

Pravara Rural Education Society's
Arts, Science and Commerce College,
Kolhar Tal. Rahata, Dist.- Ahmednagar- 413710
Affiliated to Savitribai Phule Pune University, Pune

AQAR: 2023-24

Criteria -1
Curricular Aspects

Key Indicator: 1.3
Curriculum Enrichment

Metric: 1.3.2 (QnM)

Number of courses that include experiential learning through project work/field work/internship during the year

Submitted to
NATIONAL ASSESSMENT AND ACCREDITATION COUNCIL
BENGALURU

Metric: 1.3.2 (QnM)

Number of courses that include experiential learning through project work/field work/internship during the year

Sr. No.	Program name	Name of the Course	Activity name	No. of Students undertaking project work/field Visit/internship	Page No.
1.	M.Com.	Project Work/ Case Studies	Project	18	3
2.	B.Com.	Marketing Management-II & III	Internship	10	42
3.	B.Com.	Banking & Finance- Paper II & III	Internship	17	46
4.	M.Com.	On Job Training	Internship	12	50
5.	B.Sc.	Chemistry of Soil and Agrochemicals	Field Visit	30	55
6.	M.Sc.	On Job Training/Internship	Industrial Visit	23	62
7.	B.Sc.	Botany Practical Paper	Field Visit	48	69
8.	B.Com.	Marketing Management-I & II	Field Visit	23	77
9.	B.Com.	Marketing Management-I & II	Field Visit	34	82
10.	B.A.	Environmental Science -AEC	Project	39	89
11.	B.Com.	Environmental Science-AEC	Project	27	132
12.	B.Sc.	Environmental Science-AEC	Project	22	147

Submitted to
**NATIONAL ASSESSMENT AND ACCREDITATION COUNCIL
BENGALURU**

Arts, Science and Commerce College, Kolhar
Tal. Rahata, Dist. Ahmednagar

Department of Commerce

M.Com Project - 2023-24

Sr. No.	Name of the Student	Project Title
1.	Barde Ajay Rajendra	Loni Gavatil Us Pikacha Aarthik Abhyas Karne
2.	Bhosale Mahima Sanjay	Financial Performance Analysis Pravara Rural Medical Trust Empolyees Co-Operative Pathsansha Ltd. Loni
3.	Kharat Diksha Haribhau	Pravara Sahakari Bank Ltd. Loni Ya Bankechya Kamkajache Vishaleshnatmak Abhyas
4.	Kharde Aakanksha Ramesh	Ahmadnagar Jilhyatil Dharmday Sansthanche Sanghtan V Vyvsthapanacha Chititsak Abhyas Vishesh Sandarbh – Shri Bhagwatimata Sansthan Kolhar Bhagwatipur
5.	Kharde Prasad Rajendra	Nimgavjali Gavatil Dalimb Utpadan Ani Vyvsthapanacha Abhyas Karne
6.	Kolapkar Akshada Ganesh	Rahata Talukyatil Shevga Pik Utpadancha Abhyas Karne
7.	Lakariya Vaishnavi Anil	Ahmadnagr Jilha Madyavarti Sahakari Bank Shakha Babhaleshawar Yancha Kamkaj V Vyvsthapanacha Abhays
8.	Lokhande Priyanka Gauam	Pravaranagar Gavatil Kukutpalan Vyvsyacha Abhyas Karne
9.	Lokhande Swati Shivaji	Kolhar Gavatil Gahu Utpadanacha Abhyas
10.	More Mahesh Sanjay	Gayi Palan V Dhudh Vyvsayache Adhyanan
11.	Nehe Nikita Balasaheb	Rahuri Talukyatil Us Utpadanacha Abhays Karne
12.	Nirmal Pandurang Suryabhan	Financial Analysis Of Nagar Urban Co-Operative Bank Ltd. Rahata
13.	Pathade Ganesh B.	Jyoti Gramin Bigarsheti Sahakari Patsanshetcha Karj Vitaranacha Abhyas Karne
14.	Raut Kanchan Rajendra	A Study Of Mutual Fund As An Investment Avenue
15.	Shelar Akash Rajendra	Nigoj Gavatil Dhobali Pikache Aarthik Adhyan
16.	Thorat Rushikesh Ram	Kolhar Gavatil Vit Saplyaars Vyvsayachya Karypadhticha Abhyas
17.	Varpe Uddesh Sunil	To Study And Analysis Customer Satisfaction At HDFC Bank
18.	Waditake Vishal B.	Yashwant Nagari Sahakari Patsansthechya Arthik Abhays Karne
19.	Warghude Shubhangi Kailas	Kopargaon Taluktatil Polihaus V Shednet Haus Yanchya Vipanan Vyvsthapanacha Abhyas Karne

Head
Department of Commerce
Arts, Science and Commerce College, Kolhar

PRINCIPAL
ARTS, SCIENCE & COMMERCE COLLEGE
KOLHAR, TAL. RAHATA, DIST. AHMEDNAGAR

प्रकल्प अहवाल

“लोणी गावातील ऊस उत्पादनाचा अभ्यास करणे”

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठास एम.कॉम.पदवी करीता
सादर करावयाचा प्रकल्प अहवाल

संशोधक

बड्डे अजय राजेंद्र

एम.कॉम. भाग- २

मार्गदर्शक

प्रा. डॉ.कानवडे पी.व्ही

(एम.कॉम, नेट, पीएच.डी, जी.डी.सी.&ए)

प्रवरा ग्रामीण शिक्षण संस्थेचे

कला, विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, कोल्हार

शैक्षणिक वर्ष

२०२३-२४

प्रमाणपत्र

प्रवरा ग्रामीण शिक्षण संस्थेचे

कला, विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, कोल्हार.

प्रमाणित करण्यात येते की, बर्डे अजय राजेंद्र

याने एम.कॉम. भाग -२ या वर्गामध्ये "लोणी गावातील ऊस उत्पादनाचा अभ्यास करणे" या विषयावर प्रकल्प अहवाल शैक्षणिक वर्ष २०२३-२४ मध्ये आमच्या मार्गदर्शनाखाली सादर केला आहे.

ठिकाण : कोल्हार

दिनांक : 15/05/24

प्रा. डॉ.कानवडे पी.व्ही
वाणिज्य विभाग प्रमुख

Head
Department of Commerce
Arts, Science and Commerce College, Kolhar

प्रा. डॉ.कानवडे पी.व्ही
मार्गदर्शक

प्रवरा ग्रामीण शिक्षण संस्थेचे
कला, विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, कोल्हार
ता. राहाता, जि. अहमदनगर

बाहय परिक्षक
(Mr. K. P. K. S. S. S.)

**A
PROJECT REPORT
ON**

**"FINANCIAL PERFORMANCE ANALYSIS OF
PRAVARA RURAL MEDICAL TRUST EMPLOYEES
CO-OPERATIVE PATHSANSHA LTD LONI"**

**SUBMITTED TO
SAVITRIBAI PHULE PUNE UNIVERSITY PUNE
UNDER FACULTY OF COMMERCE, FOR PARTIAL FULFILLMENT OF
M.COM, DEGREE**

**SUBMITTED BY
Bhosale Mahima Sanjay
M.COM-II**

**UNDER GUIDANCE OF
Dr. Vikhe A.A.
(M.COM, M.Phil, PH.D.)**

**SUBMITTED THROUGH
ARTS, SCIENCE AND COMMERCE COLLEGE, KOLHAR**

2023-24

PRAVARA RURAL EDUCATION SOCIETY'S
ARTS, SCIENCE AND COMMERCE COLLEGE, Kohar
2023-24

CERTIFICATE

This is to certify that **Bhosale Mahima Sanjay** of M.com-II has successfully completed project work report during the second term of academic year 2023-24. She visited **"FINANCIAL PERFORMANCE ANALYSIS OF PRAVARA RURAL MEDICAL TRUST EMPOLYEEES CO-OPERATIVE PATHSANSHA LTD LONI"** and collected information for her research work. She is provided with guidance in this connection by our staff.

Place-Kolhar

Date- 15/05/24

Signature
Guide

(Dr. Vinche A.A)

Signature
Head of Dept
Head

Department of Commerce
Arts, Science and Commerce College, Kohar

Signature
External

(Mr. Gopales D)

प्रकल्प अहवाल
"प्रवरा सहकारी बँके लि. लोणी या बँकेच्या कामकाजाचा
विरलेवणात्मक अभ्यास"

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठास एम. कॉम पदवी करीता सादर
करावयाचा प्रकल्प अहवाल

संशोधक
दिक्षा हरिभाऊ खरात
एम. कॉम. भाग-२

मार्गदर्शक
प्रा. धोलप एस. वी.
(सहाय्यक प्राध्यापक)

प्रवरा प्राचीन शिक्षण संस्थेचे
कला विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, कोल्हार

श्रीधामिनी वर्ष
मे २०२४

प्रमाणपत्र

प्रवरा ग्रामीण शिक्षण संस्थेचे
कला विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, कोल्हार

प्रमाणित करण्या येते की, दिक्षा हरिभाऊ खरात

हाने एम.कॉम.भाग-२ या वर्गामध्ये "प्रवरा सहकारी बँके लि.लोणी या

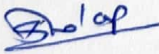
बँकेच्या कामकाजाचा विश्लेषणात्मक अभ्यास " या विषयावर प्रकल्प अहवाल

शैक्षणिक वर्ष २०२३-२४ मध्ये आमच्या मार्गदर्शनाखाली सादर केला आहे.

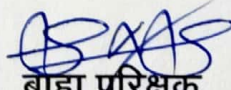
ठिकाण :- कोल्हार

दिनांक :- १५/१७/२०२४

प्रा.डॉ.कानवडे पी.व्ही.
वाणिज्य विभाग प्रमुख
Head
Department of Commerce
Arts, Science and Commerce College, Kolhar

प्रा.घोलप एस.बी.
मार्गदर्शक

* प्राचार्य
ए.एस.सी. कॉलेज, कोल्हार
कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय, कोल्हार
ता. राहाता, जि. अहमदनगर

बाह्य परीक्षक
CMr. Gopalesh

प्रकल्प अहवाल

"अहमदनगर जिल्ह्यातील धर्मादाय संस्थांचे संघटन व व्यवस्थापनाचा
चिकित्सक अभ्यास, विशेष संदर्भ श्री भगवतीमाता संस्थान, कोल्हार
भगवतीपूर"

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठास एम.कॉम पदवी करीता सादर
करावयाचा प्रकल्प अहवाल

संशोधक
सुर्जे आकांक्षा रमेश
एम.कॉम भाग-२

मार्गदर्शक
डॉ. कानवडे पी. व्ही.
(एम.कॉम, नीट, पी.एचडी)

प्रवरा ग्रामीण शिक्षण संस्थेचे
कला विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, कोल्हार

शैक्षणिक वर्ष
मे २०२४

प्रमाणपत्र

प्रवरा ग्रामीण शिक्षण संस्थेचे
कला विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, कोल्हार

प्रमाणित करण्या येते की, **खर्डे आकांक्षा रमेश**

हिने एम.कॉम.भाग-२ या वर्गामध्ये **अहमदनगर जिल्ह्यातील धर्मादाय संस्थांचे संघटन व व्यवस्थापनाचा चिकित्सक अभ्यास, विशेष संदर्भ श्री भगवतीमाता संस्थान, कोल्हार भगवतीपूर.** या विषयावर प्रकल्प अहवाल शैक्षणिक वर्ष २०२३-२४ मध्ये आमच्या मार्गदर्शनाखाली सादर केला आहे.

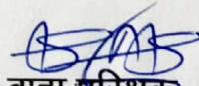
ठिकाण :- कोल्हार

दिनांक :- 15 / 05 / 2024

प्रा.डॉ.कानवडे पी.व्ही.
वाणिज्य विभाग प्रमुख

प्रा.डॉ.कानवडे पी.व्ही.
मार्गदर्शक

प्रचार्य
प्रवरा ग्रामीण शिक्षण संस्थेचे
कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय, कोल्हार
ता. राहाता, जि. अहमदनगर

बाह्य परीक्षक
(Mr. Gopal S. D.)

प्रकल्प अहवाल

निमगावजाळी गावातील डाळींब उत्पादन आणि
व्यवस्थापनाचा अभ्यास करणे

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठास एम.कॉम पदवी करीता सादर
करावयाचा प्रकल्प अहवाल

संशोधक

प्रसाद राजेंद्र खर्डे

एम.कॉम.भाग-२

मार्गदर्शक

प्रा.डॉ.विखे ए.ए

(एम.कॉम, एम.फील, पीएच.डी.)

प्रवरा ग्रामीण शिक्षण संस्थेचे
कला विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, कोल्हार

शैक्षणिक वर्ष

मे २०२४

प्रमाणपत्र

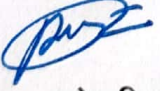
प्रवरा ग्रामीण शिक्षण संस्थेचे
कला विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, कोल्हार

प्रमाणित करण्या येते की, **प्रसाद राजेंद्र खर्डे**

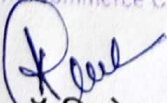
याने एम.कॉम.भाग-२ या वर्गामध्ये निमगावजाळी गावातील डाळींब उत्पादन आणि व्यवस्थापनाचा अभ्यास करणे या विषयावर प्रकल्प अहवाल शैक्षणिक वर्ष २०२३-२४ मध्ये आमच्या मार्गदर्शनाखाली सादर केला आहे.

ठिकाण :- कोल्हार

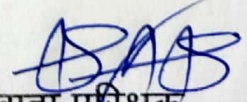
दिनांक :- 15/5/2024

प्रा.डॉ.कानवडे पी.व्ही.
वाणिज्य विभाग प्रमुख

Head
Department of Commerce
Arts, Science and Commerce College, Kolhar

प्रा.डॉ.विखे ए.ए.
मार्गदर्शक

प्राचार्य
प्रवरा ग्रामीण शिक्षण संस्थेचे
ए.एस.सी. कॉलेज, कोल्हार
कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय, कोल्हार
ता. राहाता, जि. अहमदनगर

बाह्य परीक्षक
(Mr. Anupale J.)

प्रकल्प अहवाल

राहाता तालुक्यातील शेवगा पिक उत्पादनाचा अभ्यास
सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठास एम.कॉम पदवी करीता सादर
करावयाचा प्रकल्प अहवाल

संशोधक

अक्षदा गणेश कोळपकर

एम.कॉम.भाग-२

मार्गदर्शक

डॉ. शेलके डी. एस.

(एम.कॉमपी.एचडी.)

प्रवरा ग्रामीण शिक्षण संस्थेचे
कला विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, कोल्हार

शैक्षणिक वर्ष

२०२४

प्रमाणपत्र

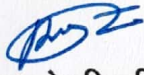
प्रवरा ग्रामीण शिक्षण संस्थेचे
कला विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, कोल्हार

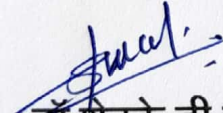
प्रमाणित करण्या येते की, अक्षदा गणेश कोळपकर

हिने एम.कॉम.भाग-२ या वर्गामध्ये राहाता तालुक्यातील शेवगा पिक उत्पादनाचा अभ्यास या विषयावर प्रकल्प अहवाल शैक्षणिक वर्ष २०२३-२४ मध्ये आमच्या मार्गदर्शनाखाली सादर केला आहे.

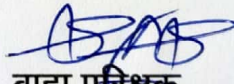
ठिकाण :- कोल्हार

दिनांक :- 15/5/2024

प्रा.डॉ.कानवडे पी.व्ही.
वाणिज्य विभाग प्रमुख

डॉ.शळके डी.एस.
मार्गदर्शक

प्राचार्य
प्रवरा ग्रामीण शिक्षण संस्थेचे
ए.एस.सी. कॉलेज, कोल्हार
कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय, कोल्हार
ता. राहाता, जि. अहमदनगर

बाह्य परीक्षक
CMV Gopale

प्रकल्प अहवाल

"अहमदनगर जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँक शाखा बाभळेश्वर यांचा
कामकाज व व्यवसायास्थापनाचा अभ्यास"

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठास एम. कॉम पदवी करीता सादर
करावयाचा प्रकल्प अहवाल

संशोधक

वैष्णवी अनिल लकारीया

एम. कॉम. भाग-२

मार्गदर्शक

प्रा. घोलप एस. बी.

(सहाय्यक प्राध्यापक)

प्रवरा ग्रामीण शिक्षण संस्थेचे
कला विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, कोल्हार

शैक्षणिक वर्ष

मे २०२४

प्रमाणपत्र

प्रवरा ग्रामीण शिक्षण संस्थेचे
कला विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, कोल्हार

प्रमाणित करण्या येते की, वैष्णवी अनिल लकारीया

हिने एम.कॉम.भाग-२ या वर्गामध्ये **अहमदनगर जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी
बँक शाखा बाभळेश्वर यांचा कामकाज व व्यवस्थापनाचा अभ्यास** या विषयावर प्रकल्प
अहवाल शैक्षणिक वर्ष २०२३-२४ मध्ये आमच्या मार्गदर्शनाखाली सादर केला आहे.

ठिकाण :- कोल्हार

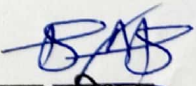
दिनांक :- 15/05/2024

प्रा.डॉ.कानवडे पी.व्ही.
वाणिज्य विभाग प्रमुख

Head
Department of Commerce
Arts, Science and Commerce College, Kolhar

प्रा.घोलप एस.बी.
मार्गदर्शक

प्राचार्य
प्रवरा ग्रामीण शिक्षण संस्था
कला, विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, कोल्हार
बा. महाता, जि. अहमदनगर,
कोल्हार

बाह्य परीक्षक
(Mr. Gopale S. D.)

प्रकल्प अहवाल

"प्रवरानगर गावातील कुकुटपालन व्यवसायाचा अभ्यास करणे"
सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठास एम.कॉम पदवी करीता सादर
करावयाचा प्रकल्प अहवाल

संशोधक

प्रियंका गौतम लोखंडे
एम.कॉम.भाग-२

मार्गदर्शक

डॉ. कानवडे पी. व्ही.
(एम.कॉम, एम.फील, पी.एचडी)

प्रवरा ग्रामीण शिक्षण संस्थेचे
कला विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, कोल्हार

शैक्षणिक वर्ष
मे २०२४

प्रमाणपत्र

प्रवरा ग्रामीण शिक्षण संस्थेचे
कला विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, कोल्हार

प्रमाणित करण्या येते की, प्रियंका गौतम लोखंडे

हिनं एम.कॉम.भाग-२ या वर्गामध्ये प्रवरानगर गावातील कुकुटपालन व्यवसायाचा अभ्यास करणे या विषयावर प्रकल्प अहवाल शैक्षणिक वर्ष २०२३-२४ मध्ये आमच्या मार्गदर्शनाखाली सादर केला आहे.

ठिकाण :- कोल्हार

दिनांक :- 15/05/2024

प्रा.डॉ. कानवडे पी. व्ही.
वाणिज्य विभाग प्रमुख
Head
Department of Commerce
Arts, Science and Commerce College, Kolhar

प्रा.डॉ. कानवडे पी. व्ही.
मार्गदर्शक

प्रिन्सिपल
प्राचार्य
प्रवरा ग्रामीण शिक्षण संस्थेचे
ए. एस. सी. कॉलेज, कोल्हार, कोल्हार
कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय, कोल्हार
ता. राहाता, जि. अहमदनगर

बाह्य परीक्षक
C Mr. Kopal (SD)

प्रकल्प अहवाल

"कोल्हार गावातील गहु सत्पादनाचा अभ्यास करणे "

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठास एम.कॉम. उदवी करीता सादर
करावयाचा प्रकल्प अहवाल

संशोधक

स्वाती शिवाजी लोखंडे

एम.कॉम.भाग-२

मार्गदर्शक

डॉ.विखे ए.ए.

(एम.कॉम, एम.फील, पी.एचडी)

प्रवरा ग्रामीण शिक्षण संस्थेचे
कला विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, कोल्हार

शैक्षणिक वर्ष

मे २०२४

प्रमाणपत्र

प्रवरा ग्रामीण शिक्षण संस्थेचे
कला विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, कोल्हार

प्रमाणित करण्या येते की, स्वाती शिवाजी लोखंडे

हिने एम.कॉम.भाग-२ या वर्गामध्ये "कोल्हार गावातील गहु उत्पादनाचा अभ्यास करणे" या विषयावर प्रकल्प अहवाल शैक्षणिक वर्ष २०२३-२४ मध्ये आमच्या मार्गदर्शनाखाली सादर केला आहे.

ठिकाण :- कोल्हार

दिनांक :- 15/05/2024

प्रा. डॉ. कानवडे पी. व्ही.
वाणिज्य विभाग प्रमुख

प्रा. डॉ. विखे ए. ए.
मार्गदर्शक

प्राचार्य
ए. एस. सी. कॉलेज, कोल्हार
कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय, कोल्हार
ता. राहाता, जि. अहमदनगर

बाह्य परीक्षक
Mr. Gopales D.

प्रकल्प अहवाल

"गायी पालन व दुग्ध व्यवसायाचे अध्ययन"

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठास एम.कॉम पदवी करीता साकर
करावयाचा प्रकल्प अहवाल

संशोधक

महेश संजय मोरे

एम.कॉम.भाग-२

मार्गदर्शक

प्रा.डॉ.बोर्डे जी.डी.

(एम.कॉम., पी.एच.डी.)

सहाय्यक प्राध्यपक

प्रवरा ग्रामीण शिक्षण संस्थेचे
कला विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, कोल्हार

शैक्षणिक वर्ष

२०२३-२४

प्रमाणपत्र

प्रवरा ग्रामीण शिक्षण संस्थेचे
कला विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, कोल्हार

प्रमाणित करण्या येते की, महेश संजय मोरे

याने एम.कॉम.भाग-२ या वर्गामध्ये "गायी पालन व दुग्ध व्यवसायाचे अध्ययन"
या विषयावर प्रकल्प अहवाल शैक्षणिक वर्ष २०२३-२४ मध्ये आमच्या मार्गदर्शनाखाली
सादर केला आहे.

ठिकाण :- कोल्हार

दिनांक :- 15/05/2024

प्रा.डॉ.कानवडे पी.व्ही.
वाणिज्य विभाग प्रमुख
Head
Department of Commerce
Arts, Science and Commerce College, Kolhar

डॉ.बोर्डे जी.डी.
मार्गदर्शक

प्राचार्य
प्रवरा ग्रामीण शिक्षण संस्थेचे
कला, विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, कोल्हार
ता. राहाता, जि. अहमदनगर

बाह्य परीक्षक
(M. V. Kople SP)

प्रकल्प अहवाल

साहुरी तालुक्यातील ऊस उत्पादनाचा अभ्यास करणे
सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठास एम.कॉम पदवी करीता सादर
करावयाचा प्रकल्प अहवाल

संशोधक

नेहे निकिता बाळासाहेब
एम.कॉम.भाग-२

मार्गदर्शक

डॉ. शेळके डी.एस.
(एम.कॉम.पी.एच.डी.)

प्रयत्न ग्रामीण शिक्षण संस्थेचे
कला विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, कोल्हार

शैक्षणिक वर्ष

मे २०२४

प्रमाणपत्र

प्रवरा ग्रामीण शिक्षण संस्थेचे
कला विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, कोल्हार

प्रमाणित करण्या येते की, नेहे निकिता बाळासाहेब

याने एम.कॉम.भाग-२ या वर्गामध्ये राहुरी तालुक्यातील रुस उत्पादनाचा अभ्यास करणे या विषयावर प्रकल्प अहवाल शैक्षणिक वर्ष २०२३-२४ मध्ये आमच्या मार्गदर्शनाखाली सादर केला आहे.

ठिकाण :- कोल्हार

दिनांक :- 15/5/2028

प्रा.डॉ.कानवडे पी.व्ही.
वाणिज्य विभाग प्रमुख
Head
Department of Commerce
Arts, Science and Commerce College, Kolhar

डॉ.शळके डी.एस.
मार्गदर्शक

डॉ. शळके डी.एस.
प्रवरा ग्रामीण शिक्षण संस्थेचे
प्रचारक
कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय, कोल्हार
ए.एस.सी. कॉलेज, कोल्हार
ता. राहुरी, जि. अहमदनगर

बाह्य परिक्षक
Mr. Gopales D.

A
PROJECT REPORT
ON

**"FINANCIAL ANALYSIS OF NAGAR URBAN
CO-OPERATIVE BANK LTD. RAHATA"**

**SUBMITTED TO
SAVITRIBAI PHULE PUNE UNIVERSITY PUNE
UNDER FACULTY OF COMMERCE, FOR PARTIAL FULFILLMENT OF M.COM,
DEGREE**

**SUBMITTED BY
Nirmal Pandurang Suryabhan
M.COM-II**

**UNDER GUIDANCE OF
Dr. Vikhe A.A.
(M.COM, M.Phil, PH.D.)**

**SUBMITTED THROUGH
ARTS, SCIENCE AND COMMERCE COLLEGE, KOLHAR**

2023-24

PRAVARA RURAL EDUCATION SOCIETY'S
ARTS, SCIENCE AND COMMERCE COLLEGE, Kohar
2023-24

CERTIFICATE

This is to certify that Nirmal Pandurang Suryabhan of M.com-II has successfully completed project work report during the second term of academic year 2023-24. He visited NAGAR URBAN CO-OPERATIVE BANK, RAHATA and collected information for her research work. He is provided with guidance in this connection by our staff.

Place-Kolhar

Date- 15/05/2024

Signature
Guide

Signature
Head of Dept

Head
Department of Commerce
Arts, Science and Commerce College Kolhar

Signature
External

M. K. K. S. P.

प्रकल्प अहवाल

“ज्योती ग्रामीण बिगरशेती सहकारी पतसंस्थेचा

कर्ज वितरणाचा अभ्यास करणे”

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठास एम.कॉम.पदवी करीता

सादर करावयाचा प्रकल्प अहवाल

संशोधक

गणेश बाळासाहेब पठाडे

एम.कॉम. भाग- २

मार्गदर्शक

प्रा. डॉ.बोर्डे जी.डी

(एम.कॉम, पीएच.डी, जी.डी.सी & ए)

प्रवरा ग्रामीण शिक्षण संस्थेचे

कला, विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, कोल्हार

शैक्षणिक वर्ष

२०२३-२४

प्रमाणपत्र

प्रवरा ग्रामीण शिक्षण संस्थेचे

कला, विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, कोल्हार.

प्रमाणित करण्यात येते की, गणेश बाळासाहेब पठाडे

याने एम.कॉम. भाग -२ या वर्गामध्ये “ज्योती ग्रामीण बिगरशेती सहकारी पतसंस्थेचा कर्ज वितरणाचा अभ्यास करणे” या विषयावर प्रकल्प अहवाल शैक्षणिक वर्ष २०२३ -२४ मध्ये आमच्या मार्गदर्शनाखाली सादर केला आहे.

ठिकाण : कोल्हार

दिनांक : 15/5/24

प्रा. डॉ.कानवडे पी.व्ही
वाणिज्य विभाग प्रमुख

Head
Department of Commerce
Arts, Science and Commerce College, Kolhar

प्रा. डॉ.बोर्डे जी.डी
मार्गदर्शक

प्राचार्य
प्रवरा ग्रामीण शिक्षण संस्थेचे
कला, विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, कोल्हार
ता. राहाता, जि. अहमदनगर

बाहय परीक्षक
(Mr. Gopulesh D)

A
Project Report On
**"A Study of Mutual Fund as an
Investment Avenue"**

Submitted To
**Arts, Science And Commerce College,
Kolhar**

In partial fulfillment for the award of the degree of
Master of Commerce

Submitted by
Kanchan Rajendra Raut

Under the Guidance of
Dr. Shelake D. S.

**Arts, Science And Commerce College,
Kolhar, Tal. Rahata, Dist. A.nagar.**

Academic Year 2023 - 2024

PRAVARA RURAL EDUCATION SOCIETY'S
ARTS, SCIENCE AND COMMERCE COLLEGE, KOLHAR

2023-24

CERTIFICATE

This is to certify that Raut Kanchan Rajendra of M.Com II has successfully completed project work report "A Study of Mutual Fund as an Investment Avenue" during the academic year 2023-24.

Place - Kolhar

Date - 15/5/24

Signature

Guide

Signature

Head of Dept.
Head

Department of Commerce
Arts, Science and Commerce College, Kolhar

Signature

External

प्रकल्प अहवाल

"निघोज गावातील ढोबळी मिरची पिकाचे आर्थिक अध्ययन"

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठास एम.कॉम पदवी करीता सादर
करावयाचा प्रकल्प अहवाल

संशोधक

शेलार आकाश राजेंद्र

एम.कॉम.भाग-२

मार्गदर्शक

प्रा.घोलप एस.बी.

(एम.कॉम., एम.बी.ए.)

सहाय्यक प्राध्यपक

प्रवरा ग्रामीण शिक्षण संस्थेचे
कला विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, कोल्हार

शैक्षणिक वर्ष

२०२३-२४

प्रमाणपत्र

प्रवरा ग्रामीण शिक्षण संस्थेचे
कला विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, कोल्हार

प्रमाणित करण्या येते की, शेलार आकाश राजेंद्र

याने एम.कॉम.भाग-२ या वर्गामध्ये "निघोज गावातील ढोबळी मिरची
पिकाचे आर्थिक अध्ययन" या विषयावर प्रकल्प अहवाल शैक्षणिक वर्ष २०२३-२४
मध्ये आमच्या मार्गदर्शनाखाली सादर केला आहे.

ठिकाण :- कोल्हार

दिनांक :- 15/5/2024

प्रा.डॉ.कानवडे पी.व्ही.
वाणिज्य विभाग प्रमुख

Head
Department of Commerce
Arts, Science and Commerce College, Kolhar

प्रा.घोलप एस.बी.
मार्गदर्शक

प्राचार्य
प्रवरा ग्रामीण शिक्षण संस्थेचे
ए.एस.सी. कोलेज, कोल्हार
कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय, कोल्हार
ता. राहाता, जि. अहमदनगर

बाह्य परीक्षक
(Mr. Gopalesh D)

प्रकल्प अहवाल

कोल्हार गावातील विट सप्लायर्स व्यवस्थापनाच्या कार्यपध्दतीचा अभ्यास
सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठास एम.कॉम पदवी करीता सादर
करावयाचा प्रकल्प अहवाल

संशोधक
थोरात ऋषिकेश राम
एम.कॉम.भाग-२

मार्गदर्शक
डॉ.विखे ए.ए.
(एम.कॉम, एम.फील, पी.एचडी)

प्रवरा ग्रामीण शिक्षण संस्थेचे
कला विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, कोल्हार

शैक्षणिक वर्ष
२०२३-२०२४

प्रमाणपत्र

प्रवरा ग्रामीण शिक्षण संस्थेचे
कला विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, कोल्हार

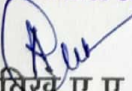
प्रमाणित करण्या येते की, थोरात ऋषिकेश राम

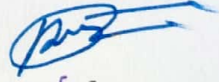
याने एम.कॉम.भाग-२ या वर्गामध्ये कोल्हार गावातील विट सप्लायर्स
व्यवस्थापनाच्या कार्यपध्दतीचा अभ्यास या विषयावर प्रकल्प अहवाल शैक्षणिक वर्ष
२०२३-२४ मध्ये आमच्या मार्गदर्शनाखाली सादर केला आहे.

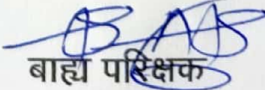
ठिकाण :- कोल्हार

दिनांक :- 15/05/2024

प्रा.डॉ.कानवडे पी.की.
वाणिज्य विभाग प्रमुख
Head
Department of Commerce
Arts, Science and Commerce College, Kolhar

डॉ.विखे ए.ए.
मार्गदर्शक

* प्रमाणित
प्रवरा ग्रामीण शिक्षण संस्थेचे
ए.एस.सी. कॉलेज, कोल्हार
कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय, कोल्हार
ता. राहाता, जि. अहमदनगर

बाह्य परीक्षक
(M-60p1e5D)

A PROJECT REPORT ON
"TO STUDY AND ANALYSE CUSTOMER SATISFACTION AT HDFC BANK"

AT

HDFC BANK.

Submitted to

SAVITRIBAI PHULE PUNE UNIVERSITY

**IN PARTIAL FULFILLMENT OF 2 YEARS FULL TIME COURSE OF
MASTERS OF COMMERCE (M.COM)**

Submitted by

VARPE UDDESH SUNIL

M.COM (BANKING & FIANANCE)

(2022-24)

Under the guidance of

DR. GORAK BORDE

ART'S SCIENCES & COMMERCE COLLEGE KOLHAR -413710

BATCH 2022-2024

PRAVARA RURAL EDUCATION SOCIETY'S
ARTS, SCIENCE AND COMMERCE COLLEGE, KOLHAR

2023-24

CERTIFICATE

This is to certify that Varpe Uddesh Sunil of M.Com II has successfully completed project work report during the second term of academic year 2023-24. He visited HDFC Bank and collected information for the research work. He is provided with guidance in the connection by our staff.

Place - Kolhar

Date - 15/5/24

Signature

Guide

Signature

Head of Dept.

Department of Commerce
Arts, Science and Commerce College, Kolhar

Signature

External

प्रकल्प अहवाल

“यशवंत नागरी सहकारी पतसंस्थेचा आर्थिक अभ्यास करणे”
सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठास एम. कॉम. पदवी करीता
सादर करावयाचा प्रकल्प अहवाल

संशोधक

विशाल बाळासाहेब वडितके

एम. कॉम. भाग- 2

मार्गदर्शक

प्रा. डॉ. शेळके डी. एस

(एम. कॉम, पीएच. डी, जी. डी. सी. ङए)

प्रवरा ग्रामीण शिक्षण संस्थेचे

कला, विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, कोल्हार

शैक्षणिक वर्ष

२०२२ - २३

प्रमाणपत्र

प्रवरा ग्रामीण शिक्षण संस्थेचे
कला, विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, कोल्हार.

प्रमाणित करण्यात येते की, विशाल बाळासाहेब वडितके

याने एम.कॉम. भाग -२ या वर्गामध्ये "यशवंत नागरी सहकारी पतसंस्थेचा आर्थिक अभ्यास करणे" या विषयावर प्रकल्प अहवाल शैक्षणिक वर्ष २०२२ -२३ मध्ये आमच्या मार्गदर्शनाखाली सादर केला आहे.

ठिकाण : कोल्हार

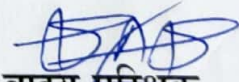
दिनांक : 15/5/24

प्रा. डॉ.कानवडे पी.व्ही
वाणिज्य विभाग प्रमुख
Head

Department of Commerce
Arts, Science and Commerce College, Kolhar

प्रा. डॉ. शिळके डी.एस
मार्गदर्शक

प्रा. डॉ.एच.आर.आहेर
प्राचार्य
प्रवरा ग्रामीण शिक्षण संस्थेचे
कला, विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, कोल्हार
ता. राहाता, जि. अहमदनगर

बाहय परिक्षक
(Mr. Gopalesh)

प्रकल्प अहवाल

"कोपरगाव तालुक्यातील शॅली हाऊस व शेडनेट हाऊस यांच्या
विपणन व्यवस्थापनाचा अभ्यास करणे "

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठास एम.कॉम पदवी करीता सादर
करावयाचा प्रकल्प अहवाल

संशोधक
शुभांगी कैलास वरघुडे
एच.कॉम.भाग-२

मार्गदर्शक
प्रा.घोलप एस.बी.
(सहाय्यक प्राध्यापक)

प्रवरा ग्रामीण शिक्षण संस्थेचे
कला विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, कोल्हार

शैक्षणिक वर्ष
मे २०२४

प्रमाणपत्र

प्रवरा ग्रामीण शिक्षण संस्थेचे
कला विज्ञान आणि वाणिज्य महाविद्यालय, कोल्हार

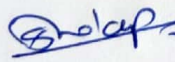
प्रमाणित करण्या येते की, शुभांगी कैलास वरघुडे

याने एम.कॉम.भाग-२ या वर्गामध्ये "कोपरगाव तालुक्यातील पॉली हाऊस व शेडनेट हाऊस यांच्या विपणन व्यवस्थापनाचा अभ्यास करणे" या विषयावर प्रकल्प अहवाल शैक्षणिक वर्ष २०२४-२५ मध्ये आमच्या मार्गदर्शनाखाली सादर केला आहे.

ठिकाण :- कोल्हार

दिनांक :- 15/5/2028

प्रा.डॉ.कानवडे पी.व्ही.
वाणिज्य विभाग प्रमुख
Department of Commerce
Arts, Science and Commerce College, Kolhar

प्रा.घोलप एस.बी.
मार्गदर्शक

प्रचार्य
प्रचार्य
प्रवरा ग्रामीण शिक्षण संस्थेचे
ए एम सी कॉलेज, कोल्हार
कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय, कोल्हार
ता. राहाता, जि. अहमदनगर

बाह्य परीक्षक
Mr. Gopalesh

Loknete Dr. Balasaheb Vikhe Patil (PadmabhushanAwardee)
Pravara Rural Education Society's
ARTS, SCIENCE AND COMMERCE COLLEGE, KOLHAR
Tal.-Rahata,Dist.-Ahmednagar(MS) PIN-413 713
Affiliated to Savitribai Phule Pune University, Pune
NAAC Accredited at A⁺⁺ Grade with 3.54 CGPA

REPORT OF ACTIVITY

Academic Year: 2023-24

Title of the Activity: Internship Programme

Organized By: Department of Commerce

Date: 11th March 2024 to 28th March 2024

**Venue: Sai DwarkamaiAgarbatti Plant, Pravaranagar
(Janseva Foundation)**

Internship Programme Report

a) **Title of the Activity:** Internship Programme

b) **Name of the Department:** Commerce

c) **Collaborating Organization:** Sai Dwarkamai Agarbatti Plant, Pravaranagar (Janseva Foundation)

d) **Objectives:**

1. To gain experience and skills in the marketing sector.
2. To acquire comprehensive knowledge of the business regulations and best practices.
3. To develop an understanding of the wants and demands in marketing, importance of building a brand strategy.

e) **Detail Report:**

India is recognized as one of the youngest nations in the world. It is estimated that by about 2025, India will have the 25% of the total global workforce (World Competitiveness Yearbook, 2012). Hence, there is a need to further develop and empower human capital to ensure the nation's global competitiveness. India is still lagging in economic development due to number of problems like poverty, unemployment, illiteracy, medical infrastructure etc. In the present scenario, it is found that most of the youth educated are facing severe unemployment problems due to lack of skills and technical knowledge. Most of them are unaware of the developments taking place in the modern world. National Skill Development Initiative will empower all individuals through improved skills and knowledge, nationally and internationally recognized qualifications to gain access to employment and ensure India's competitiveness in the global market. In view of this, Savitribai Phule Pune University has come up with a concept to provide 'Internship' to all students studying in semester V & VI across faculty of commerce.

The internship programme will provide valuable work experience to the students, help them explore a career path and develop and refine skills that will eventually give them an edge in the job market. Third year commerce students of Arts, Science and Commerce College, Kolhar having Marketing Management as a specialisation subject completed their internship at Sai Dwarkamai Agarbatti Plant, Pravaranagar, Tal.-Rahata, Dist.-Ahmednagar.

Hon'ble Shri Radhakrishna Vikhe Patil has continued the legacy and vision of Padmashri Dr. Vithalrao Vikhe Patil and Padmabhusan Dr. Balasaheb Vikhe Patil by

pioneering the Janseva Foundation for the social, educational and economic upliftment of rural masses. It was under their guidance the unique initiative of converting flowers offered to Shirdi Sai Baba Temple at Shirdi to useful Agarbattis started. As a contribution towards the development of our nation, through the Janseva Foundation recycle more than 25,000 kg of flowers offered to Shirdi Sai Baba into authentic handmade incense sticks. The idea of recycling them into something meaningful and useful struck into the mind of Hon'ble Mrs. Shalinitai Vikhe Patil, while she was travelling to Israel, where she saw incense sticks being made from dried flowers. Thus came the inception of handmade incense sticks from flowers. With the help of Mandir Trust, the noble work began on 23rd March 2017 with the support of women working every day towards recycling the flowers.

Students understood product marketing sales forecasting, strategies used to sell products. They also learned how to take the reviews of customers. Marketing students develop technical skills, hard skills and soft skills which are required for various positions in marketing department.

f) Outcomes:

1. Enhance the ability to complete tasks independently.
2. Students got an opportunity to build a record of work experience, develop work habits and attributes necessary for job success.
3. Students gained exposure to understand various facets of business.

g) Beneficiary Details:

Students: 17

Boys-07 Girls-10

Head
Department of Commerce
Arts, Science and Commerce College, Kothar

PRINCIPAL
ARTS, SCIENCE & COMMERCE COLLEGE
KOLHAR, TAL. RAHATA, DIST. AHMEDNAGAR

Photo Gallery

Internship at Sai Dwarkamai Agarbatti Plant of Janseva Foundation, Pravaranagar, Tal.-Rahata, Dist.-Ahmednagar

(11th March 2024 to 28th March 2024)

Head
Department of Commerce
Arts Science and Commerce College, Kolhar

PRINCIPAL
ARTS, SCIENCE & COMMERCE COLLEGE
KOLHAR, TAL. RAHATA, DIST. AHMEDNAGAR

Loknete Dr. Balasaheb Vikhe Patil (PadmabhushanAwardee)
Pravara Rural Education Society's
ARTS, SCIENCE AND COMMERCE COLLEGE, KOLHAR
Tal.-Rahata,Dist.-Ahmednagar(MS) PIN-413 713
Affiliated to Savitribai Phule Pune University, Pune
NAAC Accredited at A⁺⁺ Grade with 3.54 CGPA

REPORT OF ACTIVITY

Academic Year: 2023-24

Title of the Activity: Internship Programme

Organized By: Department of Commerce

Date: 11th March 2024 to 28th March 2024

Venue: Pravara Sahakari Bank Limited, Kolhar Branch

Internship Programme Report

a) **Title of the Activity:** Internship Programme

b) **Name of the Department:** Commerce

c) **Collaborating Organization:** Pravara Sahakari Bank Ltd., Kolhar Branch

d) **Objectives:**

1. To gain experience and skills in the banking sector.
2. To acquire comprehensive knowledge of the banking industry regulations and best practices.
3. To develop an understanding of the deposit application processes.

e) **Detail Report:**

India is recognized as one of the youngest nations in the world. It is estimated that by about 2025, India will have the 25% of the total global workforce (World Competitiveness Yearbook, 2012). Hence, there is a need to further develop and empower human capital to ensure the nation's global competitiveness. India is still lagging in economic development due to number of problems like poverty, unemployment, illiteracy, medical infrastructure etc.

In the present scenario, it is found that most of the youth educated are facing severe unemployment problems due to lack of skills and technical knowledge. Most of them are unaware of the developments taking place in the modern world. National Skill Development Initiative will empower all individuals through improved skills and knowledge, nationally and internationally recognized qualifications to gain access to employment and ensure India's competitiveness in the global market. In view of this, Savitribai Phule Pune University has come up with a concept to provide 'Internship' to all students studying in semester V & VI across faculty of commerce.

The internship programme will provide valuable work experience to the students, help them explore a career path and develop and refine skills that will eventually give them an edge in the job market. Third year commerce students of Arts, Science and Commerce College, Kolhar having Banking and Finance as a specialization subject completed their internship at Pravara Sahakari Bank Ltd., Branch, Kolhar, Tal.- Rahata, Dist.-Ahmednagar.

A bank internship is the first step towards gaining work experience in the banking industry. Pravara Sahakari Bank Banks allow interns to spend a short duration of time working on live projects, assisting senior employees, and gaining knowledge, skills, and insight about the crucial aspects of a career in banking. It allows students to know more about their day-to-day work, working conditions, and the pressures and challenges that a career in banking may present.

f) Outcomes:

1. Enhance the ability to complete tasks independently.
2. Students got an opportunity to learn from senior professionals about the different domains in banking.
3. Students gained exposure to understand various facets of banking operations.

g) Beneficiary Details:

Students: 10

Boys: 02 Girls: 08

Head
Department of Commerce
Arts, Science and Commerce College, Kolhar

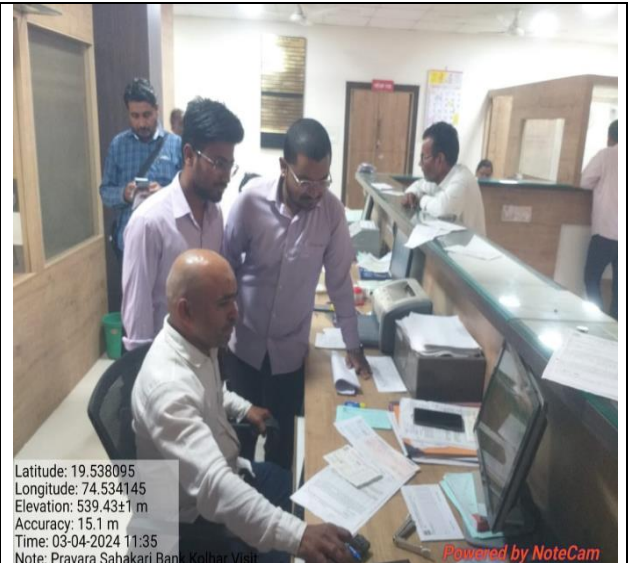

PRINCIPAL
ARTS, SCIENCE & COMMERCE COLLEGE
KOLHAR, TAL. RAHATA, DIST. AHMEDNAGAR

Photo Gallery

Internship at Pravara Sahakari Bank Ltd. Kolhar Branch, Tal.- Rahata, Dist.Ahmednagar

(11th March 2024 to 28th March 2024)

Head
Department of Commerce
Arts, Science and Commerce College, Kolhar

PRINCIPAL
ARTS, SCIENCE & COMMERCE COLLEGE
KOLHAR, TAL. RAHATA, DIST. AHMEDNAGAR

Loknete Dr. Balasaheb Vikhe Patil (PadmabhushanAwardee)
Pravara Rural Education Society's
ARTS, SCIENCE AND COMMERCE COLLEGE, KOLHAR
Tal.-Rahata,Dist.-Ahmednagar(MS) PIN-413 713
Affiliated to Savitribai Phule Pune University, Pune
NAAC Accredited at A⁺⁺ Grade with 3.54 CGPA

REPORT OF ACTIVITY

Academic Year: 2023-24

Title of the Activity: On the Job Training

Organized By: Department of Commerce

Date: 4th March 2024 to 28th March 2024

**Venue: Padmashri Dr. Vitthalrao Vikhe Patil Sahakari Sakhar
Karkhana Pvt. Ltd., Pravaranagar**

On the Job Training Programme Report

- a) **Title of the Activity:** On the Job Training Programme
- b) **Name of the Department:** Commerce
- c) **Collaborating Organization:** Padmashri Dr. Vitthalrao Vikhe Patil Sahakari Sakhar Karkhana Pvt. Ltd., Pravaranagar
- d) **Objectives:**

1. To acquire comprehensive knowledge of the business regulations and best practices.
2. To gain experience and skills in the business field.
3. To understand the Human Resource Policies and Procedures.
4. To develop an understanding of the wants and demands in marketing

e) **Detail Report:**

The National Education Policy 2020 emphasizes Practical Assignments and Skill Development to the students across institutes of higher learning in various streams. In view of this, Savitribai Phule Pune University has come up with a concept to provide 'On Job Training' to all students studying in Semester II of Master of Commerce. The On Job Training (OJT) program will provide valuable work experience to the students, help them explore a career path and develop and refine skills that will eventually give themselves an edge in the job market. The University has established pool of business establishments who are willing to provide practical exposure to the students for One Hundred Twenty Hours in their respective organizations. The Certificate awarded by these establishments, will add a value to the academic credentials of participating students.

India is recognized as one of the youngest nations in the world. It is estimated that by about 2025, India will have the 25% of the total global workforce (World Competitiveness Yearbook, 2012). Hence, there is a need to further develop and empower human capital to

ensure the nation's global competitiveness. India is still lagging in economic development due to number of problems like poverty, unemployment, illiteracy, medical infrastructure etc.

In the present scenario, it is found that most of the youth educated are facing severe unemployment problems due to lack of skills and technical knowledge. Most of them are unaware of the developments taking place in the modern world. National Skill Development Initiative will empower all individuals through improved skills and knowledge, nationally and internationally recognized qualifications to gain access to employment and ensure India's competitiveness in the global market.

Padmashri Dr. Vitthalrao Vikhe Patil Sahakari Sakhar Karkhana Ltd., (PDVVPSSKL) is a cooperative sugar factory located at Pravaranagar, Taluka Rahata in Ahmednagar district of Maharashtra state. It is the first successful cooperative sugar factory in Asia and as such the pioneer of the cooperative movement in the sugar sector. It was set up in the year 1948.

The twelve students of M.Com I (Post Graduate) had completed 120 hrs job training programme at Padmashri Vitthalrao Vikhe Patil Sahakari Sakhar Karkhana Ltd., Pravaranagar, Tal.- Rahata, Dist.-Ahmednagar. The objective is to get hands on training to enhance technical and soft skills directly related to their roles. The purpose is to provide experience to the students about various aspects of business and commercial activities. It will also enhance the employability of the students. Job training helps to develop technical skills, hard skills and soft skills which are required for various positions in the organisations.

Sugar, one of the main ingredients in a common man's daily diet, is made through a long process involving crushing, clarification and crystallization. It is made predominantly using sugarcane. The manufacturing process of sugar has evolved over the years, with new technology it has been made more efficient. But the essence of the process of juicing the sugar cane and clarifying it before crystallization remains the same. The students understood the production, financial, human resource planning and marketing process of Padmashri Vitthalrao Vikhe Patil Sahakari Sakhar Karkhana Ltd., Pravaranagar.

f) Outcomes:

1. Enhanced the ability of students to complete tasks independently.
2. Students got an opportunity to build a record of work experience, develop work habits and attributes necessary for job success.
3. Students gained exposure to understand various facets of business.

g) Beneficiary Details:

Students: 12

Boys: 05 Girls: 07

Head
Department of Commerce
Arts, Science and Commerce College, Kolhar

PRINCIPAL
ARTS, SCIENCE & COMMERCE COLLEGE
KOLHAR, TAL. RAHATA, DIST. AHMEDNAGAR

Photo Gallery

On the Job Training at Padmashri Vitthalrao Vikhe Patil SahakariSakharKarkhana Ltd.,
Pravaranagar, Tal.-Rahata, Dist.-Ahmednagar

(4th March 2024 to 28th March 2024)

Head
Department of Commerce
Arts, Science and Commerce College, Kolhar

PRINCIPAL
ARTS, SCIENCE & COMMERCE COLLEGE
KOLHAR, TAL. RAHATA, DIST. AHMEDNAGAR

Date: 24/01/2024

To,

The Principal,

Arts, Science and Commerce College,

Kolhar, Tal- Rahata, Dist- A. Nagar.

Subject: Permission for field visit at KVK, Babhaleshwar.

Respected Sir,

With reference to above subject the Department of Chemistry arranged a field visit for certificate course students on Monday 04/02/2024 at KVK, Babhaleshwar.

You are requested to sanction permission for field visit.

Thank you,

Allowed
H.P.
24/1/2024

Yours Sincerely,

(Mrs. Gaikwad R.J.)

LOKNETE DR. BALASAHEB VIKHE PATIL
(PADMA BHUSHAN AWARDEE)
PRAVARA RURAL EDUCATION SOCIETY
**ARTS, SCIENCE & COMMERCE COLLEGE
KOLHAR**
NAAC Accredited 'A***' Grade with CGPA 3.54
Tal. Rahata, Dist. Ahmednagar-413 710

Ref.: ASCCK/2023-24/

Date : 03/02/2024

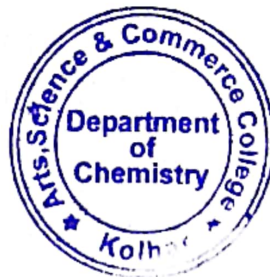
Student Notice

DEPARTMENT OF CHEMISTRY

All the students of Certificate Course are informed that, the Field visit at KVK is organized on Sunday 04/02/2024. All the students of T.Y.BSc are hereby informed that be present in the college at 9.00pm

HOD

Head
Department of Chemistry
Arts, Science and Commerce College, Kolhar

Principal

Principal

Arts, Science & Commerce College, Kolhar
Tal. Rahata, Dist. Ahmednagar.

*Loknete Dr. BalasahebVikhe Patil (Padmabhushan Awardee)
PravaraRural EducationSociety's*

***Arts, Science and Commerce College,
Kolhar***

Tal. Rahata, Dist. Ahmednagar, Ph: (02422) 251669

*Affiliated to Savitribai Phule Pune University,
Pune*

NAAC Accredited at A** Grade With 3.54 CGPA

Report on Activity / Program

Academic Year: 2023-24

***Title of the Activity / Program: Field Visit at Krishi Vidyan Kendra,
Babhaleshwar***

**Organized By: Department of Chemistry
Arts, Science and Commerce College, Kolhar**

**Day: Sunday
04/02/2024**

Date:

Title of the Activity / Program : Field Visit

a) Name of the Department : Department of Chemistry

b) Collaborating Agency/ Institute / Organization: Krishi Vidyan Kendra,
Babhaleshwar

c) Objectives:

- To be familiar with the procedures used to measure the physical and chemical characteristics of soil and water.
- Exposure to a working, commercial laboratory.
- A business-oriented approach to soil and water testing.

d) Detail Report :

Field Visit Report 2023-24

Students from the Chemistry department of Arts, Science and Commerce College, Kolhar visited Krishi Vidyan Kendra, Babhaleshwar as part of a course activity to learn about the various physical and chemical parameters being tested in the soil and water.

The Principal and the administration of our college assisted in the advance scheduling of the activity, which was successfully carried out on Sunday 04/02/2024. There were 30 students and four staffs participated in this visit.

On behalf of the organization, Dr. Sambhaji Nalkar (Senior Scientist, KVK, Babhaleshwar) greeted and welcomed us all. He then briefed us on the social service initiatives carried out by the organization's various departments and gave us an overview of the statistical information about the people who benefited from the various programmes that were set up. The students recognized the value of such organization in uplifting society for the advancement of the country and were extremely interested in understanding the needs of those who are in need.

Dr. Bharat Davange (Junior Scientist, KVK, Babhaleshwar) explains the steps in detail and the safety measures to be observed when taking soil and water samples were discussed to the students. The students closely watched the demonstration of evaluating different soil and water testing parameters.

The following tools, their operating principles, techniques, and applications in this field were introduced to them.

1. Conductivity Meter
2. Digital Spectrophotometer
3. Titration Technique
4. Flame Photometer
5. Ph Meter

e) Out Comes:

- a. Students will be able to grasp the knowledge of soil and water testing.
- b. Students will gain knowledge of Micro and Macro nutrients.
- c. Students will be able to carry out Soil and Water analysis in laboratory.

f) Beneficiary Details:

Total Students: 30 (Boys: 17, Girls: 13)

Staff: 03

Visit to Soil and Water Analysis Laboratory KVK Babhaleshwar

Dr. Bharat Davange (Junior Scientist) while guiding to the students

Head
Department of Chemistry
Arts, Science and Commerce College, Kolhar

Principal
Arts, Science & Commerce College, Kolhar
Tal. Rahata, Dist. Ahmednagar

Loknete Dr. Balasaheb Vikhe Patil (Padma Bhushan Awardee)
Pravara Rural Education Society
ARTS, SCIENCE & COMMERCE COLLEGE, KOLHAR
Tal. Rahata, Dist. Ahmednagar- 413 710

DEPARTMENT OF CHEMISTRY

Field Visit KVK
Year: 2023-24
(Student Attendance)

Sr. No	Name of Student	Class	Contact Number	Sign
1	Bhalerao Harish Babasaheb	T.Y.BSc	8605159404	
2	Brahmane Rohit Balasaheb	T.Y.BSc	7558315968	
3	Deokar Sanika Sham	T.Y.BSc	7822953422	
4	Gargade Chaitanya Anil	T.Y.BSc	9307563669	
5	Ghadge Akash Kisan	T.Y.BSc	9322538650	
6	Jagtap Ketan Dadasaheb	T.Y.BSc	9579171890	
7	Kharde Akash Bapusaheb	T.Y.BSc	9552276733	
8	Kharde Anita Gorksha	T.Y.BSc	8767982394	
9	Lokhande Sandesh Kiran	T.Y.BSc	7517847121	
10	Lokhande Swati Sanjay	T.Y.BSc	9860843505	
11	Mandlik Dipak Balasaheb	T.Y.BSc	8956721152	
12	Naikwade Shubham Jalinder	T.Y.BSc	7498183982	
13	Nannor Sachin Santosh	T.Y.BSc	8180883217	
14	Nehe Sunny Rajendra	T.Y.BSc	7666044817	
15	Parkhe Komal Sopan	T.Y.BSc	7588391938	
16	Pawar Krushna Laxman	T.Y.BSc	9307052221	
17	Pathan Alfiva Sameer	T.Y.BSc	8767982394	
18	Raut Pranita Gorakshnath	T.Y.BSc	8468836894	
19	Raut Pratiksha Babasaheb	T.Y.BSc	7498769701	
20	Sabale Mrunmayi Prashant	T.Y.BSc	7821039270	
21	Shaikh Salman Badshaha	T.Y.BSc	8180883217	

22	Shelar Shubhangi Rajendra	T.Y.BSc	8767827790	Shelar.
23	Shelke Akash Dhruvabal	T.Y.BSc	7972031800	Akash
24	Shelke Manisha Sudam	T.Y.BSc	8605214976	Manisha
25	Shirsath Shital Balasaheb	T.Y.BSc	9767509511	Shital. S.B
26	Varpe Abhijeet Balasaheb	T.Y.BSc	9307657319	Abhijeet
27	Varpe Mayur Dattatray	T.Y.BSc	7620922711	Mayur
28	Waditake Kanchan Parasram	T.Y.BSc	7588391938	Kanchan
29	Waditake Mahesh Popat	T.Y.BSc	8956721152	Mahesh
30	Waditake Vaishnavi Annasaheb	T.Y.BSc	8999268905	Vaishnavi

 Head
 Department of Chemistry
 Arts, Science and Commerce College, Kolhar

Date: 7/12/2023

To,

The Principal,

Arts, Science and Commerce College,

Kolhar, Tal- Rahata, Dist- A. Nagar.

Subject: Permission for Industrial visit at Multimol Micro Fertilizer, Sinnar, Nashik

Respected Sir,

With reference to above subject the Department of Chemistry arranged a Industrial visit for MSc Analytical Chemistry students on Sunday 10/12/2024 at Multimol Micro Fertilizer, Sinnar, Nashik

You are requested to sanction permission for Industrial visit.

Thank you,

Yours Sincerely,

(M. Dr. Kadu V.R.)

Head

Department of Chemistry

Arts, Science and Commerce College, Kolhar,

Approved
[Signature]
7/12/2023

LOKNETE DR. BALASAHEB VIKHE PATIL
(PADMA BHUSHAN AWARDEE)
PRAVARA RURAL EDUCATION SOCIETY

**ARTS, SCIENCE & COMMERCE COLLEGE
KOLHAR**

NAAC Accredited 'A**' Grade with CGPA 3.54
Tal. Rahata, Dist. Ahmednagar-413 710

Ref.: ASCCK/2023-24/

Date : 09/12/2023

Student Notice

DEPARTMENT OF CHEMISTRY

All the students of M.Sc Analytical chemistry are informed that, the Industrial visit at Multimol Micro Fertilizer, Sinnar, Nashik is organized on Sunday 10/12/2023.

All the students are hereby informed that be present in the college at 5.00pm

HOD
Head
Department of Chemistry
Arts, Science and Commerce College, Kolhar

Principal
Principal
Arts, Science & Commerce College, Kolhar
Tal. Rahata, Dist. Ahmednagar.

Loknete Dr. BalasahebVikhe Patil (Padmabhushan Awardee)
PravaraRural EducationSociety's

**Arts, Science and Commerce College,
Kolhar**

Tal. Rahata, Dist. Ahmednagar, Ph: (02422) 251669

Affiliated to Savitribai Phule Pune University,
Pune

NAAC Accredited at A⁺⁺ Grade with 3.54 CGPA

Report on Activity / Program

Academic Year: 2023-24

**Title of the Activity / Program: Industrial Visit at MULTIMOL MICRO
FERTILIZER INDUSTRIES, SINNAR, NASHIK**

**Organized By: Department of Chemistry
Arts, Science and Commerce College, Kolhar**

Day: Sunday

Date: 10/12/2023

- a) **Title of the Activity / Program :** Industrial Visit
- b) **Name of the Department :** Department of Chemistry
- c) **Collaborating Agency/ Institute / Organization:** Multimol Micro Fertilizer Industries Sinnar,Nashik
- d) **Objectives:**
- To be familiar with the AAS Instrument
 - Exposure to a working, commercial laboratory.
 - To be familiar with the Packing of Chemical Production.
- e) **Detail Report :**

Company Profile:

The organization is headed by Board of Directors comprising experienced industry experts who guides at every stage. It is under the leadership of these mentors that the company has mestic and international market of agro chemicals. They have the following reputed persons on board of Multimol Micro Fertilizer Industries:

Mr. Shetty S.K. – He is the managing director of the organization and handles the marketing segment of the company. In addition, he also takes care of after sales services and collects feedback from farmers, distributors and provides necessary input to the organization

Mr. Dole L.S – He has been working as our technical director for the past 14 years and looks after the manufacturing and quality control unit. He supervises and manages production and quality checking of agricultural products.

Mr. Khairnar A.V. – Being the Director of the organization, he is well acquainted with the specifications of flora and fauna. He holds a master's degree in Botany and has extensive experience in the allied field. He provides his valuable inputs regarding plant specification, behavior and physical appearance

Details of the journey:

The visit was organized with the prior permission and guidance of **Principal Dr. H. R.Aher** and **Head, Department of Chemistry, Dr. V. R. Kadu** of **Arts, Science and Commerce College, Kolhar** on **10 December 2023**. **23 students of M.Sc.** being chosen for the industrial trip and the journey began from Arts, Science and Commerce College, Kolhar

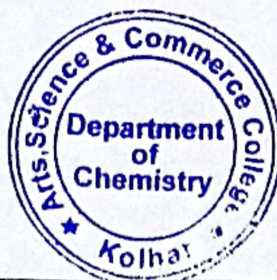

Group photo of Industrial Visit to Multimol Micro fertilizer industry

Visit to of Packing unit of finish goods of Multimol Industry

HOD
 Department of Chemistry
 Head
 Department of Chemistry
 Arts, Science and Commerce College, Kolhar

[Signature]
 Principal

Principal
 Arts, Science & Commerce College, Kolhar
 Tal. Rahata, Dist. Ahmednagar.

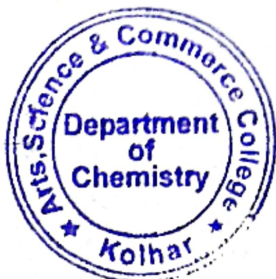
Loknete Dr. Balasaheb Vikhe Patil (Padma Bhushan Awardee)
Pravara Rural Education Society
ARTS, SCIENCE & COMMERCE COLLEGE, KOLHAR
Tal. Rahata, Dist. Ahmednagar- 413 710

DEPARTMENT OF CHEMISTRY

Industrial Visit

Student List Year: 2023-24

Sr.No	Name of the Student	Sign
1.	Bhujbal Kiran Chandev	Kiran B.
2.	Chande Kiran Eknath	Chande
3.	Chande Shivam Prabhakar	Shivam
4.	Chavan Krushna Laxman	Krushna
5.	Dadhkar Tejal Chandeo	Tejal
6.	Dale Priti Rajendra	Priti
7.	Dhanwate Vaishnav Ramnath	Dhanwate
8.	Gagare Vrushali Ravindra	Gagare V.R.
9.	Ghogare Pratiksha Rajendra	Pratiksha
10.	Ghorpade Shailesh Ganesh	Shailesh
11.	Kadaskar Mayuri Bharat	Mayuri
12.	Kharde Gaurav Balasaheb	Gaurav
13.	Kharde Rajashri Goraksh	Kharde R.G.
14.	Kharde Sukanya Govind	Sukanya G.K.
15.	Kumbhakrn Bhavesh Satish	Bhavesh K.
16.	Patel Mashira Shakir	Mashira
17.	Raut Bhagyashri Vilas	Bhagyashri
18.	Raut Nikhil Ashok	Nikhil A.
19.	Shelke Pratiksha Sanjay	Pratiksha
20.	Shinde Pooja Vishwanath	Pooja
21.	Tambe Sakshi Dattatry	Sakshi
22.	Waman Kiran Ketan	Kiran
23.	Zambre Shubham Shamrao	Shubham

15/11/24
Head
Department of Chemistry
Arts, Science and Commerce College, Kolhar

Date: 20/01/2024

To
The Principal,
Arts, Science and Commerce College,
Kolhar

Subject: Permission to conduct Student Activity: Medicinal plant nursery visit at Shri swami samartha kendra, Dindori, Nashik.

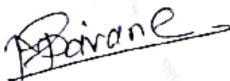
Respected sir,

On behalf of the Department of Botany, we would like to request you to grant permission to conduct Medicinal Plant nursery Visit at Shri swami samartha pradhan seva Kendra, Dindori, Nashik for educational purpose. Kindly permit for the same.

Thanking you,

Approved

20/01/2024

Yours Sincerely,

Dr. Pavane M. S.

LOKNETE DR. BALASAHEB VIKHE PATIL
(PADMA BHUSHAN AWARDEE)
PRAVARA RURAL EDUCATION SOCIETY

ARTS, SCIENCE & COMMERCE COLLEGE
KOLHAR

NAAC Accredited 'A**' Grade with CGPA 3.54

Tal. Rahata, Dist. Ahmednagar-413 710

Date-27/01/2024

Students Notice

All the students of FY, SY BSc. are hereby informed that their Medicinal plant Nursery visit at Shri swami samartha pradhan seva kendra, Dindori, Nashik is going to arrange on **29.1.2024** at **7.00am**. All students are requested to attend this activity. This nursery visit is compulsory to all students. Students should come at 6.30 am in the college with college dress code .The journey starts at 7.00am sharp in the morning from college. Attendances will be taken before leaving the college.

Note: All the students must carry following articles along with them.

1. Notebook, pen
2. Lunch Box, Water Bottle
3. College Identity Card

Faculty In- charge:-

- Dr. M. S. Pavane
- Dr. A. A. Aher

27/1/2024
Principal

Arts, Science & Commerce College, Kolhar
Tal.Rahata, Dist. Ahmednagar

Loknete Dr. Balasaheb Vikhe Patil (Padmabhushan Awardee)
Pravara Rural Education Society's

ARTS, SCIENCE AND COMMERCE, COLLEGE, KOLHAR

Tal. - Rahata, Dist. - Ahmednagar (MS) PIN- 413 713

Affiliated to Savitribai Phule Pune University, Pune

NAAC Accredited at A⁺⁺ Grade with 3.54 CGPA

REPORT OF ACTIVITY / PROGRAM

Academic Year: 2023-24

Title of the Activity: Medicinal Plant Nursery Visit

Organized By: Department of Botany

Date: 29th January, 2024

Day: Monday

Time: 7.00 Am.

Venue: Dindori, Nashik.

Title of the Programme: Medicinal Plant Nursery Visit.

Name of the department / Committee: Department of Botany

Objectives of the Programme:

1. The main objective of conducting an Educational Nursery visit for students is to reinforce experiential and contextual learning, better understanding about medicinal importance of plants related to traditional system of medicine.
2. To enhances student's critical thinking skills and gives them a chance to think about a topic or theme from a different prospective.
3. To create awareness about various propagation methods in plants and creativity.
4. The objective of the nursery visit was to make students understand the importance of different medicinal plants, to know the varieties of medicinal plants closely, they become more respectful and empathetic towards plants as well as their surroundings.

Details of the Programme:

The objective of the medicinal nursery is to create awareness of conservation and traditional uses of herbs and medicinal plants to visitors, and to also be a place where students, farmers, and others can learn how to identify and conserve these important plants. Medicinal plants have played an important role in human healthcare as the essential ingredients of traditional medicines for thousands of years. Department of Botany organized Medicinal Plant Nursery Visit at Shri swami samartha pradhan seva Kendra, Dindori, Nashik on 29th January 2024. FYBSC and SYBSC total 48 Students were accompanied with Dr. Pavane M. S., Dr. A. A. Aher, Prof. Kharde A. K. and Prof. B. M. Pehere.

During the visit, students were observed different Medicinal plants saplings in the nursery, include more than 5000 saplings of medicinal plants. We visit medicinal plant nursery which is full of medicinal plants such as *Tulsi*, *Aloe-vera*, *Adulsa*, *Periwinkle*, *Shatavari*, *Mentha*, *Ashvagandha*, *Sarpagandha*, *Jade plant*, *Shami*, *Geranium*, *Fig*, *Ginger* and many other plants. Other than these, there were many oranamental plants including *Balsam*, *Coreopsis*, *Cosmos*, *Gaillardia*, *Portulaca*, *Saliva*, *Zinnia* etc. During the visit, all the students practically come to know well about morphology of the various medicinally plants as well as essential pharmacognostical information about the plants.

From this visit students gain the knowledge about different varieties of locally available medicinal plants and its medicinal values.

Outcomes:

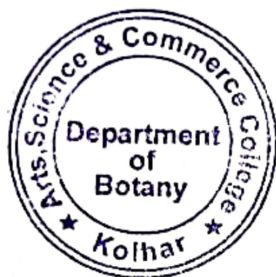
Educational visit act as catalysts for learning, as they encourage student to acquire knowledge through their senses, practice skills and apply information that has been absorbed, thus leading to better retention in their long-term memory.

Beneficiary Details:

Number of Students participating in nursery visit: 48

Number of teaching staff: 04

Head
Department of Botany
Arts, Science and Commerce College, Kolhar

Principal
Arts, Science & Commerce College, Kolhar
Tal. Rahata, Dist. Ahmednagar.

Photographs of Nursery Visit at Dindori

Latitude: 22.204918
Longitude: 75.829808
Elevation: 628.361100 m
Accuracy: 3.0 m
Time: 20-01-2024 10:40
Note: Study tour visit to Nursery

Latitude: 22.204918
Longitude: 75.829808
Elevation: 628.361100 m
Accuracy: 3.0 m
Time: 20-01-2024 10:40
Note: Study tour visit to Nursery

Latitude: 22.204918
Longitude: 75.829808
Elevation: 628.361100 m
Accuracy: 3.0 m
Time: 20-01-2024 10:40
Note: Study tour visit to Nursery

Latitude: 22.204918
Longitude: 75.829808
Elevation: 628.361100 m
Accuracy: 3.0 m
Time: 20-01-2024 10:40
Note: Study tour visit to Nursery

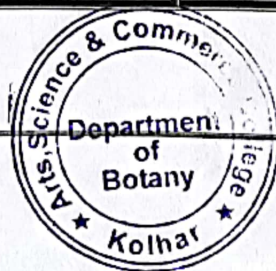
Latitude: 22.204918
Longitude: 75.829808
Elevation: 628.361100 m
Accuracy: 3.0 m
Time: 20-01-2024 10:40
Note: Study tour visit to Nursery

Latitude: 22.204918
Longitude: 75.829808
Elevation: 628.361100 m
Accuracy: 3.0 m
Time: 20-01-2024 10:40
Note: Study tour visit to Nursery

P. Gowd
Head
Department of Botany
Arts, Science and Commerce College, Kolhar

**LOKNETE DR. BALASAHEB VIKHE PATIL (PADMA BHUSHAN AWARDEE)
PRAVARA RURAL EDUCATION SOCIETY'S**

ARTS, SCIENCE AND COMMERCE COLLEGE, KOLHAR

Nursery visit: Medicinal Plant Nursery, Dindori.

Date: 29/01/2024

Student Attendance List

Sr. No.	Name of the Student	Class	Signature
1	Amap Vaishali Muslidhar	F.Y.Bsc	Amap
2	Andhule subhadri pavan	F.Y.Bsc	Andhule
3	Argade sakshi Anil	F.Y.Bsc	Argade
4	Bhalerao stuti shraavan	F.Y.B.sc	stuti bhalerao
5	Borade Vaishnavi Sunil	F.Y.B.Sc	Borade
6	Dale Anjali Santosh	F.Y.Bsc	Dale
7	Dehe Gautav Rajendra	F.Y.Bsc	Dehe
8	Dehe Mayur Shyam	F.Y.Bsc	Mayur S
9	Gadhe Shubhangi Dnyaneshwar	F.Y.Bsc	Gadhe
10	Gate Akshay Sunil	F.Y.Bsc	Gate
11	Kale Pooja baban	F.Y.Bsc	Kale
12	Korde Niraj Umesh	F.Y.B.sc	Korde
13	Kusalkar Narendra Renu	F.Y.B.sc	Kusalkar
14	Shivani Ravindra Nirmal	F.Y.B.Sc	Shivani
15	Pawar Hema Aadinath	F.Y.B.Sc	Hema
16	Pinjari Shahista Aslam	F.Y.Bsc.	Pinjari
17	Shejul Arpita Anil	F.Y.Bsc	Shejul
18	Sarode Dharamjay Prakash	F.Y.Bsc.	Sarode
19	Sarode Ganesh Sanjay	F.Y.Bsc	Sarode
20	Shaikh Redhma Ibrahim	F.Y.Bsc	Shaikh
21	Shaikh Sadiya muhammad	F.Y.Bsc	Sadiya
22	Shaikh Tanjeela Munir	F.Y.Bsc	Tanjeela
23	Shelke Amruta Dadasaheb	F.Y.Bsc	Amruta
24	Shelke Harshal Eknath	F.Y.Bsc	Harshal

25]	shelke Trupti Ashok	F.Y.BSC	STAFF
26]	Sinare pranita Gangadhar	F.Y.BSC	Binayak
27]	Suryavanshi Badnya Bhausaheb	F.Y.BSC	Pratiksha
28]	Tilke Dipali Sanjay	F.Y.BSC	Dipali
29]	Waditake Aarti Vijay	F.Y.BSC	Aarti
30]	shaikh Mchaz Salim	S.Y.BSC	Mchaz
31]	khemnar sareshi vikas	S.Y.BSC	Khemnar
32]	Thorat Mayuri Ashok	S.Y.BSC	Thorat
33]	Raut pratiksha Anjan	S.Y.BSC	Raut
34]	Nibe Harshada Arjun.	S.Y.BSC	Nibe
35]	Dale Nikita Bapu	S.Y.BSC	Nikita
36]	Gagare Monali Bhausaheb	S.Y.BSC	Monali
37]	Domate Kalyani Ashok	S.Y.BSC	Kalyani
38]	Belkar Suati Dnyandeo	S.Y.BSC	Suati
39]	Gaikwad Bhagyashri Keshav	S.Y.BSC	Gaikwad
40]	Jate Abhishek Vishnu	S.Y.BSC	A.V.Jate
41]	Gaikwad Abhijit Santosh	S.Y.BSC	Gaikwad
42]	Gethe Piyush Digamber	S.Y.BSC	Gethe
43]	Khulape Bggar Dada	S.Y.BSC	Khulape
44]	Kshirsagar Dinesh S	S.Y.BSC	Dinesh.K
45]	Nibe Rushikesh Jyotsaheb	S.Y.BSC	Nibe
46]	Shaikh Wasim Husain	S.Y.BSC	Shaikh
47]	Shinde Yogesh Bhaskar	S.Y.BSC	Shinde
48]	Vishwas Yash Raju	S.Y.BSC	Vishwas
	Staff.		
1)	Dr. M.S. Pavone	Staff	Pavone
2)	Mrs. R.J. Gailwand	Staff	Gailwand
3)	Mr. Art Dharde	Staff	Dharde
4)	Mr. B.M. Pethu	Staff	Pethu

 Head
 Department of Botany
 Arts, Science and Commerce College, Kolhar

 Principal
 Arts, Science & Commerce College, Kolhar
 Tal. Rahata, Dist. Ahmednagar.

Loknete Dr. Balasaheb Vikhe Patil (Padma Bhushan Awardee)

PRAVARA RURAL EDUCATION SOCIETY'S

ARTS, SCIENCE AND COMMERCE COLLEGE, KOLHAR

A Report on

Field Visit

AanadMelava

At

**Bhagwati Mata Vidya Mandir, Dr. Babasaheb Ambedkar Junior College & Secondary
School, Kolhar**

Submitted by

Department of Commerce

2023-24

Date: 21/12/2023

To
The Principal,
Arts, Science and Commerce College,
Kolhar

Subject: Permission for the visit to AnandMelava

Respected Sir,

As per the above-mentioned subject, Department of Commerce would like to organize visit to AnandMelava at Bhagwati Mata Vidya Mandir, Dr. Babasaheb Ambedkar Junior College & Secondary School, Kolhar on 23rd December 2023.

To create entrepreneurship skill among students this visit would like to organize.

Please permit us permission for the same.

Thanking You,

Yours Faithfully,

Allowed

x

Report

The Department of Commerce, Arts, Science and Commerce College, Kolhar organized a visit to Anand Melava (Anand Bazaar) at Dr. Babasaheb Ambedkar Junior College and Pravara Madhyamik Vidyalaya, Kolhar, Tal. Rahata, Dist. Ahmednagar. Anand Bazaar is a unique, annual shopping extravaganza conducted by the students at school and junior college.

This is the age of globalization and ever-increasing commercial activity. The most competitively endowed are the most successful in today's world. Keeping in view this, the students of commerce department visited the Anand Bazaar. This help students for enhancing their marketing and persuasive capabilities.

Many students had brought vegetables, fruits, food grains, stationary items and homemade snacks to sell. Staff and students of college purchased various products.

The Principal of the school told that the activity is organized to provide hands on experience of buying and selling. The students took part with a lot of enthusiasm in the activity.

23 Students of Commerce faculty with 3 faculty members had visited the Anand Bazaar for providing them an insight and feel of Retail Marketing. Students interact with the school and Junior College Students. This visit sensitizes students to the practical challenges of the business world.

Head
Department of Commerce
Arts, Science and Commerce College, Kolhar

PRINCIPAL
ARTS, SCIENCE & COMMERCE COLLEGE
KOLHAR, TAL. RAHATA, DIST. AHMEDNAGAR

Photos

Visit to AanadMelava

Student List

Sr. No.	Name of the Student	Class
1.	Admane Aditya Bhagwat	F.Y. B.Com
2.	Anap Om Subhash	F.Y. B.Com
3.	AnapVaishanvi Somnath	F.Y. B.Com
4.	Barde Pooja Sanjay	F.Y. B.Com
5.	Bhosale Rohan Shirish	F.Y. B.Com
6.	Deokar Chaitanya Sham	F.Y. B.Com
7.	DetheShubhyantri Bhausaheb	F.Y. B.Com
8.	Keskar Jayshri Anna	F.Y. B.Com
9.	Kharde Yogesh Navnath	F.Y. B.Com
10.	More Harshada Rajendra	F.Y. B.Com
11.	Madane Prathamesh Kailas	F.Y. B.Com
12.	Rashinkar Rupali Somnath	F.Y. B.Com
13.	Shelke Kartik Sampat	F.Y. B.Com
14.	Shinde Sahil Sanjay	F.Y. B.Com
15.	Shinde Suyash Sunil	F.Y. B.Com
16.	Waditake Vishal Devram	F.Y. B.Com
17.	Ushire Akash Surendra	F.Y. B.Com
18.	Abhang Mahesh Ashok	S.Y. B.Com
19.	Navgire Sakshi Ajinath	S.Y. B.Com
20.	Parkhe Yogita Sakharam	S.Y. B.Com
21.	Pathan Nazim Ahamed	S.Y. B.Com
22.	Shaikh Alsaba Salim	S.Y. B.Com
23.	Zingare Neha Ganesh	S.Y. B.Com

Head
Department of Commerce
Science and Commerce College, Bhar

Loknete Dr. Balasaheb Vikhe Patil (Padma Bhushan Awardee)

PRAVARA RURAL EDUCATION SOCIETY'S

ARTS, SCIENCE AND COMMERCE COLLEGE, KOLHAR

A Report on

Field Visit

At

Shri Sai dairy, Fattyabad

Submitted by

Department of Commerce

2023-24

Date: 21/12/2023

To
The Principal,
Arts, Science and Commerce College,
Kolhar

Subject: Permission for the visit to **Shri Sai dairy, Fattyabad**

Respected Sir,

As per the above-mentioned subject, Department of Commerce would like to organize visit to **Shri Sai dairy, Fattyabad** on 23rd December 2023.

To create entrepreneurship skill among students this visit would like to organize.

Please permit us permission for the same.

Thanking You,

Sholap...

Yours Faithfully,

Allowed
[Signature]

Field Visit Report

The Department of Commerce, Arts, Science and Commerce College, Kolhar organized a one-day visit to Sai Dhudh Dairy, Fatyabad, Tal. Shrirampur for commerce students on 22nd January 2024. This visit was arranged for the students to understand business strategies. 34 students participated in this visit with 5 faculty members. Students interacted with the Administrative and Operating level staff to learn about the dairy administration and marketing process. They visited the whole campus of Sai Dhudh Dairy.

Mr. Pandurang Athare, Proprietor of Sai Dhudh Dairy explained to the students the process from collection at farm level to intake at the dairy plant, the processing steps and the end products. 45 thousand liters of milk is cooled at this dairy plant. This cooling work is done by ammonia gas and water.

Milk is collected from different areas and brought into the dairy & received at reception section. Milk is pumped through the pipes and taken into the raw milk tanks. Before the milk is poured in the tank, it is weighed electronically and samples taken for the purpose of determining quality & price. The collected milk to store in RMT is diluted to 4°C to keep the milk clean and it helps to prevent spoilage. This is done by passing the collected milk through the chiller. Every day, three tankers of milk go to Vijayawada in Gujarat.

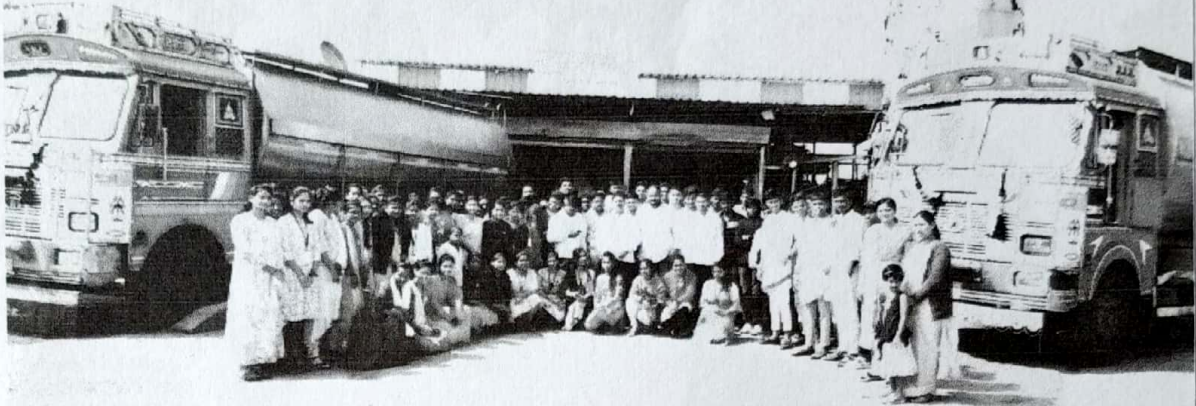
Mr. Pandurang Athare, Proprietor of Sai Dhudh Dairy also elaborates how quality control tests are important to support activities for hygiene and food standards to meet regulatory and customer demands.

The field visit has a greater learning experience to us. On this changing condition, the marketing of Dairy products has been more challenging as it now faces several competitions from private milk producers and local producers. So the unit should give their attention in ensuring the quality of products.

Head
Department of Commerce
Arts, Science and Commerce College Kolhar

PRINCIPAL
ARTS, SCIENCE & COMMERCE COLLEGE
KOLHAR, TAL. RAHATA, DIST. AHMEDNAGAR

Photos

Latitude: 19.543382
Longitude: 74.572453
Elevation: 520.99±7 m
Accuracy: 5.9 m
Time: 01-22-2024 12:15
Note: shree Sai dairy visit, fattyabad

Powered by NoteCam

Latitude: 19.543428
Longitude: 74.572249
Elevation: 514.6±10 m
Accuracy: 9.5 m
Time: 01-22-2024 12:01
Note: shree Sai dairy visit, fa

Powered by NoteCam

Latitude: 19.543429
Longitude: 74.572248
Elevation: 516.99±10 m
Accuracy: 10.2 m
Time: 01-22-2024 12:01
Note: shree Sai dairy visit, fattyabad

Powered by NoteCam

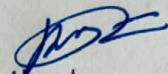
Latitude: 19.543397
Longitude: 74.572302
Elevation: 518.45±7 m
Accuracy: 22.3 m
Time: 01-22-2024 11:57
Note: shree Sai dairy visit, fattyabad

Sai dairy, Fattyabad

Student List

Sr. No.	Name of the Student	Class
1.	Admane Aditya Bhagwat	F. Y. B. Com
2.	Anap Om Subhash	F. Y. B. Com
3.	AnapVaishanvi Somnath	F. Y. B. Com
4.	Gaikwad Dhanwatri Dipak	F. Y. B. Com
5.	Ghadge Savita Kisan	F. Y. B. Com
6.	Gosavi Pavan Dattu	F. Y. B. Com
7.	Keskar Jayshri Anna	F. Y. B. Com
8.	Kharde Yogesh Navnath	F. Y. B. Com
9.	Lakariya Shruti Vijay	F. Y. B. Com
10.	Londhe Sakshi Dadasaheb	F. Y. B. Com
11.	Patel Sabina Ekbal	F. Y. B. Com
12.	Pund Madhuri Balasaheb	F. Y. B. Com
13.	Raut Shubham Nanasaheb	F. Y. B. Com
14.	Sarode Sonali Shyam	F. Y. B. Com
15.	Shaikh Rehan Nizam	F. Y. B. Com
16.	Shejul Shivani Kishor	F. Y. B. Com
17.	Shelke Kartik Sampat	F. Y. B. Com
18.	Shinde Sahil Sanjay	F. Y. B. Com
19.	Waditake Pradip Machhindra	F. Y. B. Com
20.	Waditake Rohan Dnyaneshwar	F. Y. B. Com
21.	Abhang Mahesh Ashok	S. Y. B. Com
22.	Balme Sandip Parasram	S. Y. B. Com
23.	Borude Akanksha Bharat	S. Y. B. Com
24.	Gadhe Kaveri Rajendra	S. Y. B. Com
25.	Hure Payal Ashok	S. Y. B. Com
26.	Joshi Savita Rajendra	S. Y. B. Com
27.	Mansuri Mujahid Amin	S. Y. B. Com
28.	Mapari Om Sunil	S. Y. B. Com

29.	More Vaishnavi Rajesh	S.Y.B.Com
30.	Pathan Nazim Ahamed	S.Y.B.Com
31.	Sarode Gayatri Haushiram	S.Y.B.Com
32.	Shaikh Alsaba Salim	S.Y.B.Com
33.	Shinde Ankita Jalindar	S.Y.B.Com
34.	Wade Aditya Vilas	S.Y.B.Com

Head

Department of Commerce
Science and Commerce College Kolhar

Arts, Science and Commerce College Kolhar

Department of Geography

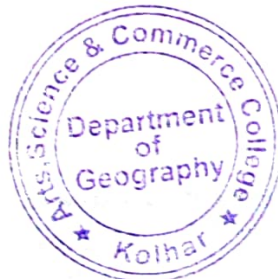
Academic Year: 2023-24

Subject: Environmental Science- AEC (23999)

Project Name: जलयुक्त शिवार योजना

Class: S.Y.B.A. Semester: III

Sr. No.	Name of Student	Grade/Remark
1.	BANSODE PRATIKSHA SANTOSH	A
2.	BHOSALE ROHAN THOMAS	F
3.	BHOSALE YASH NITIN	F
4.	KHARDE JYOTI SAMPAT	A
5.	KHARDE MAYURI NAVANATH	A
6.	LANDE SANKET SHARAD	B
7.	MENGAR ABHIJEET BHARAT	A
8.	PATEL RASHID HAMID	A
9.	SAYYAD SALMAN BASHIR	B+
10.	SHEJUL AKANKSHA PRAKASH	A
11.	TANDEL MUSTAKIN ASIF	B+
12.	BHOSALE KANCHAN SANJAY	F
13.	JAGDHANE ABHIJIT SHANTARAM	A
14.	MALI SAVITA SUDAM	A
15.	METE ARTI RAMESH	F
16.	VIKHE PATIL SUSMITA RADHAKRISHNA	F
17.	BAGUL SWAPNALI SURESH	A
18.	CHINDHE SUHANI SATISH	A
19.	KATORE PRASHANT SANJAY	F
20.	SALUNKE RUSHIKESH MANESH	A
21.	SASANE AJAY BABASAHEB	A
22.	SHELAKE NIKITA BHAGAWAT	A
23.	SHINDE DNYANESHWAR VILAS	F
24.	WADITAKE KRUSHNA DATTATRAY	A
25.	WADITKE RAJNISH UTTAM	B+
26.	AINOR PRANJALI NAMDEV	A
27.	CHAVAN AKASH LAXMAN	A
28.	DALE SAMPADA BAPUSAHEB	A
29.	JADHAV BHARAT BABASAHEB	F
30.	KADAM DURGA RAJENDRA	A
31.	LOKHANDE AASHWINI PRITAM	A
32.	SHINDE VAISHALI ROHIDAS	A+
33.	DAHLE SHUBHAM RAVINDRA	A
34.	GAIKWAD CHETAN NIVRUTTI	F
35.	GAIKWAD VIDHYA PAWALAS	A
36.	GULDAGAD AVINASH SUBHASH	F
37.	JOSHI YASH SOMANTH	F
38.	LOKHANDE MAHESH PRAKASH	F
39.	SHINDE DINESH VISHNU	A

Head
HOD
Department of Geography
Arts, Science & Commerce College, Kolhar

कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय कोल्हार

पुणे विद्यापीठाच्या द्वितीय वर्ष कला अभ्यासक्रमांतर्गत पर्यावरण प्रकल्प अहवाल

सन: 2023-24

प्रकल्पाचे नाव

जलयुक्त शिवार योजना

प्राचार्य,

डॉ. एच. आर. आहरे

कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय
कोल्हार

डॉ. एस. एन. डाळिंबे

भूगोल विभाग प्रमुख,

कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय
कोल्हार

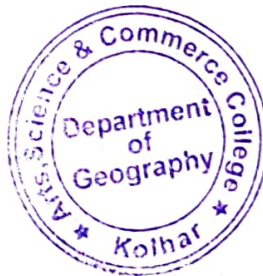
● सादर कर्ता ●

डहाळे शुभम रवींद्र

द्वितीय वर्ष कला

भूगोल विभाग

कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय कोल्हार

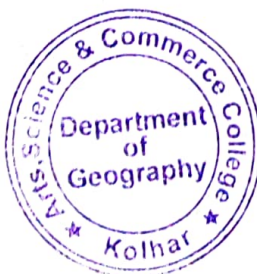
मार्गदर्शकाचे प्रमाणपत्र

मी प्रमाणित करतो की इहाळे शुभम रवींद्रद्वितीय वर्ष कलाभूगोल विभाग या विद्यार्थ्याने जलयुक्त शिवार योजना या विषयावरील पर्यावरण प्रकल्प पूर्ण केला आहे.

या संदर्भात त्याने वर्षभर परिश्रम पूर्वक काम केले आणि ग्रंथालयातील विविध वृत्तपत्रे मासिके ग्रंथ यांचे वाचन करून तसेच समाज माध्यमांचा वापर करून योग्य पद्धतीने माहितीचे संकलन केले. त्याने केलेला अभ्यास वाचन आणि परिश्रम यामधून या प्रकल्पाची निर्मिती झाली आहे. त्याच्या या संशोधन क्षेत्रातील पहिल्या प्रयत्नाला हार्दिक शुभेच्छा

मार्गदर्शक

डॉ. एस. एन. डाळिंबे
भूगोल विभाग प्रमुख,
कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय
कोल्हार

ऋणनिर्देशन

जलयुक्त शिवार योजना या विषयावरी प्रकल्प तयार करण्यासाठी मला ज्यांचे सहकार्य व मार्गदर्शन मिळाले त्यांचे ऋणनिर्देशन करणे हे मी माझे कर्तव्य समजतो.

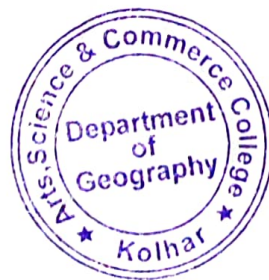
पुणे विद्यापीठ द्वितीय वर्षकला या वर्गासाठी पर्यावरण शास्त्र हा विषय अनिवार्य करण्यात आलेला असून या विषयांतर्गत विद्यार्थ्यांना एक प्रकल्प अहवाल तयार करावा लागतो. या प्रकल्प अहवालामध्ये तुमच्या परिसरातील पर्यावरणाशी संबंधित एखादी घटना किंवा गोष्ट किंवा काम यावर हा प्रकल्प अहवाल तयार करावा अशी विद्यापीठाची अपेक्षा असते. त्याबद्दल विद्यापीठाचा मी आभारी आहे.

समाजाच्या प्रेरणांचा शोध आणि बोध समाज माध्यमे आणि प्रसार माध्यमे यामधून घ्यावी आणि त्याची सुसंगत वार मांडणी करावी ही अपेक्षा ठेवून विद्यार्थ्यांना वेगवेगळ्या विषयांवर प्रकल्प अहवाल तयार करावे लागतात. माझ्या प्रकल्प अहवालासाठी भूगोल विभाग प्रमुख डॉ. एस. एन. डाळिंबे यांनी मला बहुमोल मार्गदर्शन केले. त्यामुळे त्यांचे आभार मानताना विशेष आनंद होत आहे. तसेच हा प्रकल्प पूर्ण करण्यासाठी वरिष्ठ महाविद्यालयातील अनुभवी प्राध्यापक व माझे मित्र-मैत्रिणी यांनी मला जी मदत केली त्याबद्दल मी त्यांचे मनापासून आभार मानतो.

महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. एच. आर. आहेर व इतर प्राध्यापक आणि कर्मचारी यांनी जे सहकार्य केले व माहिती मिळविण्यासाठी मदत केली त्याबद्दल त्यांचा मी आभारी आहे.

डाळे शुभम रवींद्र

द्वितीय वर्ष कला

जलयुक्त शिवार

जलयुक्त शिवार अभियान

अनुक्रमणिका

अ.नं.	प्रकरणाचे नाव	पृष्ठ क्र.
1	प्रस्तावना	2
2	जलसंकट	3
3	महाराष्ट्र शासन मार्गदर्शक सूचना	6
4	टंचाईमुक्त महाराष्ट्रासाठी "जलयुक्त शिवार" अभियान	7
5	"जलयुक्त शिवार" अभियान काय आहे ?	9
6	"जलयुक्त शिवार" अभियानाचे काही प्रमुख उद्देश ..	12
7	"जलयुक्त शिवार" अभियानात करावयाची १३ कामे	14
8	अहमदनगर जिल्ह्यातील जलयुक्त शिवार अभियान	22
9	अभियानांतर्गत उत्कृष्ट कार्य केलेल्यांना पुरस्कार	25
10	प्रसिद्धी	28
11	"जलयुक्त शिवार" फलनिष्पत्ती	37
12	संदर्भ सूची	38

1 प्रस्तावना

'जलयुक्त शिवार' म्हणजे पाणलोट क्षेत्राचा विकास. त्यांतर्गत गावाच्या पाणलोट क्षेत्रावर जल व मृद संधारणाची कामे करावी लागतात. महाराष्ट्र शासनाने डिसेंबर २०१४ मध्ये दुष्काळाचा सामना करण्यासाठी 'जलयुक्त शिवार' अभियान सुरु केले. २०१९ पर्यंत महाराष्ट्रातील या योजनेची व्याप्ती १८ हजार गावांपर्यंत न्यायचे ठरले

राज्याच्या काही भागात दर दोन वर्षांनी या-ना-त्या कारणांनी निर्माण होणाऱ्या टंचाईवर मात करण्यासाठी मुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस यांनी 'जलयुक्त शिवार' अभियान ही नवी योजना राबविण्याचा निर्णय घेतला आहे. या नाविष्यपूर्ण योजनेनुसार जलसंधारणांतर्गत सर्वसमावेशक उपाययोजनाद्वारे एकात्मिक पद्धतीने शाश्वत शेतीसाठी पाणी आणि पिकांचे पाणी उपलब्ध करून देण्यास प्राधान्य दिले आहे. या योजनेद्वारे २०१९ पर्यंत संपूर्ण महाराष्ट्र टंचाईमुक्त करण्याचा केलेला निर्धार खऱ्या अर्थाने क्रांतिकारीच... या योजनेविषयी थोडेसे.

राज्यात सतत उद्भवणारी टंचाई परिस्थिती विचारात घेऊन सर्वासाठी पाणी टंचाईमुक्त महाराष्ट्र २०१९ अंतर्गत 'जलयुक्त शिवार' अभियान राज्य शासनाने हाती घेतले आहे. २०१४-१५ मध्ये भूजल पातळीत २ मीटरपेक्षा जास्त घट झालेल्या १८८ तालुक्यातील २ हजार २३४ गावे तसेच शासनाने टंचाई परिस्थिती जाहीर केलेल्या २२ जिल्ह्यातील १९ हजार ५९ गावांमध्ये हे अभियान प्राधान्याने राबविण्यात येत आहे. भविष्यात राज्याच्या उर्वरित भागात पाणी टंचाई निर्माण होऊ नये, यासाठी उपाययोजना करण्यावरही भर दिला आहे. या अभियानात विविध विभागाकडील योजना, अशासकीय संस्था आणि लोकसहभाग यावर विशेष लक्ष केंद्रीत केले आहे.

अपुऱ्या आणि अनियमित पावसामुळे राज्यात टंचाई परिस्थिती निर्माण झाल्याने कृषी क्षेत्रावर त्याचा विपरित परिणाम होतो. या बाबी राज्याच्या विकासात एक आव्हान ठरत आहेत. राज्यात गेल्या चार दशकात पाण्याच्या पुरेशा उपलब्धीअभावी कोरडवाहू क्षेत्रातील पिकांच्या उत्पादनात मोठ्या प्रमाणात चढ-उतार दिसून येतो. निसर्गाच्या लहरीपणावर अवलंबून असणारी ही परिस्थिती बदलण्यासाठी हे अभियान एकात्मिक पद्धतीने सर्व विभागाच्या समन्वयाने नियोजनबद्ध आराखडा तयार करित आहे. हे अभियान राबविल्यास पिकांचे पाणी व पिकास संरक्षित सिंचन देण्याची व्यवस्था निश्चितपणे निर्माण होईल. गेल्या दोन वर्षांत राज्यात पाणी अडविणे आणि जिरविण्यासाठी जलसंधारणाच्या राबविलेल्या विविध प्रणालीमुळे पाणी टंचाईवर मात करण्यास मदत झाली आहे. या सर्व कार्यक्रमाची फलश्रुती विचारात घेऊन 'जलयुक्त शिवार' अभियान राज्य शासनाने प्रभावीपणे राबविण्याचा निर्णय घेतला आहे. नवीन वर्षातील जानेवारीमध्येच राज्याच्या सर्व तालुक्यात जलयुक्त शिवार अभियानांतर्गत कामे सुरु करण्याचा निर्धार शासनाने केला आहे. या अभियानाला गती देण्याच्यादृष्टीने पुणे विभागीय आयुक्त विकास देशमुख यांनी संबंधित अधिकाऱ्यांसमवेत व्हीसीद्वारे चर्चा करून मार्गदर्शक सूचना केल्या.

2 जलसंकट

आज भारतच नाही तर दुसरे अनेक देश देखील दुष्काळ व जलसंकटा मुळे त्रस्त आहे. आज मानव मंगळ ग्रहावर पाण्याचा शोधात आहे परंतु भारता बरोबर अनेक विकसित देशातील अनेक गावांमध्ये आज पण पिण्यायोग्य शुद्ध पाणी उपलब्ध नाहीये. जगामध्ये सरासरी ७० % भाग पाण्याने व्यापलेला आहे. परंतु पिण्यायोग्य गोड पाणी फक्त ३० % आहे. बाकी सर्व खरे पाणी आहे

राज्यात २०१२ पासून जलसंकट घोंगावते आहे. दुष्काळामुळे हवालदिल झालेल्या जनतेला जलयुक्त शिवार योजनेत आशेचा किरण दिसला. सर्वसामान्य जनतेच्या मानसिकतेत आजवर नदीजोड प्रकल्प आणि शिरपूर पॅटर्न होता. त्यात जलयुक्त शिवारची भर पडली. ही योजना मुळात काय आहे आणि तिची अंमलबजावणी कशी होत आहे याचा आढावा..

५ डिसेंबर २०१४च्या शासन निर्णयानुसार 'सर्वासाठी पाणीटंचाईमुक्त महाराष्ट्र २०१९' ही या योजनेची मध्यवर्ती संकल्पना आहे. १३ शासकीय योजनांचे एकात्मिकरण असलेल्या या योजनेत पुढीलप्रमाणे कामे आहेत साखळी बंधान्यांसह नाला खोलीकरण व रुंदीकरण, पाणलोट विकास, जुन्या जलसंरचनांचे पुनरुज्जीवन, लघु पाटबंधारे (स्थानिक स्तर) कामांची दुरुस्ती, नूतनीकरण व पुनस्थापना, नव्या-जुन्या सर्व प्रकारच्या छोटय तलावांतून गाळ काढणे, मध्यम व मोठ्या प्रकल्पांची सिंचन क्षमता प्रत्यक्ष वापरात येण्याकरिता उपाययोजन करणे, छोटे नाले/ओढे जोड प्रकल्प, विहीर व बोअरवेल यांचे पुनरुज्जीवन, उपलब्ध पाण्याचा कार्यक्षम वापर पिण्याच्या पाण्याच्या स्रोतांचे बळकटीकरण, पाणी वापर संस्थांचे सक्षमीकरण आणि कालवा दुरुस्ती. ही कामे एकात्मिक पद्धतीने होणे अपेक्षित आहे. उदाहरणार्थ, पाणलोट विकासाची कामे माथा ते पायथा पद्धतीने केल्याव नाला खोलीकरण झाले तर नवीन बंधारे लगेच गाळाने भरून जाणार नाहीत. अधिसूचित नसांगक प्रवाहास प्रमाणाबाहेर अडथळा होणार नाही याची काळजी घेतली तर खालच्या बाजूची धरणे कोरडी पडणार नाहीत पिण्याच्या पाण्याच्या स्रोतांचे बळकटीकरण झाले तर टँकर व बाटलीबंद पाण्यावर अवलंबून राहणे कमी होईल. ही झाली थिअरी! पण दुर्दैवाने, १३ कामांपकी साखळी बंधान्यांसह नाला खोलीकरण व रुंदीकरण या एकाच कामाव अवाजवी भर देण्यात आला. जलयुक्त शिवार म्हणजे साखळी बंधान्यांसह नाला खोलीकरण व रुंदीकरण असे

जणू समीकरणच होऊन बसले. आणि हे काम म्हणजेच नदी पुनरुज्जीवन असा समज दृढ झाला. हा सर्व प्रकार नीट समजावून घेण्यासाठी नाला खोलीकरण व रुंदीकरणबाबत शासनाची मार्गदर्शक तत्त्वे काय आहेत व नदी पुनरुज्जीवन म्हणजे काय हे प्रथम पाहू आणि मग प्रत्यक्ष अंमलबजावणीचा आढावा घेऊ. जलसंधारण कार्यक्रमात पाणी दिसण्याला जादा महत्त्व देऊन, पाणी मुरण्याकडे दुर्लक्ष होते व बांधकामांच्या जागा जलपुनर्भरणासाठी योग्य आहेत की नाहीत हे पाहिले जात नाही असे 'एकात्मिक पाणलोट विकास कार्यक्रम'संदर्भातील शासन निर्णयात (३० जानेवारी १९९६) नमूद करून नाला काठ स्थिरीकरण हे उपरोक्त कार्यक्रमाचे वैशिष्ट्य असावे असे सुस्पष्ट विधान केले आहे.

अस्तित्वातील सिमेंट नाला बांधातील गाळ काढणे व नाला खोलीकरण करणे तसेच खोलीकरणासह नवीन सिमेंट नाला बांध बांधणे याबाबतच्या मार्गदर्शक सूचना (९ मे २०१३) पुढीलप्रमाणे आहेत. नाला खोलीकरण या योजनेचा मुख्य हेतू भूपृष्ठीय साठवण नसून भूजल पुनर्भरण हा आहे. नाला खोलीकरणासाठी कठीण पाषाणात खोदकाम करू नये. त्याची जलधारक क्षमता अत्यंत कमी असते. गाळाच्या प्रदेशात नाला खोलीकरणाचे काम हाती घेणे योग्य नाही. कारण अशा ठिकाणी पाणी जमिनीत मुरून भूजलामध्ये रूपांतरित होणार नाही. गाळाच्या भागातील 'बझाडा' भूस्तराचा भाग लहान-मोठे टोळदगड व पोयटायपासून बनलेला आहे. त्याची जलग्रहण क्षमता जास्त आहे. नाला खोलीकरण उपाययोजना येथे राबविण्यात यावी. भौगोलिक रचनेचे वर्गीकरण वहन क्षेत्र, पुनर्भरण क्षेत्र आणि साठवण क्षेत्र अशा प्रकारे केले जाते. वहन क्षेत्रातील नाल्यांना प्रथम श्रेणीचे, पुनर्भरण क्षेत्रातील नाल्यांना द्वितीय व तृतीय श्रेणीचे आणि साठवण क्षेत्रातील नाल्यांना चतुर्थ श्रेणीचे नाले असे म्हणतात. नाला खोलीकरण हे फक्तद्वितीय व तृतीय श्रेणीच्या नाल्यांवरच करण्यात यावे. कृषी आयुक्तांच्या परिपत्रकानुसार (२१ मे २०१३) ज्या ठिकाणी नालापत्रात वाळू साठा आहे अशा नाल्यांचे खोलीकरण करू नये. ज्या ठिकाणी नालापत्रांची नसांगक खोली ३ मीटरपेक्षा जास्त आहे अशा ठिकाणी खोलीकरणासंदर्भात भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणेचे मार्गदर्शन घ्यावे. नाला खोलीकरणाची कमाल मर्यादा नाला तळापासून ३ मीटर असावी. अतिशोषित व शोषित पाणलोट क्षेत्रामध्ये खोलीकरणाची कामे अग्रक्रमाने करावीत. परिपत्रकातील निकषांप्रमाणे खोलीकरणाची लांबी निश्चित करावी. कोणत्याही परिस्थितीत नाला तळाच्या मूळ रुंदीपेक्षा जास्त रुंदीकरण करू नये. जेणेकरून नाल्याच्या काठास बाधा पोहोचणार नाही. नालाकाठास हरळी अथवा स्थानिक गवताचे जैविक अस्तरीकरण करावे व नालाकाठावर वृक्षलागवड करावी. ज्या नाल्याच्या पाणलोटामधील क्षेत्रीय उपचार व ओघळ नियंत्रणाची कामे पूर्ण झाली आहेत अशा नाल्यावरच खोलीकरणाचे काम करावे. म्हणजे त्या नाल्यात पुन्हा गाळ येणार नाही.

नाला खोलीकरणासह साखळी सिमेंट काँक्रीट नाला बांध एकत्रित मार्गदर्शक सूचनांमध्ये (१२ नोव्हेंबर २०१३) सिमेंट नाला बांधात गाळ जमा होऊ नये म्हणून त्या नाल्याच्या पाणलोट क्षेत्रात दोन गॅंबियन बंधारे बांधावेत, पाणलोट क्षेत्रात पडीत किंवा सरकारी जमीन असेल तर खोल सलग समतल चर हा उपचार घ्यावा, नाला खोलीकरण केल्यानंतर काठावर टाकण्यात आलेल्या मातीवर मनरेगा योजनेतून वृक्षलागवड करावी त्यामुळे

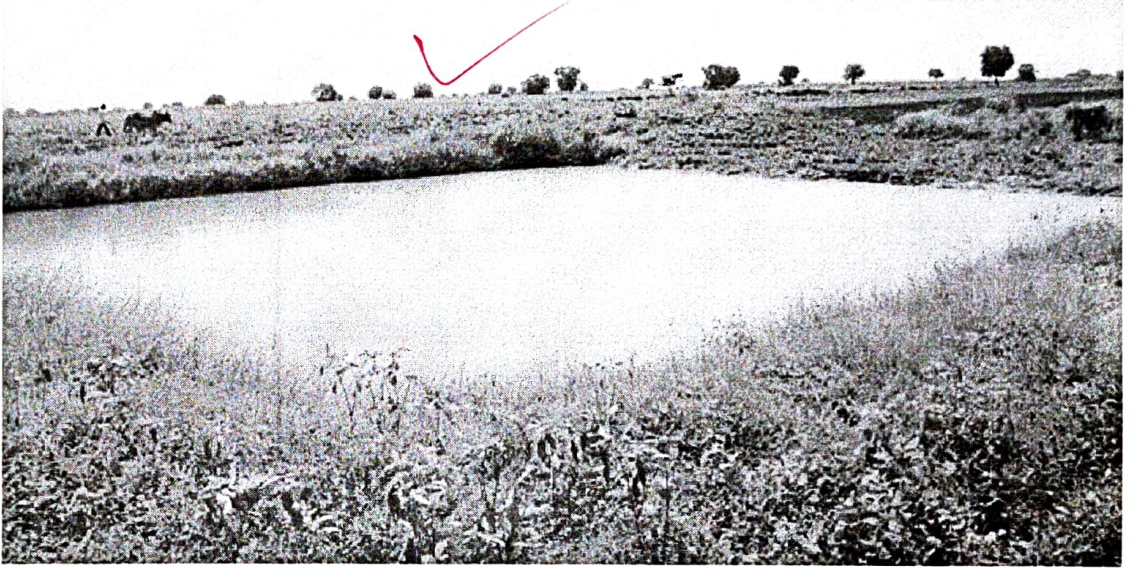
नालाकाठांना बळकटी येईल अशाही सूचना दिल्या आहेत. या पार्श्वभूमीवर आता नदी पुनरुज्जीवनाबाबत काही मुद्दे पाहू. पाणलोटालाच्या पुनर्भरण क्षेत्रात नाल्यांवर केलेल्या उपचारांमुळे भूजलाची पातळी वाढते. पीक रचनेची पथ्ये पाळली, कमी पाणी लागणारी पिके घेतली आणि पाणलोटालातील विहिरी व बोअरमधील पाण्याचा उपसा संयमाने केला तर पावसाळ्यानंतर पाणलोट क्षेत्रातील भूजल हळूहळू नदीनाल्यांकडे वाहते. पाणलोटालातील वनक्षेत्र वाढले व त्यायोगे जमिनीची धूप कमी झाली तर नदीनाल्यात येणाऱ्या गाळाचे प्रमाण कमी होईल. नदी व नाला काठ यांच्यावर गवत आणि वृक्षलागवड करून त्यांचे स्थिरीकरण करण्याने त्यांची धूप कमी होते आणि त्यातून वाहणाऱ्या पाण्याची गुणवत्ताही वाढते. नदीनाल्यांनी वळणे घेत वाहणे ही नसांगक अवस्था आहे. त्यामुळे नदीनाले संथ गतीने वाहतात आणि पाणी मुरण्याला जास्त काळ संधी मिळते. म्हणून नदीनाला सरळीकरण करू नये. पर्यावरणीय संतुलनासाठी नदीनाले वाहते राहणे आवश्यक आहे. नदीनाल्यांचे प्रमाणापेक्षा जास्त खोलीकरण झाले तर दोन धोके संभवतात, एक, जलधर उघडा पडतो. त्यातील पाणी नदीनाल्यात येते. त्याचे बाष्पीभवन होते. तसेच पावसाचे गडूळ पाणी उघड्या पडलेल्या जलधरात गेल्यास तो हळूहळू काम करेनासा होतो. त्याने पर्यावरणीय धोका निर्माण होतो. दोन, पाणलोटालातील वरच्या भागातील विहिरींमधील पाणी नदीनाल्यात येईल व त्या विहिरीं कोरड्या पडतील. वरील सर्व तपशील न अभ्यासता जलयुक्त शिवार योजनेची कामे चालू आहेत. जेसीबी व पोकलेनवाल्यांनी या योजनेचे चक्क अपहरण केले आहे. तज्ज्ञांच्या मार्गदर्शनाखाली सर्वेक्षण, संकल्पन, आराखडे, अंदाजपत्रके, जरूर त्या परवानग्या घेणे आणि सक्षम अधिकाऱ्यांकडून अभ्यासाअंती मान्यता इत्यादी बाबी अभावानेच होत आहेत. कोणीही, कोठेही, काहीही करावे; विचारणारा कोणी नाही अशी परिस्थिती आहे. ज्या मोकळी पद्धतीने कामे होत आहेत त्यातून फायदा व्हायच्या ऐवजी उलट पर्यावरणीय विध्वंस होण्याचीच शक्यता जास्त आहे. सर्वासाठी पाणीटंचाईमुक्त महाराष्ट्र २०१९ अशी या योजनेची घोषणा आहे. म्हणजे, अजून तीन वर्षे ही योजना चालणार आहे हे लक्षात घेता शासनाने या योजनेचा कठोर आढावा त्वरित घ्यावा आणि सुयोग्य बदल करावेत. मूळ योजना चांगली आहे. सर्व १३ कामे एकात्मिक पद्धतीने झाली तर मुख्यमंत्री म्हणतात त्याप्रमाणे ही योजना गेम चेंजर बनू शकते. पण परिणामकारक हस्तक्षेप त्वरित झाला नाही तर जेसीबी व पोकलेन लॉबी योजनेचाच 'गेम' करण्याची शक्यता नाकारता येणार नाही. तसे होऊ नये ही प्रामाणिक इच्छा.

3 महाराष्ट्र शासन मार्गदर्शक सूचना

शासन निर्णय क्रमांक: राकृत्यो-२०११/प्र.क्र.७२/जल-७ (९ मे २०१३). या अध्यादेशातल्या ठळक सूचना:

1. नाला खोलीकरण या योजनेचा मुख्य हेतू भूपृष्ठीय पाणी साठवण (surface water storage) नसून भूजल पुनर्भरण हा आहे. पाणीसाठा भूपृष्ठीय असल्यास बाष्पीभवनामुळे मोठ्या प्रमाणावर पाणी वाया जाते. त्याऐवजी भूपृष्ठाखाली पुनर्भरित पाण्याचे बाष्पीभवन जवळ-जवळ निरंक असते.
2. नाला खोलीकरण हे फक्त दुसऱ्या व तिसऱ्या प्रकारच्या जलप्रवाहांवरच घेण्यात यावे. भौगोलिक रचनेनुसार पहिल्या प्रकारचे प्रवाह हे वहनक्षेत्र (runoff zone), दुसऱ्या व तिसऱ्या प्रकारचे प्रवाह हे पुनर्भरण क्षेत्र (recharge zone) आणि चौथ्या प्रकारचे व त्यापुढचे साठवण क्षेत्र (storage zone) असतात.
3. उपलब्ध अपधावेच्या (surface runoff calculation) सीमेतच नाला खोलीकरणाची लांबी निश्चित करावी.
4. ज्या ठिकाणी नालापत्रात वाळूसाठा आहे, अशा नाल्यांचे खोलीकरण करू नये.
5. ज्या ठिकाणी नालापत्रांची खोली ३ मीटरपेक्षा जास्त आहे अशा ठिकाणी जीएसडीएच्या मार्गदर्शनाने खोलीकरण करावे.
6. नाला खोलीकरणासाठी कठीण पाषाणात म्हणजेच मुरुमाच्या थराखाली खोदकाम करू नये.
7. गाळाच्या भूभागातील "बझाडा" हा भाग नाला खोलीकरणासाठी योग्य आहे.
8. गाळ काढणे व नाला खोलीकरण ही कामे मशिनरी वापरून करावीत आणि त्यासाठी जलसंपदा विभागाचे दर लागू राहतील.
9. या संदर्भात तांत्रिक व अंमलबजावणीबाबत सविस्तर मार्गदर्शक सूचना आयुक्त (कृषि), महाराष्ट्र राज्य, पुणे यांच्याकडून देण्यात येतील.

4. टंचाईमुक्त महाराष्ट्रासाठी 'जलयुक्त शिवार' अभियान

राज्याच्या काही भागात दर दोन वर्षांनी या-ना-त्या कारणांनी निर्माण होणाऱ्या टंचाईवर मात करण्यासाठी मुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस यांनी 'जलयुक्त शिवार' अभियान ही नवी योजना राबविण्याचा निर्णय घेतला आहे. या नाविण्यपूर्ण योजनेनुसार जलसंधारणांतर्गत सर्वसमावेशक उपाययोजनाद्वारे एकात्मिक पद्धतीने शाश्वत शेतीसाठी पाणी आणि पिण्याचे पाणी उपलब्ध करून देण्यास प्राधान्य दिले आहे. या योजनेद्वारे 2019 पर्यंत संपूर्ण महाराष्ट्र टंचाईमुक्त करण्याचा केलेला निर्धार खऱ्या अर्थाने क्रांतिकारीच... या योजनेविषयी थोडेसे.

राज्यात सतत उद्भवणारी टंचाई परिस्थिती विचारात घेऊन सर्वांसाठी पाणी टंचाईमुक्त महाराष्ट्र 2019 अंतर्गत 'जलयुक्त शिवार' अभियान राज्य शासनाने हाती घेतले आहे. 2014-15 मध्ये भूजल पातळीत 2 मीटरपेक्षा जास्त घट झालेल्या 188 तालुक्यातील 2 हजार 234 गावे तसेच शासनाने टंचाई परिस्थिती जाहीर केलेल्या 22 जिल्ह्यातील 19 हजार 59 गावांमध्ये हे अभियान प्राधान्याने राबविण्यात येत आहे. भविष्यात राज्याच्या उर्वरित भागात पाणी टंचाई निर्माण होऊ नये, यासाठी उपाययोजना करण्यावरही भर दिला आहे. या अभियानात विविध विभागाकडील योजना, अशासकीय संस्था आणि लोकसहभाग यावर विशेष लक्ष केंद्रीत केले आहे.

अपुन्या आणि अनियमित पावसामुळे राज्यात टंचाई परिस्थिती निर्माण झाल्याने कृषी क्षेत्रावर त्याचा विपरित

परिणाम होतो. या बाबी राज्याच्या विकासात एक आव्हान ठरत आहेत. राज्यात गेल्या चार दशकात पाण्याच्या पुरेशा उपलब्धीअभावी कोरडवाहू क्षेत्रातील पिकांच्या उत्पादनात मोठ्या प्रमाणात चढ-उतार दिसून येतो. निसर्गाच्या लहरीपणावर अवलंबून असणारी ही परिस्थिती बदलण्यासाठी हे अभियान एकात्मिक पध्दतीने सर्व विभागाच्या समन्वयाने नियोजनबद्ध आराखडा तयार करित आहे. हे अभियान राबविल्यास पिण्याचे पाणी व पिकास संरक्षित सिंचन देण्याची व्यवस्था निश्चितपणे निर्माण होईल. गेल्या दोन वर्षात राज्यात पाणी अडविणे आणि जिरविण्यासाठी जलसंधारणाच्या राबविलेल्या विविध प्रणालीमुळे पाणी टंचाईवर मात करण्यास मदत झाली आहे. या सर्व कार्यक्रमाची फलश्रुती विचारात घेऊन 'जलयुक्त शिवार' अभियान राज्य शासनाने प्रभावीपणे राबविण्याचा निर्णय घेतला आहे. नवीन वर्षातील जानेवारीमध्येच राज्याच्या सर्व तालुक्यात जलयुक्त शिवार अभियानांतर्गत कामे सुरु करण्याचा निर्धार शासनाने केला आहे. या अभियानाला गती देण्याच्यादृष्टीने पुणे विभागीय आयुक्त विकास देशमुख यांनी संबंधित अधिकाऱ्यांसमवेत व्हीसीद्वारे चर्चा करून मार्गदर्शक सूचना केल्या.

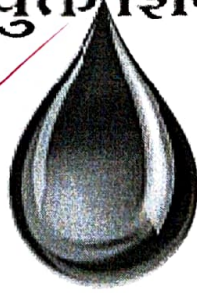
5 जलयुक्त शिवार अभियान काय आहे?

'जलयुक्त शिवार' म्हणजे पाणलोट क्षेत्राचा विकास. त्याअंतर्गत गावाच्या पाणलोट क्षेत्रावर जल व मृद संधारणाची कामे करावी लागतात. महाराष्ट्र शासनाने डिसेंबर २०१४ मध्ये दुष्काळाचा सामना करण्यासाठी 'जलयुक्त शिवार' अभियान सुरू केले. २०१९ पर्यंत महाराष्ट्रातील या योजनेची व्याप्ती १८ हजार गावांपर्यंत न्यायचे ठरले

महाराष्ट्र सरकारने राज्य दुष्काळमुक्त करण्यासाठी जलयुक्त शिवार अभियान योजना चालू केली आहे. कार्यक्रमाचा हेतू २५००० गावे पाणी टंचाई मुक्त करणे हा आहे. राज्यात जवळ जवळ ८२% क्षेत्र कोरडवाहू व ५२% क्षेत्र अवर्षण प्रवण आहे. सन २०१४-१५ मध्ये भुजल पातळीत जास्त घट झालेले १८८ तालुके (२२३१ गावे) आहेत तर २२ जिल्ह्यांतील १९०५९ गावांमध्ये टंचाई परिस्थिती जाहिर केली आहे. त्या ठिकाणी प्राधान्याने सदर "जलयुक्त शिवार अभियान" राबविणे आवश्यक आहे. तसेच भविष्यात राज्यातील उर्वरित भागात पाणी टंचाई परिस्थिती निर्माण होऊ नये यासाठी उपाययोजना करण्याची आवश्यकता आहे. त्याकरिता विविध विभागांतर्गत मंजूर असलेल्या योजनांच्या मंजूर निधीतून/ महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजना/आमदार /खासदार निधी/जिल्हास्तर निधी/अशासकीय संख्या /सी.एस.आर व लोकसहभाग यांच्या माध्यमातून टंचाई परिस्थितीवर कायमस्वरूपी मात करण्यासाठी राज्यातील सर्व जिल्ह्यात जलयुक्त शिवार अभियान राबविण्यात येत आहे.

जलयुक्त शिवार

5.1 अभियानाचा उद्देश

- पावसाचे पाणी गावाचे शिवारातच अडविणे
- भूगर्भातील पाण्याच्या पातळीत वाढ करणे
- सिंचन क्षेत्रात वाढ करणे
- शेतीसाठी संरक्षित पाणी
- पाण्याच्या वापराच्या कार्यक्षमतेत वाढ करणे
- सूक्ष्म सिंचनाचा वापर करणे (ठिबक व तुषार)
- बंद पडलेल्या पाणीपुरवठा योजना पुनर्जिवीत करणे
- पाणी पुरवठ्यात वाढ करणे
- भूजल अधिनियम अंमलबजावणी ✓
- विकेंद्रीत पाणीसाठे निर्मिती
- साठवण क्षमता निर्माण करणारी नवीन कामे हाती घेणे
- अस्तित्वात असलेले व नादुरुस्त झालेल्या जलस्त्रोतांची पाणी साठवण क्षमता पुनःस्थापित करणे/वाढविणे (बंधारे/गाव तलाव/पाझर तलाव/केटी वेअर्स/सिमेंट बंधारे)
- जलस्त्रोतांमधील गाळ लोक सहभागातून काढून पाणीसाठा वाढविणे
- वृक्ष लागवडीस प्रोत्साहन देऊन वृक्ष लागवड करणे
- पाण्याच्या ताळेबंदाबाबत जनतेत जाणीव/जागृती निर्माण करणे
- पाणी अडविणे/मुरविणे बाबत लोकांना प्रोत्साहित करणे/लोक सहभाग वाढविणे

5.2 अभियानाची व्याप्ती

- शासकीय विभाग
- महसूल विभाग
- ग्रामीण विकास यंत्रणा
- कृषि विभाग
- पाणी पुरवठा विभाग
- भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा
- लघु सिंचन विभाग
- जलसंपदा विभाग
- सामाजिक वनीकरण
- वन विभाग
- सहकारी संस्था व साखर कारखाने
- लोक सहभाग
- खाजगी उद्योजक

6 'जलयुक्त शिवार' अभियानाचे काही प्रमुख उद्देश...

- पावसाचे पाणी गावाच्या शिवारातच अडविणे
- भूगर्भातील पाणी पातळीत वाढ करणे
- राज्याच्या सिंचन क्षेत्रात वाढ करून शेतीसाठी संरक्षित पाणी व पाण्याच्या वापराच्या कार्यक्षमतेत वाढ करणे, सर्वाना पुरेसे पाणी उपलब्ध करण्याची शाश्वतता निर्माण करणे
- भूजल अधिनियमाची अंमलबजावणी
- विकेंद्रीत पाणीसाठा निर्माण करणे
- पाणी साठवण क्षमता निर्माण करणारी नवीन कामे हाती घेणे
- अस्तित्वात असलेले व निकामी झालेले बंधारे, गावतलाव, पाझरतलाव, सिमेंट बंधारे आदि जलस्तोत्रांची साठवण क्षमता वाढविणे
- जलस्रोतातील गाळ लोकसहभागातून काढून पाणीसाठा वाढविणे
- पाण्याच्या ताळेबंदाबाबत आणि कार्यक्षम वापराबाबत प्रभावी जनजागृती तसेच वृक्षलागवडीस प्राधान्य देणे

6.1 अभियानाच्या यशस्वी अंमलबजावणीसाठी...

- विभागीय आयुक्तांच्या अध्यक्षतेखाली विभागीय स्तरावर विभागीय समन्वय समिती
- जिल्हाधिकार्यांच्या अध्यक्षतेखाली जिल्हास्तरावर जिल्हास्तरीय समिती
- उपविभागीय अधिकार्यांच्या अध्यक्षतेखाली तालुका स्तरावर तालुकास्तरीय समिती

6.2 जलयुक्त शिवार अभियानांतर्गत...

- पाणलोट विकासाची कामे, साखळी सिमेंट नालाबांधाची खोलीकरण आणि रुंदीकरणासह कामे
- जुन्या जलसंरचनांचे पुनर्जीवन
- कोल्हापूर पद्धतीच्या व साठवण बंधान्यांची दुरुस्ती
- पाझर तलाव, लघुसिंचन तलाव दुरुस्ती
- नूतनीकरण व क्षमता पुनर्स्थापित करणे

- पाझर, गाव, साठवण, शिवकालीन, ब्रिटीशकालीन आणि निजामकालीन तलावातील माती व नालाबांधातील गाळ काढणे
- मध्यम व मोठ्या प्रकल्पाच्या सिंचन क्षमतेनुसार प्रत्यक्ष वापर होण्यासाठी उपाययोजना करणे
- छोटे ओढे/नाले जोड प्रकल्प राबविणे
- विहीर/बोअरवेल पुनर्भरण, पिण्याच्या पाण्याचे स्रोत तसेच पाणी वापर संस्थांचे बळकटीकरण
- कालवा दुरुस्ती या उपाय योजनावर भर

राज्यात जलयुक्त शिवार अभियानासाठी विविध विभागाकडील विविध योजनांतर्गत उपलब्ध निधीची एकत्रित सांगड घालून जलसंधारणाची कामे हाती घेण्यात येत आहेत. यामध्ये कृषी, वन, सामाजिक वनीकरण, लघु सिंचन, जलसंपदा, जिल्हा परिषदेकडील कृषी व लघुसिंचन, पाणी पुरवठा, भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा, स्वच्छता अशा जिल्हास्तरीय यंत्रणामध्ये समन्वय राखून हे अभियान राबविण्यात येत आहे.

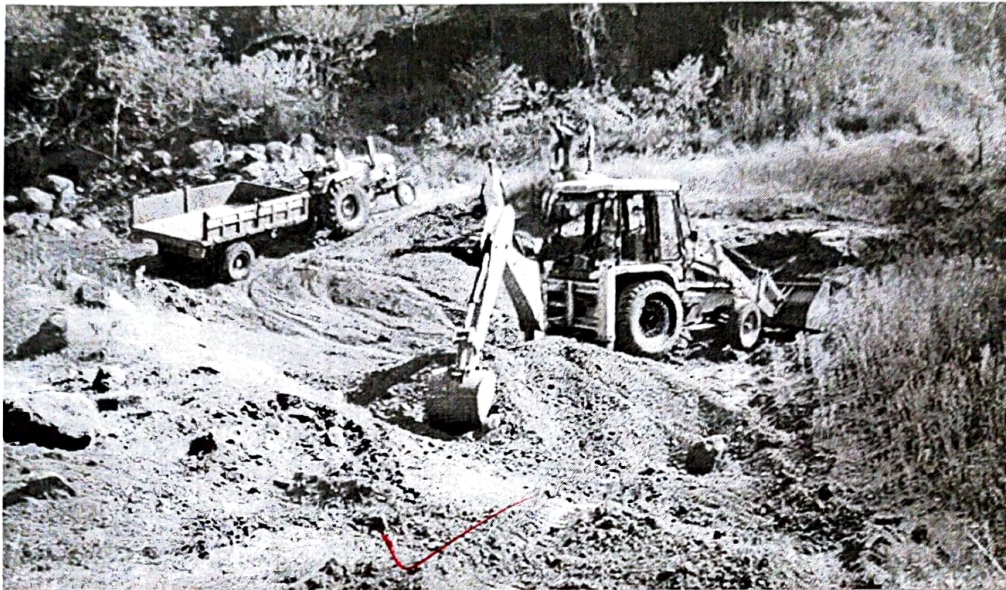
याबरोबरच नाविष्यपूर्ण योजनासाठी जिल्हा नियोजन समितीकडे उपलब्ध असलेला 3.5 टक्के निधी तसेच राज्य व जिल्हा स्तरावर उपलब्ध असलेला मदत व पुनर्वसन निधीचा जलयुक्त शिवार अभियानासाठी प्राधान्यक्रमाने वापरण्यास शासनाने मान्यता दिली आहे. यामधून जेसीबीचा वापर करून नाल्यातील गाळ काढणे तसेच खोलीकरण/रुंदीकरणाची कामे घेण्याचे अधिकार शासनाने जिल्हाधिकार्यांना दिले आहेत. या अभियानाचा आराखडा तयार करणे, प्रभावी अंमलबजावणी, समन्वय व सनियंत्रणासाठी उपविभागीय अधिकार्यांची तालुकास्तरावर तर जिल्हाधिकार्यांची जिल्हास्तरावर नोडल अधिकारी म्हणून नियुक्ती करण्यात आली आहे.

7 जलयुक्त शिवार अभियानात करावयाची १३ प्रकारची कामे

1. पाणलोट विकासाची कामे: कम्पार्टमेंट बँडिंग/ढाळीची बांध बँदिस्ती, शेततळी, माती नालाबांध आणि सलग समतल घर
2. साखळी सिमेंट-काँक्रीट नाला बंधान्यांची कामे नाला खोलीकरण/रुंदीकरणसह करणे
3. जुन्या जलसंरचनांचे पुनर्जीवन करणे
4. अस्तित्वातील लघु पाटबंधारे संरचनांची (केटी वेअर/साठवण बंधारा) दुरुस्ती करणे
5. पाझर तलाव, लघुसिंचन तलाव दुरुस्ती, नूतनीकरण व क्षमता पुनर्स्थापित करणे
6. पाझर तलाव/गाव तलाव/साठवण तलाव/शिवाजीकालीन तलाव/ब्रिटिशकालीन तलाव/निजामकालीन तलाव/माती नाला बांधातील गाळ काढणे. सदर गाळ काढण्याची कामे महात्मा फुले जल व भूमी अभियानाच्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार करावीत.
7. मध्यम व मोठ्या प्रकल्पांची सिंचन क्षमतेनुसार प्रत्यक्ष वापर होण्यासाठी उपाययोजना करणे.
8. ओढा/नाले जोड प्रकल्प
9. विहीर/बोअरवेल पुनर्भरण कामे
10. उपलब्ध पाण्याचा कार्यक्षम वापर
11. पिण्याच्या पाण्याचे स्रोत बळकट करणे.
12. पाणी वापर संस्था बळकट करणे
13. कालवा दुरुस्त करणे

बंधान्यातील गाळ काढणे -

दगडी बांधाची निर्मिती -

सिमेंट नाला बांधणी -

काम्पार्टमेंट बाईंडिंग -

माती नाला बांध -

खोल समतल चर -

7.1 नदी / नाले खोलीकरण, रुंदीकरण, व सरळीकरण

ही कामे या अभियानात समाविष्ट झालेल्या प्रत्येक खेड्यासाठी आहेत. परंतु, प्रसारमाध्यमातून येणाऱ्या बातम्यांवरून असे दिसले, की २०१६ साली या १२ कामांपैकी फक्त 'नदी-नाल्यांचे खोलीकरण, रुंदीकरण, व सरळीकरण' या एकाच गोष्टीवर भर देण्यात येत होता. शासन, गाव, कंपनी सीएसआर आणि सामाजिक संस्था या नदी/नाले खोलीकरण व रुंदीकरणावर भर देतात आणि बाकी ११ कामे विशेष होत नाहीत. त्यामुळे या क्षेत्रात बरीच वर्षे काम करणाऱ्या काही तज्ज्ञांनी, कार्यकर्त्यांनी, गावकऱ्यांनी व राजकारण्यांनी आश्चर्य व्यक्त केले होते.

7.2 शिरपूर पॅटर्न

नदी/नाले खोलीकरण, रुंदीकरण, व सरळीकरण यांच्या मुळाशी महाराष्ट्रात 'शिरपूर पॅटर्न' नावाने ओळखला जाणारा कार्यक्रम आहे. धुळे जिल्ह्यातील शिरपूर तालुक्यात ह्या कामांची सुरुवात भूगर्भ शास्त्रज्ञ सुरेश खानापूरकर यांच्या पुढाकाराने २००६ साली झाली नंतर ही कामे महाराष्ट्रातल्या बऱ्याच दुष्काळग्रस्त भागांत करण्यात आली. या पॅटर्नचे मुख्य स्वरूप हे सगळे ओढे आणि नाले रुंद आणि खोल करून दर तीनशे ते चारशे मीटर अंतरावर सांडवा नसलेले आणि दरवेळे नसलेले पक्के सिमेंटचे बांध बांधायचे असे आहे. नाल्या-ओढ्यात साचलेल्या गाळ, वाळू, मुळम, गोटे, दगड, खडक, पाषाण खोदून काढून टाकायचा. असे केल्याने नाल्या-ओढ्यांत खोदलेल्या खड्ड्यांच्या दोन्ही बाजूंना असलेले भूस्तर मोकळे होतील व या स्तरापैकी जे पाणी मुरवण्यास/जिरवण्यास उपयुक्त असतील ते उघडे झाल्यामुळे खड्ड्यांत साठलेले पाणी त्यातून मुरू/जिरू लागेल असा खानापूरकरांचा दावा होता. असे केल्याने त्यांच्या मते ३० हजार कोटी रुपयांत महाराष्ट्र टँकरमुक्त होणे शक्य आहे.

7.3 घारे समितीचा अहवाल

शिरपूर पॅटर्नचे अध्ययन करून त्याबाबत अहवाल सादर करण्याकरिता काही वर्षांपूर्वी शासनाने सुप्रसिद्ध भूजलतज्ज्ञ व भूगर्भ वैज्ञानिक (दिवंगत) मुकुंद घारे यांच्या अध्यक्षतेखाली एक समिती नेमली होती या समितीत सौरभ गुप्ता (केंद्रीय भूजल मंडळ) आणि सुरेश खंडाळे (जीएसडीए, पुणे) यांचा समावेश होता. या समितीने शासनाकडे सादर केलेल्या अहवालात या उपक्रमासंबंधी आक्षेप नोंदवलेले आहेत. या समितीने निदर्शनास आणून दिले, की शिरपूर पॅटर्नच्या उपयुक्ततेची माहिती अतिशयोक्त आहे आणि खर्च याच प्रकारच्या इतर सरकारी कामांपेक्षा जास्त झाला आहे. या समितीने डिझाईन, तांत्रिक बाबी आणि अन्य बाबतीत प्रश्न उपस्थित केले. तसेच जिथे शिरपूर पॅटर्नचा प्रयोग झाला त्या तापी खोऱ्यात झालेल्या प्रतिकूल परिणामांची पण नोंद केली आहे. नाले खणून उघड्या पडलेल्या पाणी साठ्यांमधून होणाऱ्या बाष्पीभवनाबद्दल प्रश्न उपस्थित केले आणि भूजलपातळीत ३०-४० मीटर वाढ झाल्याचा कुठलाही शास्त्रीय पुरावा नसल्याचे सांगितले. घारे समितीच्या अहवालाचे पुढे काही झाले नाही आणि नंतर सरकारने जीएसडीए संचालकांच्या अध्यक्षतेखाली नवीन समिती बसवली. या समितीने २० एप्रिल २०१३ ला त्यांचा अहवाल सादर केला व त्या आधारावर शासनाने ९ मे २०१३ रोजी या संदर्भात मार्गदर्शक सूचना जाहीर केल्या. त्या शासकीय अध्यादेशात तीन मीटर खाली खोदू नका, टणक दगड खोदू नका, नदीपात्राला हात लावायचा नाही, फक्त पहिल्या आणि दुसऱ्या टप्प्यातील नाल्यांचेच खोलीकरण करायचे, अशा स्पष्ट सूचना दिलेल्या आहेत. तरी देखील नाला खोलीकरण, रुंदीकरण, व सरळीकरणाचे काम त्या परिसराचा अभ्यास न करता व शासनाने दिलेल्या सूचनांचे पालन न करता चालू आहे. बऱ्याच ठिकाणी तिसऱ्या टप्प्यातील नदी व नाल्यांमध्ये तीन मीटर पेक्षा जास्त खोदाई झाली आहे.

7.4 नदी / नाले खोलीकरण, रुंदीकरण, व सरळीकरणावर (शिरपूर पॅटर्नवर) होणारी टीका

टीकाकारांच्या मते शिरपूर पॅटर्नच्यामध्ये दोन मूलभूत गोष्टी गृहित धरून गल्लत केलेली आहे .

1. बेसाल्टचा थर सगळीकडे सारखाच अचिछद्र आहे.
2. भूजलाची परिस्थिती सगळीकडे सारखीच असते.

शिरपूर पॅटर्न ही महत्त्वाच्या प्रश्नावरचा उपाय सापडल्याचा आभास देणारी, दूरदृष्टीचा अभाव असलेली आणि झटपट प्रसिद्धी मिळवून देणारी योजना आहे. खणल्या जाणाऱ्या नदी-नाल्यांचे पुनर्भरण होण्याऐवजी त्यांचे मोठे साठवणक्षेत्र झाले आहे. खणलेल्या ठिकाणाजवळच्या साध्या विहिरी आणि बोअर वेल्सचे तात्पुरते पुनर्भरण झाल्यासारखे वाटते आणि पंप वापरून नदीकाठच्या शेतांना पाणीही उपसता येते. पण नदीकाठचे लोक सोडून अन्य कोणाला त्याचा फायदा होत नाही आणि नदीकाठी सुद्धा दूरगामी फायदा होत नाही. या कामांच्या फायद्यांचा किंवा परिणामांचा कोणताही अभ्यास किंवा अहवाल तयार केला जात नाही. संस्थांकडून किंवा सरकारी खात्यांकडून या कामांची कोणतीही कागदपत्रे, अभ्यास ठेवला जात नाही. तरीही याच्या फायद्याच्या बातऱ्या प्रसृत होत आहेत.

जलसंधारणाची कामे माथ्यापासून पायथ्याकडे व्हावी लागतात. नाहीतर पावसात पुन्हा वरचा गाळ खाली येऊन साचतो. तांत्रिक बाजू विचारात न घेता जेसीबीने केलेले खोलीकरण भविष्यात घातक ठरेल का, याचा पण अभ्यास व्हायला हवा. झालेल्या कामांची देखरेख, पाणीवाटप कसे करायचे, पाणी उपशाचे नियमन याबाबत काय संस्थात्मक धोरण आहे, हे सध्या स्पष्ट झालेले नाही.

अॅक्वाडॅम (ACWADAM) संस्थेचे भूजलतज्ज्ञ डॉ. हिमांशु कुलकर्णी सांगतात, की भूजलाचे पुनर्भरण हे जमीन आणि त्या खालच्या खडकरचनेवर अवलंबून असते. भरणाला योग्य अशा जमीन आणि खडक रचनेतून भूजलाचे पुनर्भरण आणि साठा होतो. नाले हे मुख्यतः वहनासाठी असतात. काही भागांमध्ये नाल्यांचा काही भाग पुनर्भरणाचे काम करू शकतो, पण शास्त्रीय दृष्ट्या नाले हा भरणाचा भाग मानता येणार नाही. पुनर्भरणाचे मुख्य काम भरण भागात केले पाहिजे आणि उपशाचे काम वहनाच्या भागात केले पाहिजे. अन्यथा हा कार्यक्रम म्हणजे नदीपात्रात मोठमोठ्या विहिरी खणण्याचा कार्यक्रम झालेला आहे .

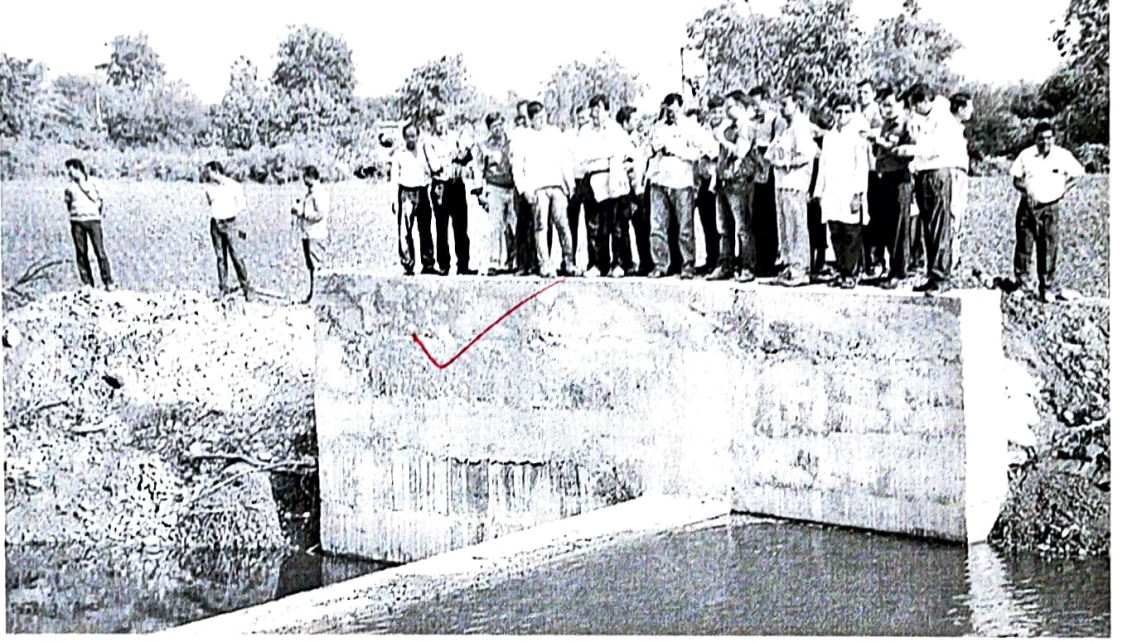
पाणी प्रश्नावर कार्य करणारे जलतज्ज्ञ प्रदीप पुरंदरे यांच्या मते जलयुक्त शिवार योजनेत १३ योजनांचं एकत्रीकरण आहे, पण सध्या केवळ नदी, नाला खोलीकरणावरच भर दिला जात आहे. राज्यातील जल व भूमी अभ्यासकांनी मुख्यमंत्र्यांना उद्देशून ५ डिसेंबर २०१४ लिहिलेल्या पत्राचे सविस्तर विवेचन प्रदीप पुरंदरे यांनी महाराष्ट्र टाईम्सच्या लेखात केले आहे. पाणी मुरण्यापेक्षा 'पाणी दिसण्यावर' जास्त भर आहे. हे अतिक्रमण करायला जलसंपदा विभागाने किंवा महसूल विभागाने परवानगी दिली आहे का, असा त्यांचा प्रश्न आहे. शिरपूर पॅटर्नचा नदीखोऱ्यातील एकूण हायड्रॉलॉजीवर काय परिणाम होईल, अशी कामे जेथे होतील तेथून खालच्या भागातील पाणी उपलब्धता कमी होणार नाही काय, अडलेल्या पाण्याचा वापर कोण व कसा करणार इ. प्रश्न त्यांनी उपस्थित केले आहेत .

अनिल शिंदारे, ह्या एका राजकीय पक्षाच्या नेत्याने ज्या मांजरा नदीतून लातूर शहराला पाणीपुरवठा होतो त्या नदीच्या रुंदीकरण आणि खोलीकरण संदर्भात सरकारसमोर आणि सर्व जनतेसमोर बरेच आर्थिक, सामाजिक, तांत्रिक व प्रशासकीय प्रश्न मांडले आहेत .

सोपेकॉमचे (SOPPECOM) के. जे. जॉय यांनी यासंदर्भात वेगवेगळ्या दृष्टिकोनांचा आढावा घेऊन दूरदृष्टीने धोरण ठरवले पाहिजे आणि केवळ बंधारे छोटे आहेत म्हणजे योग्य आहेत असा अंधविश्वास उपयोगाचा नाही, असे म्हटले आहे

7.5 शासनाची भूमिका

महाराष्ट्र राज्य सरकारचे कागदावरचे धोरण हे शास्त्रीय पायावर आधारित आहे, असे वाटते. उदा. ९ मे २०१३ रोजी दिलेल्या मार्गदर्शक सूचना जी.एस.डी.ए. च्या अहवालावर आधारित होत्या. परंतु, प्रसारमाध्यमातून येणाऱ्या बातम्यांवरून नदी नाल्यांच्या अनिबंध व अशास्त्रीय खोदकामावर शासनाचे नियंत्रण नाही किंबहुना पाठिंबा आहे, असे दिसते. केंद्र सरकारच्या जल आणि स्वच्छता खात्याने या पॅटर्नबाबत अलिकडे कर्नाटक राज्याशी बोलणी केली आहेत . हा पॅटर्न उत्तर कर्नाटकात राबविण्याचा कर्नाटक राज्याचा विचार आहे .

7.6 सामाजिक संस्थांचा सहभाग

काही सामाजिक संस्था नदी रुंदीकरण, सरळीकरण व खोलीकरणाचे काम मोठ्या प्रमाणावर करत आहेत. उदा. - आर्ट ऑफ लिव्हिंग संस्थेने सात लाख रुपये खर्चून तेरणा नदीच्या (कामेगाव सांगवी, जि. उस्मानाबाद) रुंदीकरण, सरळीकरण व खोलीकरणाचे काम सुरू केले आहे. याच संस्थेने रुंदीकरण, सरळीकरण व खोलीकरणावर उमरगा तालुक्यात नारंगवाडी, आलुर, मुरुम इ. गावांमध्ये लाखो रुपये खर्च केले आहेत.

8 अहमदनगर जिल्ह्यातील जलयुक्त शिवार अभियान

महाराष्ट्र हे कृषिप्रधान राज्य आहे. येथील शेती निसर्गावर मोठ्या प्रमाणावर अवलंबून आहे. राज्यातील मर्यादित सिन्चन सुविधा, अवर्षणप्रवण क्षेत्राची मोठी व्याप्ती, हलक्या जमिनीचे मोठे प्रमाण, अनियमित पाऊसमान यामुळे कृषिक्षेत्रावर नेहमीच अनिश्चिततेचे सावट असते. कोरडवाहू क्षेत्रातील पिकांच्या उत्पादनामध्ये गेल्या 40 वर्षांत ही बाब प्रकर्षाने जाणवलेली आहे. पिकांच्या वाढीच्या ऐनकाळात पावसाने दिलेली ओढ, पडणारा दीर्घकालीन खंड यामुळे शेतकऱ्यांच्या हाता-तोडाशी आलेला घास हिरावून जाण्याचे प्रमाण वाढत आहे. सतत निर्माण होणा-या टंचाईसदृश्य परिस्थितीमुळे कृषिक्षेत्राचेच नव्हे तर राज्याचेही मोठे आर्थिक नुकसान होते.

महाराष्ट्रातील बहुतांश क्षेत्र कोरडवाहू असल्याने उपलब्ध जलक्षेत्राचा उपयोग केला तरी देखील हे प्रमाण 30 टक्क्यांपेक्षा अधिक वाढण्याची शक्यता नाही. नैसर्गिकरित्या पडणा-या पावसावर मोठे क्षेत्र अवलंबून असल्यामुळे गेल्या अनेक वर्षांपासून राज्यात पाणलोट क्षेत्र विकासाचा कार्यक्रम राबविण्यात आला. यातील काही पाणलोट अपूर्ण असल्यामुळे ते गतीमान पध्दतीने विकसित करण्याचे नियोजन करण्यात आले आहे. याशिवाय लोकसहभागातून महात्मा ज्योतिबा फुले जल व भूमी संधारण अभियान राबविण्यात येत आहे. तसेच महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजनेखाली जलसंधारणाच्या कामांनाही प्राधान्य देण्यात येत आहे. कृषिक्षेत्राच्या विकासामध्ये पाण्याची उपलब्धता ही फार मोठी अडचण आहे. शाश्वत शेतीसाठी सिन्चन सुविधा आणि पिण्यासाठी पाणी उपलब्ध करून देण्यासाठी कालबद्ध नियोजन करण्यात आले आहे. सर्व विभागाच्या समन्वयाने जलसंधारणांतर्गत उपाययोजना एकात्मिक पध्दतीने नियोजनबद्ध कृती आराखडा तयार करून राबविल्यास पिण्याचे पाणी आणि पिकांस संरक्षित सिन्चन सुविधा उपलब्ध करून देता येईल. यासाठी 'सर्वासाठीपाणी-टंचाईमुक्त महाराष्ट्र 2019' अंतर्गत 'जलयुक्त शिवार अभियान' राज्यात राबविण्यात येत आहे. अहमदनगर जिल्ह्यातही या अभियानाची यशस्वी सुरुवात झाली असून पहिल्या टप्प्यात 279 गावांचा समावेश करण्यात आला आहे. अकोले 19, जामखेड 41, कर्जत 10, कोपरगाव 7, नगर 18, नेवासा 4, पारनेर 37, पाथर्डी 50, राहाता 12, राहुरी 12, संगमनेर 38, शेवगाव 16, श्रीगोंदा 13 आणि श्रीरामपूर 2 अशी तालुकानिहाय संख्या आहे.

अहमदनगर जिल्ह्यात विविध योजनेत निवड केलेले सूक्ष्म पाणलोट 2 हजार 559 असून हे क्षेत्र 7 लक्ष 68 हजार हेक्टर इतके आहे. मार्च 2014 अखेर 470 पाणलोट पूर्ण झाले असून हे क्षेत्र 2 लक्ष 19 हजार हेक्टर इतके आहे. शिल्लक पाणलोट 2 हजार 937 असून हे क्षेत्र 14 लक्ष 81 हजार हेक्टर आहे.

जलयुक्त शिवार अभियानांतर्गत निवडलेल्या 279 गावांसाठी कृषि, वन, सामाजिक वनीकरण, लघुपाटबंधारे विभाग, भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा आदी विभागांच्या समन्वयाने 3 अब्ज 15 कोटी 22 लक्ष रुपयांचा नियोजन आराखडा तयार करण्यात आला आहे. सदर आराखड्यानुसार मार्च 15 अखेर सर्व यंत्रणा मिळून सिमेंट नाला बांध/माती नाला बांधातील गाळ काढणे व दुरुस्ती, पाझर तलाव/साठवण तलावातील गाळ काढणे व

दुरुस्ती, नवीन सिमेंट नाला बांध, माती नाला बांध, खोल सलग समतल चर, ठिबक सिन्चन संच बसवणे, कम्पार्टमेंट बंडींग, भातखाचरे अशा एकूण 2 हजार 923 कामांना प्रत्यक्ष सुरुवात झाली. त्यापैकी एकूण 1 हजार 748 कामे पूर्ण झाली असून 1 हजार 175 कामे प्रगतीपथावर आहेत. या कामांवर आतापर्यंत 32 कोटी 56 लक्ष रुपये खर्च झाले आहेत.

जलयुक्त शिवार अभियानाच्या जलद अंमलबजावणीसाठी जिल्हाधिकारी अनिल कवडे यांनी सुरुवातीपासून पुढाकार घेतला असून जिल्हास्तरीय अभियान समिती गठण करून गाव निवडीबाबत आवश्यक ती कार्यवाही करण्याच्या सूचना दिल्या. सर्व जिल्हास्तरीय यंत्रणा व तालुकास्तरीय यंत्रणा यांना गावांची यादी प्राप्त करून देण्यात आली. सर्व उपविभागीय अधिकारी तथा नोडल अधिकारी यांनाही तालुकानिहाय क्षेत्रीय अधिकारी-कर्मचारी यांची बैठक घेण्याबाबत आदेश दिले. तसेच जिल्हास्तरीय व तालुकास्तरीय सर्व यंत्रणा, सहकारी साखर कारखाने व इतर सहकारी संस्थांची जिल्हास्तरीय कार्यशाळाही 30 डिसेंबर 14 रोजी घेण्यात आली. गाव दत्तक घेण्याबाबत आवाहन करण्यात आले.

अभियानासाठी लोकसहभागातून निधी उपलब्ध व्हावा यासाठी जिल्हाधिकारी कवडे यांनी आवाहन केले. त्यास प्रतिसाद म्हणून महसूल व कृषि विभागातील अधिकारी-कर्मचारी यांनी फेब्रुवारी महिन्यातील एक दिवसाचे वेतन जलयुक्त शिवार अभियानासाठी दिले.

मुख्यमंत्री देवेन्द्र फडणवीस यांनी अभियानासाठी अर्थसहाय्य करण्याचे विविध उद्योजक, स्वयंसेवी संस्था यांना आवाहन केले होते. या आवाहनास श्रीसिध्दिविनायक न्यासाने तात्काळ प्रतिसाद देऊन मदतीचा श्रीगणेशा केला. श्रीसिध्दिविनायक न्यासाने अहमदनगर जिल्हयासाठी 1 कोटी रुपये मदत म्हणून दिले. अर्थसहाय्याचा धनादेश जिल्हा परिषदेचे मुख्य कार्यकारी अधिकारी शैलेश नवाल यांच्याकडे न्यासाचे अध्यक्ष नरेंद्र राणे, विश्वस्त हरिश सनस यांनी नुकताच सुपूर्द केला.

हे अभियान यशस्वी व्हावे यासाठी राज्याचे गृह (ग्रामीण), पणन, सार्वजनिक आरोग्य, कृषी व फलोत्पादन, पणन व पर्यटन राज्यमंत्री तथा अहमदनगर जिल्हयाचे पालकमंत्री प्रा.राम शिंदे हे सुध्दा प्रयत्नशील आहेत. त्यासाठी नियमितरित्या आढावा बैठका घेऊन अभियान गतीमान पध्दतीने अंमलबजावणीसाठी सूचना दिल्या जात आहेत. जलयुक्त शिवार अभियानाबाबत ग्रामीण भागातील जनतेमध्ये प्रचार प्रसिध्दीच्या माध्यमातून व्यापक जाणीव-जागृती व्हावी यासाठी फिरत्या वाहनाच्या (मोबाईल व्हॅन) माध्यमातून प्रसिध्दीचा शुभारंभ पालकमंत्री प्रा. शिन्दे यांच्या हस्ते नगर तालुक्यातील हिवरेबाजार येथून 14 एप्रिल रोजी करण्यात आला. जलयुक्त शिवार अभियानामध्ये अहमदनगर जिल्हयात उत्कृष्ट काम करणा-या तीन गावांचा पुरस्कार देऊन गौरव केला जाईल, असे त्यांनी यावेळी जाहीर केले. आदर्श गाव संकल्पना व प्रकल्प समितीचे कार्याध्यक्ष पोपटराव पवार, जिल्हा परिषदेच्या अध्यक्षा मंजूषा गुंड, जलसंधारणचे सचिव प्रभाकर देशमुख, कृषि आयुक्त

विकास देशमुख, जिल्हाधिकारी अनिल कवडे, जिल्हा परिषदेचे मुख्य कार्यकारी अधिकारी शैलेश नवाल, सभापती मीरा चकोर, सहसंचालक इंगळे, संचालक सुरेश अंबुलगेकर, सुनिता पवार आदी उपस्थित होते.

याच कार्यक्रमात पालकमंत्री प्रा. शिंदे यांच्या हस्ते जलयुक्त अॅपचा शुभारंभ करण्यात आला. कृषी विभागाने 'जलयुक्तनगर' या नावाने स्वतंत्र अॅप तयार केले आहे. त्याचा वापर जलयुक्तमधून वाड्या-वस्त्यांवर होणाऱ्या कामांवर नियंत्रण ठेवण्यासाठी केला जाणार आहे. अभियानात सहभागी विविध विभागाचे अधिकारी व कर्मचाऱ्यांसाठी अॅप उपलब्ध करून देण्यात आले आहे. जिल्हाधिकार्यांसह, उपविभागीय अधिकारी, तहसीलदार आणि कर्मचाऱ्यांच्या भ्रमणध्वनीवर 'जलयुक्तनगर' अॅप उपलब्ध करून देण्यात आले आहे. त्यात जिल्ह्यातील तालुके, गावे आणि वाड्या-वस्त्यांचाही समावेश आहे. ज्या कामाची प्रत्यक्ष पाहणी केली, त्या कामाचे छायाचित्र काढून ते या अॅपवर टाकले जाईल. त्याचबरोबर या कामाची सर्व माहिती दिली जाणार आहे. जिल्ह्यातील कामांची माहिती या अॅपवर उपलब्ध होणार असून त्याद्वारेही अभियानावर लक्ष ठेवले जाणार आहे.

प्रत्येक 50 गावांसाठी एक मोबाईल व्हॅन या प्रमाणे अहमदनगर जिल्ह्यातील 279 गावांसाठी एकूण 6 व्हॅन तयार करण्यात आल्या आहेत. एक व्हॅन एका दिवसात फक्त दोन गावांना भेट देत असून या व्हॅनसोबत माईक, स्पीकर, टी.व्ही/एलसीडी, प्रोजेक्टर, डीव्हीडी प्लेअर याशिवाय नरेगा व जलसंधारणाशी संबंधित लघुपट, शैक्षणिक फिल्मस, व्हिडिओ जिन्गल्स, ऑडिओ जिन्गल्स सिडीज, जलयुक्त शिवार अभियानासंबंधीचे प्रचार-प्रसिध्दी साहित्य आहे. व्हॅनसोबत संबंधित तालुक्याचे कृषि अधिकारी, कृषि पर्यवेक्षक, कृषि सहायक व सर्व संबंधित यंत्रणांचे अधिकारी-कर्मचारी उपस्थित राहून अभियानाची प्रसिध्दी करत आहेत. जलसाक्षरता, पीक पध्दतीत बदल, ठिबक सिन्चन, महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजनेतर्गत शेततळे, गांडूळखत युनिट, फळबाग लागवड आदीबाबतही मार्गदर्शन केले जात आहे.

जलयुक्त शिवार अभियानासाठी विविध विभागांतर्गत मंजूर असलेल्या योजनांचा निधी उपलब्ध होणार आहे. या अभियानामध्ये सहभागी असलेल्या सर्व विभागांचा योग्य समन्वय राहिल्यास, लोकांचाही उत्स्फूर्त सहभाग मिळाल्यास टंचाई परिस्थितीवर कायमस्वरूपी मात नक्कीच करता येईल.

राजेंद्र सरग,

जिल्हा माहिती अधिकारी, अहमदनगर

9 अभियानांतर्गत उत्कृष्ट कार्य केलेल्यांना पुरस्कार...

- तालुकास्तरावर दोन
- जिल्हास्तरावर दोन
- विभागीय स्तरावर दोन
- राज्य स्तरावर तीन तालुके
- प्रभावी जनजागृती आणि प्रसिद्धीविषयक उत्कृष्ट लेखन करणाऱ्या पत्रकारांसाठी जिल्हा, विभाग आणि राज्य स्तरावर प्रत्येकी तीन पारितोषिके.

'जलयुक्त शिवार' ची जनजागृती करणाऱ्या पत्रकारांना पुरस्कार

गावांना प्रोत्साहित करून पाणी प्रश्न सोडवण्यास योगदान देताना उत्कृष्ट लिखाणाद्वारे जलसंधारणाचे महत्त्व सर्वसामान्य जनतेपर्यंत पोहोचविण्यात योगदान देणाऱ्या पत्रकारांसाठी राज्यस्तर, विभागस्तर व जिल्हास्तरावर पुरस्कार देण्याचा निर्णय शासनाने घेतला आहे.

जलसंधारणाचे महत्त्व सर्वसामान्य जनतेपर्यंत पोहोचवणारे पत्रकार आणि जलयुक्त शिवार अभियानाची त्या त्या परिसरात जनजागृती करणे, अभियानात लोकसहभाग वाढवणे, पाण्याचा ताळेबंद व कार्यक्षम वापर, पाणलोटच्या यशोगाथा प्रकाशित करणे याचा समावेश असणार आहे.

हे पुरस्कार पत्रकार व इलेक्ट्रॉनिक्स मीडिया असे दोन गटात देण्यात येणार आहे. पत्रकारांसाठी राज्यस्तर, विभागस्तर व जिल्हास्तरावर तर इलेक्ट्रॉनिक्स मीडियासाठी राज्य स्तरावर हे पुरस्कार देण्यात येणार आहे. राज्यस्तरावर महात्मा ज्योतिबा फुले जलमित्र पुरस्कार, विभागस्तरावर राजमाता जिजाऊ जलमित्र पुरस्कार तर जिल्हा स्तरावर पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी होळकर जलमित्र पुरस्कार या नावांनी हे पुरस्कार दिले जाणार आहेत.

पुरस्काराचा कालावधी हा एप्रिल ते मार्च असा राहणार आहे. राज्यातील जास्तीत जास्त पत्रकारांनी जलसंधारणाचे महत्त्व जनतेपर्यंत पोहोचवण्यासाठी लिखाण करून या स्पर्धेत सहभाग घ्यावा, असे आवाहन जिल्हा प्रशासनातर्फे करण्यात आले आहे.

पत्रकारांसाठी राज्यस्तरीय पुरस्काराची रक्कम प्रथम क्रमांक 50 हजार रुपये, द्वितीय क्रमांक 35 हजार रुपये तर तृतीय क्रमांक 25 हजार रुपये व स्मृतिचिन्ह अशी आहे. विभागस्तरीय पुरस्काराची रक्कम प्रथम क्रमांक 30 हजार रुपये, द्वितीय क्रमांक 20 हजार रुपये तर तृतीय क्रमांक 15 हजार रुपये व स्मृतिचिन्ह अशी आहे. जिल्हास्तरीय पुरस्काराची रक्कम प्रथम क्रमांक 15 हजार रुपये, द्वितीय क्रमांक 12 हजार रुपये तर तृतीय क्रमांक 10 हजार रुपये व स्मृतिचिन्ह अशी आहे. तसेच इलेक्ट्रॉनिक्स मीडियासाठी राज्यस्तरीय पुरस्काराची रक्कम प्रथम क्रमांक 1 लाख रुपये, द्वितीय क्रमांक 71 हजार रुपये तर तृतीय क्रमांक 51 हजार रुपये व स्मृतिचिन्ह , असे पुरस्काराचे स्वरूप आहे.

सर्वासाठी पाणी-टंचाईमुक्त महाराष्ट्र 2019 अंतर्गत टंचाई परिस्थितीवर कायमस्वरुपी मात
करण्यासाठी 'जलयुक्त शिवार' अभियान राज्यात राबविण्यात येत आहे. हे अभियान यशस्वी करण्यात
शासन यंत्रणाबरोबरच अशासकीय संस्था आणि लोकसहभाग महत्वाचा ठरणार आहे.

-एस.आर.माने,
जिल्हा माहिती अधिकारी, सांगली.

नालाबांधात साठणार अर्धा टीएमसी पाणी

मातुली : बुलढीतील साठणार ताणेत मात्र

साठणार येथील साठणार नालाबांधात अर्धा टीएमसी पाणी साठणार ताणेत मात्र... (The text continues with details about the water storage and the dam project.)

Last 2 days left

'जलयुक्त' च्या कामांचे जुन्नरमध्ये लोकार्पण

जुन्नर, ११ एप्रिल : जलयुक्त शिवार या कार्यक्रमाच्या अंतर्गत जुन्नरमध्ये लोकार्पण झालेले कामांचे लोकार्पण... (The text describes the inauguration of various water supply projects in Junner.)

जलयुक्त शिवार : काही गावांत मिटला पाण्याचा प्रस्न गाळ काढल्याने पाणीपातळीत वाढ

मुंबई : राज्यातील जलयुक्त शिवार यामध्ये काही गावांत पाणीपातळीत वाढ झाली आहे. याचे कारण गाळाचे काढणे... (The text explains how the removal of silt from water bodies has led to an increase in water levels.)

पाणीपातळीत वाढ : जलयुक्त शिवार अंतर्गत गावांत पाणीपातळीत वाढ झाली आहे.

'जलयुक्त शिवार'मुळे बारामतीत बंधारे तुडुंब बारा गावांतील भूजल पातळी वाढणार

मुंबई, ११ एप्रिल : बारामतीतील बंधारे तुडुंब बारा गावांतील भूजल पातळी वाढणार... (The text discusses the impact of the water supply project on groundwater levels in Bara.)

बारामतीत जलयुक्त शिवार अंतर्गत कामांचे लोकार्पण झाले आहे. यामुळे बारामतीतील भूजल पातळी वाढणार... (The text further elaborates on the water supply project and its benefits for the region.)

जिरायत धागाला मिटाला दिलासा
बारामतीत जलयुक्त शिवार अंतर्गत कामांचे लोकार्पण झाले आहे. यामुळे बारामतीतील भूजल पातळी वाढणार...

'जलयुक्त शिवार'मुळे बारामतीत बंधारे तुडुंब

बारामतीत जलयुक्त शिवार अंतर्गत कामांचे लोकार्पण झाले आहे. यामुळे बारामतीतील भूजल पातळी वाढणार... (The text continues with details about the water supply project and its impact on the region.)

लोणी धापकला सिद्धिविनायक पावला

लोणी धापकला सिद्धिविनायक पावला... (The text describes the inauguration of the Loni Dhapkala Siddhivinayak temple.)

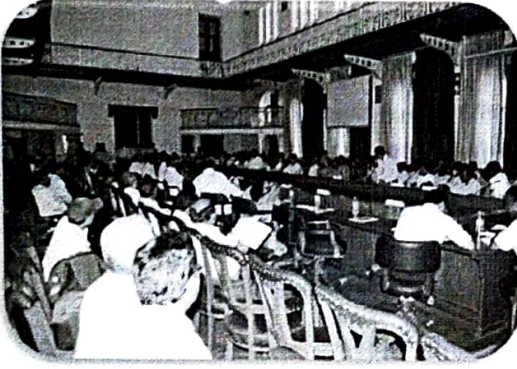
10.2 वृत्तवाहिन्या

10.3 जनजागृती

. जिल्हास्तरीय कार्यशाळा

- प्रत्येक तालुक्यातील नव्या उपायांवर चर्चा
- स्थानिक परिस्थितीनुसार दिशा व ध्येय धोरणे निश्चिती
- भौगोलीक परिस्थितीनुसार उपचार निश्चिती
- सर्व शासकीय विभागांचा सहभाग ✓

तालुकास्तरीय कार्यशाळा

- प्रत्येक घटकास स्थान
- प्रत्येक व्यक्तीच्या नवीन विचाराचा अंतर्भाव
- सामुहीक चर्चेद्वारा प्राथमिकतेच्या कामाची निवड
- शासन, प्रशासन व जनता यांना जवळ आणण्याचा दुवा

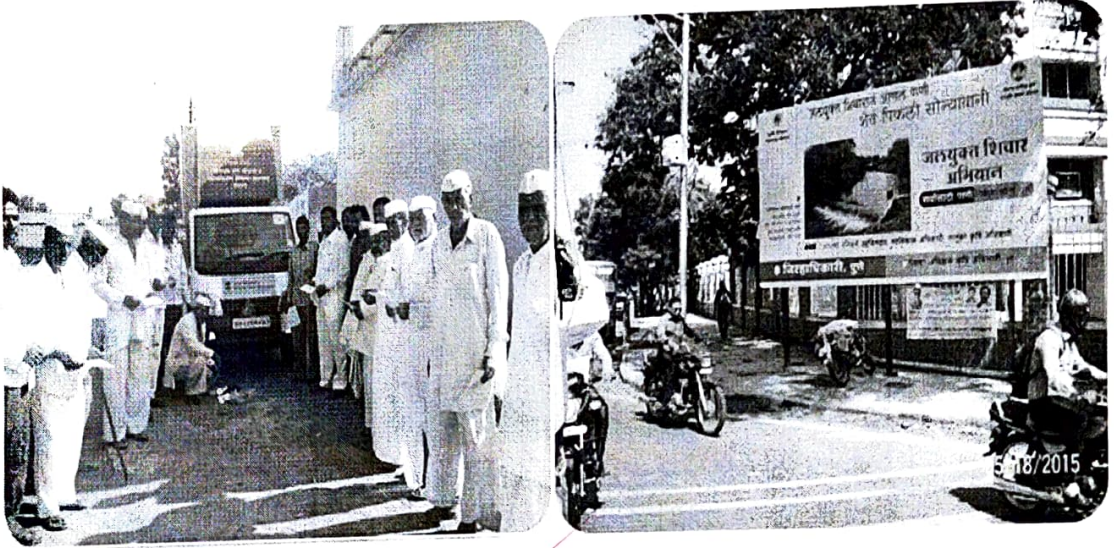
शिवारफेरी

- भौगोलिक परिस्थितीचे अवलोकन
- SWOT Analysis
- करावयाच्या नियोजनाबाबत चर्चा
- Resource Mapping

प्रचार व प्रसिद्धी

- अभियानाचे लोकचळवळीत रूपांतर करणे
- सामाजिक दायित्वाची जाणीव निर्माण करणे
- विविध सामाजिक, सहकारी व अशासकीय संस्थांचा सहभाग वाढविणे
- जलदिंडी
- जिल्ह्यात 4 मोबाईल व्हॅनद्वारे प्रचार प्रसिद्धी
- दृक-श्राव्य माध्यमाद्वारे प्रभावी प्रचार-प्रसिद्धी

जलयुक्त शिवारानं आगलं पाणी, शेतं पिकली सोन्यावानी

कृषि विभाग महाराष्ट्र शासन

जलयुक्त शिवार अभियान

सर्वांसाठी पाणी

संपर्क : आपल्या नजिकचे तहसिलदार, गटविकास अधिकारी, तालुका कृषि अधिकारी.

जिल्हाधिकारी, पुणे

जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी, पुणे

जलयुक्त शिवार अभियान

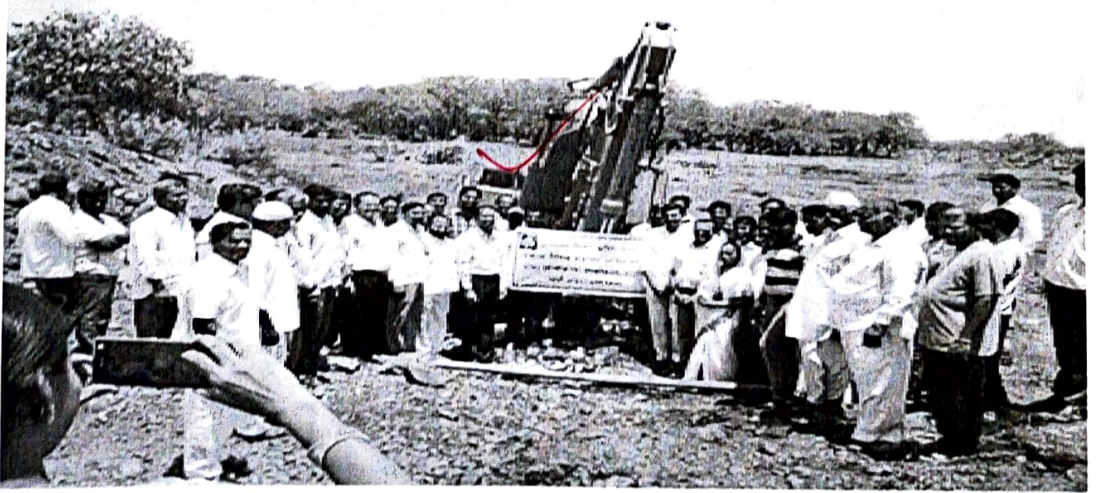
सर्वांसाठी पाणी

तळपत्या उन्हात हवा असेल गारवा तर पाणी अडवा, पाणी जिरवा.

संपर्क : कृषि विभाग महाराष्ट्र शासन

लोकसहभाग

- लोकांना स्वतः कामामध्ये सहभागी होण्याचे आवाहन
- ज्या गावांमध्ये काम सुरु करण्यास लोकांनी उत्साह दाखविला त्या गावांमध्ये प्राधान्याने कामी हाती घेण्यात आली.
- लोकसहभागातून गाळ काढण्याच्या कामावर विशेष भर

11 जलशिवार - फलनिष्पत्ती

- अभियानाच्या माध्यमातून आज अखेर 791 कोटी लिटर पाणीसाठा तयार झाला
- झालेल्या कामापासून 24572 विहिरींना फायदा
- लाभक्षेत्र - 42200 एकर
- काढलेल्या गाळातून 2300 हे. क्षेत्राचे पडीक क्षेत्रापासून लागवडीलायक क्षेत्रामध्ये रूपांतर
- नाला खोलीकरणाच्या कामातून निघालेल्या मुरुमापासून 135 कि.मी. अंतराचे रस्ते निर्माण
- पाणी साठवण क्षमतेत वाढ.
- सिंचन क्षेत्रात वाढ.
- लागवडयोग्य जमीन क्षेत्रात वाढ.
- ओढा खोलीकरणातून शेतारस्त्यांची निर्मिती.

जलयुक्त शिवार योजना हा माझा अभ्यासाचा विषय होता. याचा वृत्तपत्रातून प्रकाशित होणाऱ्या बातम्यांचा अभ्यास केला. तसेच विविध प्रसार माध्यमांची देखील मदत या अभ्यासासाठी घेतलेली आहे. प्रसार माध्यमांच्या माध्यामातून होणाऱ्या जनजागृती मुळे तसेच विविध सामाजिक संस्था व समाजसेवकांच्या व ग्रामपंचायत आणि जिल्हाधिकारी यांच्या पुढाकारातून जलयुक्त शिवार या मोहिमेला खूप चांगला प्रतिसाद मिळत आहे. त्यामुळे अशा गावांना दुष्काळाचा कोणताही दुष्परीनाम जाणवत नाही.

12 संदर्भ सूची

हा प्रकल्प अहवाल करत असताना अनेक ठिकाणाहून माहिती मिळविली आहे . इंटरनेट वरून तसेच रोजची वृत्तपत्रे, वृत्तवाहिन्या, मासिके , सरकारी कार्यालय तसेच सामाजिक कार्यालय, सामाजिक संघटना व जल विभागाच्या अधिकार्यांनी दिलेल्या माहिती नुसार हा प्रकल्प अहवाल सादर केलेला आहे .

Seen

Arts, Science and Commerce College, Kolhar

Tal. Rahata, Dist. Ahmednagar

Department of Commerce Environment Awareness Project S.Y. B. Com. -2023-24

Sr. No	Name of the Student	Title of the Project
1.	Balme Sandip Parasram	Gandul Khat Prakalp
2.	Borude Akanksha Bharat	Environment Awareness
3.	Dethe Suvarna Rajendra	Rasaynik Prayavarn
4.	Gadhe Kaveri Rajendra	Audhogik Pradurshan
5.	Gaikawad Indrabhan Chandrakant	Dhavni Pradushan
6.	Gavali Shekhar Sanjay	Environment Awareness
7.	Hure Payal Ashok	Plastic Pradushan
8.	Mapari Om Sunil	Ozon Dipleton
9.	More Vaishnavi Rajesh	Shendriy Shetiche Mahatv
10.	Musande Sujata Somnath	Air Poluution
11.	Navgire Sakshi Ajinath	Water Pollution
12.	Parkhe Yogita Sakharam	Sendriy Sheti
13.	Pathan Nazim Ahamed	Jal Pradushan
14.	Sarode Gayatri Haushiram	Environment Awareness
15.	Shaikh Alsaba Salim	Jal Pradushan
16.	Shaikh Asif Mahamad	Vayu Pradushan
17.	Shaikh Bismilla Khalil	Jal Pradushan
18.	Shelke Akanksha Sanjay	Rasaynik Pradushan
19.	Shinde Ankita Jalindar	Plastic Pradushan
20.	Shinde Pranav Dattatraya	Sound Pollution
21.	Wade Aditya Vilas	Plastic Pradushan
22.	Zingare Nehe Ganesh	Takau Kacharyache Vyvsthapan
23.	Gaikawad Indrabhan Chandrakant	Vrukshtodimule Hobnare Dushparinam
24.	Gavali Shekhar Sanjay	Environment Awareness
25.	Joshi Tejas Laxmikant	Hava Pradushan
26.	Shaha Tanuja Surendra	Aml Prajanyaachi Karne
27.	Borude Poonam Ravsaheb	Naisargik Appti

Head
Department of Commerce
Arts, Science and Commerce College, Kolhar

PRINCIPAL
ARTS, SCIENCE & COMMERCE COLLEGE
KOLHAR, TAL. RAHATA, DIST. AHMEDNAGAR

ENVIRONMENT

Certified

NATURAL ENVIRONMENT CONSERVATION

Date: 5/21/24

PROFILE

NAME: Shaikh Asif Mahamad

SUBJECT: Environmental Awareness -II

SEMESTER: IV

YEAR: 2024

CLASS: S.Y.B.Com

ROLL NO.:

UNIVERSITY NO.:

ACADEMIC YEAR: 2023-24

PROFESSOR IN CHARGE:

DEPARTMENT: Commerce.

HEAD OF DEPARTMENT:

UNIVERSITY: Savitribai Phule Pune University.

Certificate

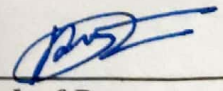
Class: S.Y.B.Com

Year: 2024

This is to certify that the work entered in this journal is
the work of Kumar / Kshari Shaikh Asif Mahamad

who has worked for the 1st Term / the 2nd Term / both the
Term of the year in the school / college Laboratory.

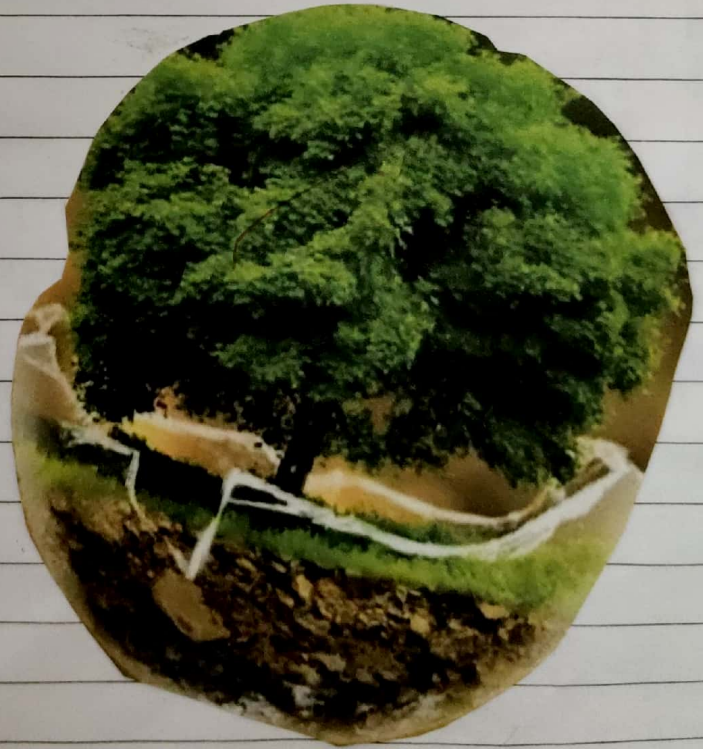
~~Asif~~
Professor-in-charge

Head of Department

Date: 5/3/24

अनुक्रमणीका

- प्रस्तावना
- पर्यावरण संरक्षण अधिनियम 1986
- पर्यावरणावर परिणाम करणारे घटक
- पर्यावरण संरक्षणासाठी उपाय
- निष्कर्ष

प्रस्तावणा

पर्यावरण हा शब्द क्षेत्राल + आवरण या संयोगाने बनला आहे. परी म्हणजे आळुबाजूला आणि आवरण म्हणजे परिभर. दुसऱ्या शब्दांत पर्यावरण म्हणजे वनस्पती प्राणी आणि मानवजात या सह सर्व शरीर प्राणी आणि त्यांच्याशी संबंधित भौतिक संकुलला पर्यावरण म्हणतात. खरं तर पर्यावरणामध्ये हवा, पाणी, जमीन, झाडे, वनस्पती मानव आणि त्यांचे विविध उपक्रम परिणामी इत्यादी सर्व समाविष्ट आहेत.

पर्यावरणाची हानी न करता आणि मानवाला फायदा न होता नैसर्गिक पर्यावरणाचे सूळ स्वरूप जतन करण्यासाठी वैयक्तिक, संस्थात्मक किंवा सरकारी पातळीवर केलेले प्रयत्न म्हणजे पर्यावरण संवर्धन.

अत्यधिक लोकसंख्येमुळे पर्यावरण संसाधनांवर प्रचंड दबाव येत असल्याने ते दुर्मिळ होत आहेत आणि पर्यावरणाची गुणवत्ता ढासळत आहेत. अशा परिस्थितीत समस्यांना सामोरे जाण्याचा एक मार्ग म्हणजे पर्यावरण संरक्षण. त्यामुळे पर्यावरणाचा हास करणाऱ्या अनेक मानवी क्रियाकलापांवर सरकार बंदी घालते.

1960 च्या दशकापासून पर्यावरणीय चळवळींनी अनेक पर्यावरणीय समस्यांबद्दल अधिक जागरूकता निर्माण केली आहे. मानवी क्रियाकलापांच्या पर्यावरणीय प्रभावाच्या मर्यादित मतभेद आहेत म्हणून संरक्षण उपायांवर कधीकधी वादविवाद केला जातो.

* पर्यावरण संरक्षण अधिनियम, 1986

① परिचय - EPA, 1986 दीर्घकालीन पर्यावरण संरक्षण गरजांचा अभ्यास नियोजन आणि अंमलबजावणी आणि पर्यावरणाचा धोका निर्माण करणाऱ्या परिस्थितींना त्वरित आणि पुरेसा प्रतिसाद देणारी प्रणाली स्थापन करते.

② पृष्ठभूमि -

जून, 1972 मध्ये स्टॉकहोम येथे झालेल्या युनायटेड नेशन्स कॉन्फरन्स ऑन द ह्यूमन एन्व्हायर्नमेंट ला प्रभावी करण्यासाठी EPA लागू करण्यात आला. मानवी पर्यावरण शुद्धारण्यासाठी योग्य पावले उचलण्यासाठी भारत या परिषदेत सहभागी झाला होता. हा कायदा स्टॉकहोम परिषदेत घेतलेल्या निर्णयांची अंमलबजावणी करतो.

③ संवैधानिक प्रावधान -

① भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 253 अंतर्गत EPA लागू करण्यात आला होता, ज्यामध्ये आंतरराष्ट्रीय करारांना प्रभावी करण्यासाठी कायदे करण्याची तरतूद आहे.

② राज्यघटनेच्या कलम 48A मध्ये असे नमूद केले आहे की राज्य पर्यावरणाचे रक्षण आणि शुद्धारणा करण्यासाठी आणि देशातील जंगल आणि वन्यजीवांचे संरक्षण करण्यासाठी प्रयत्न करेल.

③ कलम 51 अ मध्ये नागरिकाने पर्यावरणाचे रक्षण करावे अशी तरतूद आहे.

* पर्यावरणावर परिणाम करणारे घटक आणि त्यावरील उपाय

विज्ञानाच्या क्षेत्रातील असायदि प्रगती आणि नवजन्म शोधांची स्पर्धा यामुळे आजच्या माणशाचा निसर्गावर पूर्णपणे विजय मिळवायचा आहे. त्यामुळे निसर्गाचा शमती बिघडला आहे. वैज्ञानिक कामगिरीमुळे मानव नैसर्गिक शमतीलाकडे दुर्लक्षाने पाहत आहे. दुसरीकडे, पृथ्वीवरील लोकसंख्येची सतत होणारी वाढ, झपाट्याने औद्योगिकीकरण आणि बाहरीकरणामुळे निसर्गातील हिरवे क्षेत्र नष्ट होत आहे.

पर्यावरणावर जैविक आणि अजैविक घटक परिणाम करतात, यात काही घटक नैसर्गिक असतात, तर काही मानवनिर्मित असतात. जैविक घटकांमध्ये सजीवांच्या विविध आंतरक्रिया पर्यावरणावर परिणाम घडवून आणतात. मानवाने कृती जसे जंगलतोड, औद्योगिकीकरण, नागरीकरण इत्यादी पर्यावरणावर खूप मोठा आणि घातक परिणाम करतात. नैसर्गिक आपलीमुळे देखील पर्यावरणावर परिणाम होतो. उदा. झुकंप, चक्रीवादळे, वणवण, दगापुटी, दुष्काळ अशा कारणांनी पर्यावरणावर परिणाम होतो.

~~पर्यावरणावर परिणाम करणारे घटक~~ ~~पर्यावरणावर परिणाम करणारे घटक~~ ~~पर्यावरणावर परिणाम करणारे घटक~~ ~~पर्यावरणावर परिणाम करणारे घटक~~ ~~पर्यावरणावर परिणाम करणारे घटक~~

→

पर्यावरण संरक्षणासाठी पुढील उपाय करणे आवश्यक आहे -

① एक झाड लावणे आणि त्याची काळजी घ्या -

आपण पहिले पाऊल उचलू शकतो म्हणजे झाड लावणे आणि त्याची काळजी घेणे. वर्षातून एकच झाड लावणे हा पर्यावरणास हातभार लावण्याचा एक सोपा मार्ग आहे. झाडे पर्यावरणातील कार्बन डायऑक्साईड शोषून घेतात, ज्यामुळे हरितगृह वायू प्रदूषण कमी होते.

या व्यतिरिक्त, झाडे शावली देतात, ज्यामुळे तुमचे घर थंड होण्यासाठी आवश्यक ऊर्जा कमी होऊ शकते. परंतु नेहमी आपल्या झालेला पाणी देऊन आणि योग्य शूर्यप्रकाश मिळेल याची खात्री करून त्याची काळजी घ्या.

झाडे पाणी, माती आणि हवेची सुवाकता सुधारण्यास आणि राखण्यास आणि हवेतील प्रदूषक काढून टाकण्यास मदत करतात. झाडे शावली देखील देतात आणि उष्ण हवामान तापमान कमी करण्यास मदत करतात. झाडे लोकांचे जीवन शमूद्ध करतात आणि लँडस्केप सुशोभित करतात.

घराची काळजी घेण्याची अनेक चांगली कारणे आहेत आणि झाडे वाचवणे ही त्यापैकी एक आहे. झाडांची चांगली निगा राखल्याने घरात केलेली पर्यावरणीय सुत्तवूक सुरक्षित ठेवण्यास मदत होते.

प्रकाशसंश्लेषणाच्या प्रक्रियेदरम्यान, झाडे कार्बन डायऑक्साईड घेतात आणि आपण स्वाम घेत अ अश्वलेला ऑक्सिजन तयार करता.

② किमान एक नैसर्गिक उत्पादन वापरणे

आपल्याला ठावूक आहे कि पूर्णपणे बेहिय उत्पादन आपल्यापैकी बहुतेकांसाठी खूप महाबा आहे. परंतु किमान एक नैसर्गिक उत्पादन वापरणे हा पर्यावशाचे रक्षण करणाऱ्याचा उत्तम मार्ग आहे.

नैसर्गिक उत्पादने वापरणे हा निवडून तुम्ही केवळ पर्यावशाचेच रक्षण करत नाही तर तुमच्या आरोग्याचेही रक्षण करत आहात. नैसर्गिक उत्पादने वापरणे हा पर्यावशात प्रवेश करणाऱ्या हानिकारक रसायनांचे प्रमाण कमी करणाऱ्याचा एक सोपा मार्ग आहे. या व्यतिरिक्त, जेव्हा तुम्ही नैसर्गिक उत्पादने वापरता तेव्हा तुम्हाला शांततेचा अनुभव येईल।

→ नैसर्गिक उत्पादने निवडण्याचे पर्यावशीय फायदे

- ① कार्बन फुटप्रिंट कमी होणे
- ② जलसंधारण
- ③ रासायनिक प्रदूषण कमी होते.
- ④ जैवविविधतेचे जतन.
- ⑤ कमी केलेला पॅकेजिंग कचरा.

③ वीज वाचवा आणि ऊर्जा - कार्यक्षम सकात्र (शुर्थप्रकाश) वापरा -

तुमचा वीज वापर कमी करणे हा पर्यावशनाचे रक्षण करण्याचा एक शोपा मार्ग आहे. दिवे बंद करा आणि इलेक्ट्रॉनिक्स वापरात मसताना अनप्लग करा आणि ऊर्जा कार्यक्षम दिवे वापरा. ऊर्जा - कार्यक्षम बल्ब कमी ऊर्जा वापरतात आणि पारंपारिक इनेडेन्शेंट बल्बपेक्षा जास्त काळ टिकतात.

* वीज वाचवणे महत्वाचे का आहे ?

एकूण ऊर्जेचा वापर कमी करण्यासाठी विजेची बचत करणे आवश्यक आहे. नैसर्गिक साधनसंपत्तीचे उच्च संवर्धन आणि कमी उत्सर्जनामुळे पर्यावशनाला याचा फायदा होईल पर्यावशनाचे रक्षण आणि संरक्षण करण्यासाठी योगदान देताना वीजेवरील उच्च बचतीचा फायदा कुडुवांना होईल.

④ जेव्हा शक्य असेल तेव्हा शार्वजनिक वाहनचालक चा वापर करा -

तुमची कार किंवा व्यक्तिगत वाहन वापरण्याऐवजी शार्वजनिक वाहन वापरणे हे पर्यावशनाचे रक्षण करण्याचा एक मार्ग आहे. यामुळे तुमचा कार्बन फुटप्रिंटींग तर कमीच होईल पण तुमच्या शोडा व्यायाम व तुमचे आरोग्य सुधारण्यास मदत होईल.

⑤ मांसाचा जवनात कमी समवेश करणे -

हा तुमचा कार्बन फुटप्रिंट कमी करण्याचा आणि पर्यावरणाचे रक्षण करण्याचा एक शक्तिशाली मार्ग आहे. मांसाचा वापर कमी करणे

हरिवृह वायू प्रदूषणात पशुपालन महत्त्वपूर्ण योगदान देते हे वैज्ञानिकदृष्ट्या सिद्ध झालेले सत्य आहे. जेव्हा तुम्ही तुमचा मांसाचा वापर कमी करणे निवडतात, तेव्हा तुम्ही वृथावरील तुमचा प्रभाव कमी करण्यासाठी जाणीवपूर्वक प्रयत्न करत आहात. कृपया समजून घेणे आवश्यक आहे, कि हा धर्माचा नसून पर्यावरणाचा प्रश्न आहे.

⑥ सिंगल - युज प्लास्टिक टाळा (Avoid single-use plastics)

प्लास्टिकच्या पिशव्या पाण्याच्या बाटल्या आणि झांडी यासारखे एकेरी वापरार्थे प्लास्टिक पदार्थात मोठे योगदान देतात. पुन्हा वापरता येण्याजोगे शॉपिंग पिशव्या, पाण्याच्या बाटल्या आणि धातूची किंवा कातीची झांडी यासारखे एकेरी वापरण्यायोग्य प्लास्टिकसाठी पुन्हा वापरता येण्याजोगे पर्याय निवडा. या सोप्या चरणामुळे पर्यावरणात प्रवेश करणाऱ्या प्लास्टिक कचऱ्याचे प्रमाण कमी होऊ शकते. आणि तेव्हा जेव्हा तुम्हाला हे कळेल कि तुम्ही आपल्या महासागरांमध्ये आणि लँडफिलमध्ये वाहणाऱ्या प्लास्टिकच्या कचऱ्याचे प्रमाण कमी करत आहात तेव्हा तुम्हाला यशाची अनुभूती येईल.

⑦ पाणी वाचवा (conserve water)

पृथ्वीवरील जीवन टिकवून ठेवण्यासाठी सर्व सजीवांसाठी पाणी आवश्यक आहे. हे स्वयंपाक, द्युणे, पीने साफसफाई, अंधोळ, सिंचन इत्यादीसाठी वापरले जाते. पाणी वाचवणे महत्त्वाचे आहे, कारण त्याशिवाय आपण जगू शकत नाही. पाणी मानवाना हायड्रेटेड राहण्यास आणि रोगांशी लढण्यास मदत करते.

पाणी वाचवणे ही आठवी एक सोपी पध्दती आहे जी तुम्ही पर्यावरणाचे रक्षण करण्यासाठी उचलू शकता. वाळती दुरुस्त करून, महान शॉवर बंद करून आणि कमी प्रवाही शौचालय वापरून, तुम्ही तुमचा पाण्याचा वापर कमी करत आहात आणि संसाधनांचे संरक्षण करत आहात.

पाणी हे नैसर्गिक साधन आहे जे मानव कल्याणासाठी निसर्गाने मानवाला भेट दिलेले आहे. पाणी हे जीवन आहे हि संकल्पना पूर्णपणे वरोवर आहे. आपण या पाण्याच्या व्यवस्थितपणे वापर केला पाहिजे. जर आपल्याकडून पाण्याचा व्यवस्थितपणे वापर नाही झाला तर नैसर्गिक असंतुलन निर्माण होईल ज्याचा परिणाम पर्यावरणावर पडेल.

⑦ जंगलतोड नियंत्रीत करणे

करोत्याचा सर्वप्रमुख धाक आहे. जंगलतोड पर्यावरण असंतुलन प्रकारचे परीणाम पर्यावरणावर होतात. त्यामध्ये प्रामुख्याने-

- ① वातावरणातील हरितगृह वायू मध्ये वाढ (Green House Gases)
- ② हवामानात बदल
- ③ मृतीची धूप होणे
- ④ कार्बन डाय ऑक्साईड ची वाढ होणे.

ह्या प्रकारची कोणतीही हानी पर्यावरणाला होऊ नये यासाठी जंगलतोड कमी करणे आवश्यक आहे.

⑧ औद्योगिकीकरणावर नियंत्रण ठेवणे -

औद्योगिकीकरणाच्या क्षेत्रातील असरार्थद प्रगती आणि नवनवीन शोधांची स्पर्धा यामुळे आजच्या माणसाला निर्यातपूर्णपणे विजय मिळवायचा आहे. त्यामुळे निर्यातचा श्मतोल विघडला आहे. औद्योगिक कामगिरीमुळे मानव नैसर्गिक श्मतोलाकडे दुर्लक्षाने पाहत आहे. दुसरीकडे पृथ्वीवरील लोकसंख्येची शतत होणारी वाढ आणि बाहरीकरणामुळे निर्यातक्षेत्र क्षेत्र नष्ट होत आहे.

* निष्कर्ष

→ आपत्त्या मुलाबा पर्यावरणाबद्दल शिक्षित करा-

शेवटी, शाश्वत अविव्य निर्माण करण्यासाठी आपत्त्या मुलाबा पर्यावरणाबद्दल शिक्षित करणे आवश्यक आहे. जेव्हा तुम्ही तुमच्या मुलाबा पर्यावरणाबद्दल शिकवता तेव्हा तुम्ही त्यांना बघाचे संज्ञान करण्यासाठी शिक्षण आवश्यक असलेली साधने देत आहे. पर्यावरण रक्षणासाठी शिक्षण ही गुरुकिल्ली आहे. तुमच्या मुलाबा निर्मणाचा आकार करण्यास आणि संसाधनांचे संज्ञान करण्यास शिकवा. त्यांना पर्यावरणीय क्रियाकलापांमध्ये भाग घेण्यासाठी आणि पर्यावरणाबद्दल अधिक जाणून घेण्यासाठी प्रोत्साहित करा.

पण मुल म्हणजे काय ? ची व्याख्या नेहमी लक्षात ठेवा

ज्याला शिक्षण आणि वयाची पती न करता पर्यावरणाबद्दल साहिती नाही आणि जागरूक आहे

{ Anyone who doesn't know and is conscious about the environment regardless of education age }

पर्यावरणाचे रक्षण करण्यासाठी पावल उचलणे ही केवळ जबाबदारी नाही तर ती एक वैयक्तिक मिशन आहे जी आपण सर्वांनी सामायिक केली आहे. जेव्हा तुम्ही पर्यावरणाचे रक्षण करण्यासाठी साधी पावल उचलता तेव्हा तुम्ही केवळ स्वतःचे पृथ्वीचे आरोग्यच सुधारू शकत नाही तर तुमचे स्वतःचे कल्याण देखील करू शकतात.

~~Seen~~
~~Print~~

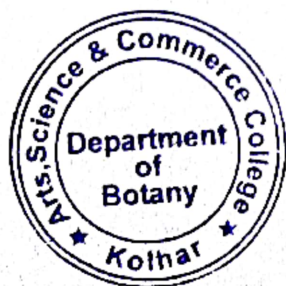
Loknete Dr. Balasaheb Vikhe Patil (Padma Bhushan Awardee) Pravara Rural Education Society

Arts Science and Commerce College, Kolhar

Department of Botany

S. Y. B.Sc. Environment Project List 2023-24

Sr. No.	Name of the Student	Project Name
1.	Ainor Abhijit Bhausaheb	Soil Pollution
2.	Belkar Swati Dnyandeo	Water Pollution
3.	Dale Nikita Bapusaheb	Disaster Management
4.	Domale Kalyani Ashok	Ecosystem
5.	Gagare Monali Bhausaheb	Biodiversity Conservation
6.	Gaikwad Abhijit Santosh	Deforestation
7.	Gaikwad Bhagyashri Keshav	Human Population
8.	Gethe Piyush Digambar	Land Degradation
9.	Jate Abhishek Vishnu	Energy Resources
10.	Khemnar Sakshi Vikas	Noise Pollution
11.	Khulape Sagar Dada	Endangered Plant Species in India
12.	Kshirsagar Dinesh Siddheshwar	Water Pollution
13.	Nibe Harshada Arjun	Global Warming
14.	Nibe Rushikesh Tatysaheb	Disaster Management
15.	Raut Pratiksha Arjun	Environmental Laws/ Acts
16.	Raut Sakshi Gangadhar	Soil Pollution
17.	Shaikh Mehar Salim	Energy Resources
18.	Shaikh Vasim Husain	Urban Ecology and Sustainable Development
19.	Shinde Yogesh Bhaskar	Green House Effect
20.	Thorat Mayuri Ashok	Acid Rain
21.	Vishawase Yash Rajendra	Environment Communication and Public Awareness
22.	Waditake Siral Somnath	Air Pollution

P. P. P. P.
Head Dr. P. P. P. P. M.S.
Department of Botany
Arts, Science and Commerce College, Kolhar

**LOKNETE DR. BALASAHEB VIKHE PATIL (PADMA BHUSHAN AWARDEE) PRAVARA
RURAL EDUCATION SOCIETY'S,**

ARTS, SCIENCE AND COMMERCE COLLEGE, KOLHAR

Tal: Rahata, Dist: Ahmednagar (MS) Pin-413713

LOKNETE DR. BALASAHEB VIKHE PATIL (PADMA BHUSHAN AWARDEE) PRAVARA RURAL
EDUCATION SOCIETY'S,

ARTS, SCIENCE AND COMMERCE COLLEGE, KOLHAR

Tal: Rahata, Dist: Ahmednagar (MS) Pin-413713

Date: 8/4/2024.

This is to certify that

Mr./ Miss. Nibe Harshada Anjun

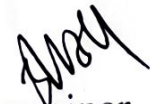
Of S. Y. B.Sc./~~B.Com~~/BA has satisfactorily completed the Environmental Project in
Environmental Awareness as per the Syllabus by the SPPU Pune during the Year
2024-2025.

Exam Seat Number: 26105.

Project Guide

Head
Department of Botany
Arts, Science and Commerce College, Kolhar.

Examiner

Environmental Project

Project Title: Global Warming

Student's Name: Nibe Harshada Arjun

Std: S.Y. B.Sc. Div: A Roll No: 14

College Name: Arts, Science And Commerce College, Kolhar.

Project Guide: Dr. M. S. Pavan, Dr. A. A. Aher.

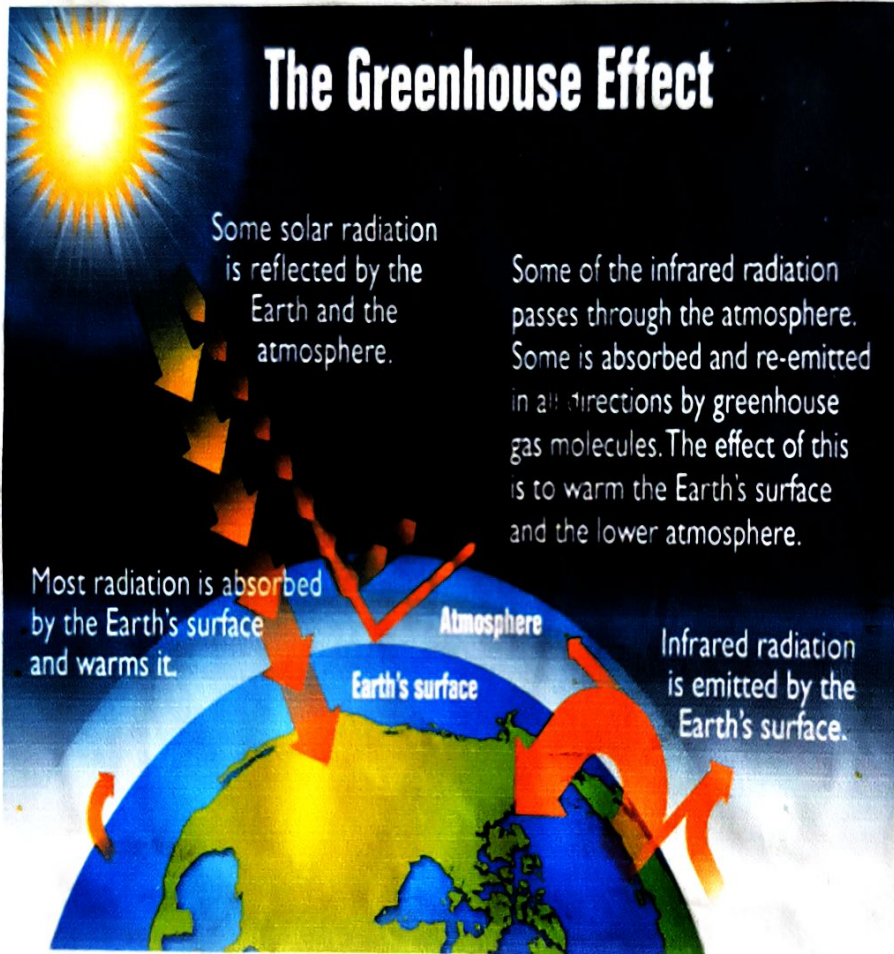
— Global Warming. —

Global warming :- Global warming is the long-term warming of the planet's overall temperature.

Global Warming is an increase in the Earth's temperature due to the use of fossil fuels and other industrial processes leading to a build-up of "greenhouse gases" in the atmosphere. Scientists have discovered that concentrations of minor greenhouse gases in the atmosphere, particularly Carbon dioxide are rising. These gases could trap more heat in the atmosphere leading to a gradual warming of the Earth's atmosphere. Global warming could be harmful to the environment and to human health. It has large natural variability at all times. Climate change is greatest environmental challenge which is facing mankind on earth. This climate change is rapid continuous and irreversible. It is called "Global Warming."

The Greenhouse Effect

Some solar radiation is reflected by the Earth and the atmosphere.

Some of the infrared radiation passes through the atmosphere. Some is absorbed and re-emitted in all directions by greenhouse gas molecules. The effect of this is to warm the Earth's surface and the lower atmosphere.

Most radiation is absorbed by the Earth's surface and warms it.

Infrared radiation is emitted by the Earth's surface.

Causes of Global Warming :-

two types of Global Warming causes are the following.

- ① Greenhouse Causes :- The main cause of global warming is greenhouse gases. These are Carbon dioxide, methane, nitrous oxide, chlorofluoro carbon and ozone. Generally, these gases are present in rather small amounts but play the major role in the heat balance of atmosphere due to their capacity of absorb infrared radiations. By preventing long wave, thermal radiation from radiation out of the atmosphere thus, increases considerably.

The naturally occupying greenhouse gases keep the earth warm enough to be habitable. prior to the industrial revolution, the amount of these gases remained constant over thousands of years. But amount of these gases is increasing due to increased industry and agriculture. A major factor of greenhouse gases is their

longevity in the atmosphere. Once they are emitted into atmosphere, they will persist for several decades. In case of CFC's and nitrous oxide, it takes over a century for them to degrade.

② ozone Depletion:

Another main cause of global warming is ozone depletion in outer atmosphere. Ozone layer protects biosphere from life damaging high-energy ultraviolet radiation. Ozone layer is depleting by gases such as CFC's, CFC's are commonly used in spray cans, refrigerators, air conditioners, foam producing equipment, etc. Deforestation is also major problem.

The ozone layer absorbs much of the incoming solar ultraviolet radiation (UVR) and thus offers substantial protection from this radiation to all organisms living on near to earth's surface. The concentration of ozone in the stratosphere fluctuates naturally in response to variation in weather conditions and amounts of energy being released

from the sun, and to major volcanic eruptions. Nevertheless, during the 1970s it was realized that man-made emissions of chlorofluorocarbons (CFCs).

Effects of Global Warming:-

Following are the effects of global warming.

① Global Warming Causes Stratospheric Cooling:

There will be a warming of the earth's surface and lower atmosphere and cooling of stratosphere.

② Increase the Temperature of Earth:

The warming trend over the earth's surface is varied. It will increase the temperature on earth.

③ Changed in precipitation patterns:

precipitation patterns will be changed. Some areas will become wetter and some areas dryer.

④ changed in seasonal patterns:

Seasonal patterns will change due to the

changing of Temperature and precipitation patterns.

- ⑤ changed in soil moisture Regimes:
Soil moisture regimes will be changed due to the changes in evaporation and precipitation.
- ⑥ surface and Atmospheric Climate Change -
with the decrease in cloud cover over Eurasia in summer will enhance the solar heating of the surface and increase the land-sea temperature contrast. Tropical monsoons will be driven with more severity and intensity.
- ⑦ changed in with Direction and wind stress over the sea surface:
with direction and wind stress over the sea surface will be changed which will alter ocean currents and cause change in nutrient mixing zones and productivity of the oceans.
- ⑧ Absence of efforts to cut Greenhouse Gas Emissions:
In the absence of efforts to cut green-

-house gas emissions, sea levels will rise between 20 and 30 cm by the year 2030 and 30 to 700 cm by the end of the next century.

9) Currently forested Areas Get Affected:
Forests are highly sensitive to climatic change. One third of currently forested areas could be affected in some way.

10) Displacement of people:
Worldwide, hundreds of millions of people would be displaced by the inundation of low-lying coastal plains, deltas and islands in the next century if efforts to reduce greenhouse gas accumulation in the atmosphere were unsuccessful.

11) Impact on Health of climate Extreme:
Temperature change may have an impact of several major categories of disease including cardiovascular, cerebrovascular and respiratory diseases.

Ozone Layer Depletion:

Ozone is highly reactive pale blue gas with a penetrating odour. It is an allotrope of oxygen made up of three atoms of oxygen. It is formed when the molecule of the stable form oxygen is split by ultraviolet radiation or electrical discharge. At ground level, ozone can cause asthma attacks, stunted growth in plants and corrosion of certain materials. In the upper atmosphere, ozone has a beneficial effect. It shields life on Earth from ultraviolet rays which is a cause of skin cancers. Ozone is a powerful oxidising agent and is used industrially in bleaching and air-conditioning. As a pollutant at ground level, ozone is so dangerous that the US Environment Protection Agency recommends that people should not be exposed for more than one hour a day to ozone levels of 120 parts per billion (ppb). Ozone concentration which is commonly called the 'hole' is situated over Antarctica and the Arctic region.

The aeroplanes flying from height releases nitrogen oxide in the stratosphere. This gas causes depletion of ozone. In the use of chemical fertiliser's nitrous oxide gas is created which goes high in atmosphere and causes ozone depletion. At the time of atomic explosion, nitrous oxide is released in the air which causes ozone depletion.

Causes of ozone Depletion:

following are the causes of ozone depletion.

① Chlorofluorocarbons (CFCs) :-

They are compounds formed by chlorine, fluorine and carbon. They are often used as refrigerants, solvents, and for the manufacture of spongy plastics. The most common are CFC-11, CFC-12, CFC-113, CFC-114 and CFC-115 which respectively have an ozone depletion potential of 1, 1.05, 1, and 0.6. Chlorofluorocarbons, Halon, are destroying the earth's ozone layer. These chemicals were

used in freon and for fighting fires. Manufacturers thought the chemicals were inert and not harmful to the environment. The ozone layer protects the Earth from UV-B Rays. The layer lost its shielding effect from the sun's UV rays.

- ② Hydro chloro Fluoro Carbons (HCFCs):- Compounds formed by H, Cl, F and C. They are being used as substitutes for CFCs because many of their properties are similar and are less harmful to ozone by having a shorter half-life and releasing fewer atoms.
- ③ Halons:- They are Compounds formed by Br, F and C. Because of their ability to put out fires are used in fire extinguishers, although their manufacture and use is prohibited in many countries because of their ozone-depleting action.
- ④ Methyl Bromide (CH_3Br): It is a very effective pesticide that is used to fumigate soils and in many crops. Given

its content in Br damages the ozone layer and has an ozone depletion potential of 0.61. In many countries dates have been set around 2000, from which it will be banned.

- ⑤ Carbon Tetra-chloride (CCl_4): It was no longer used as a solvent when it was found to be carcinogenic.

effects of ozone layer Depletion:

Following are the effects of ozone depletion.

- ① Increase in Global Temperature: ozone layer in the stratosphere filters out 90% of dangerous ultraviolet radiation from the sun.
- ② Loss of some Animal species: - If the proportion of ultraviolet rays is increased there will be endanger to the life of some animals in water.
- ③ Loss of Crops - The expense in medical cure and economical loss in food is uncountable.
- ④ Effects on Human Health: - The ozone layer may lead increase of skin cancer & eye cataract.